PETRE P. MOLDOVAN

MOLDOVENII
în istorie

PETRE P. MOLDOVAN

MOLDOVENII
în istorie

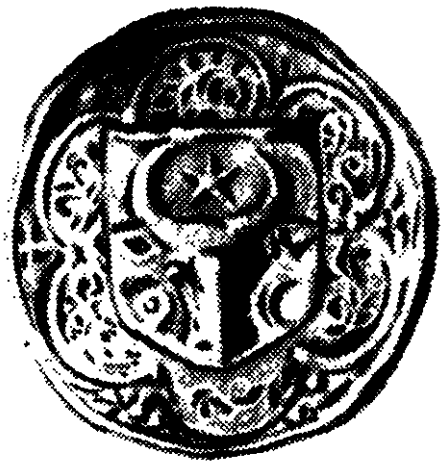

Chișinău, 1993

Poligraf-Service

Pe copertă: Ţara Moldovei. Veacurile XIV—XVII.
Pe foaia de titlu: Stema Moldovei de pe pecetea cea mare a lui Ştefan cel mare.

Lucrarea se tipăreşte în redacţia şi pe contul autorului

ISBN 5-85268-165-2

© Petre P. Moldovan
1994

«... Cu toţi pământenii noştri şi cu tot poporul moldovenesc».

Ştefan al II-lea, 1395.

«... Cu pământenii moldoveni şi cu toţi boierii moldoveni».

Alexandru cel Bun, 1404.

«... Să scoţ lumii la videre felul neamului, din ce izvor şi seminţie suntu lăcuitorii ţării noastre Moldovei... şi de când s-au osăbit şi au luat numele cest de acum, moldovan...».

Miron Costin, 1690.

«... De începătura, neamul şi vechimea moldovenilor precât adevărul pofteşte, măcar pre scurt să înştiinţăm...»

Dimitrie Cantemir, 1717.

«Sireacu Ştefan Vodă, unde-i să vadă? Nu mai suntem moldoveni ce romani...»

«Să scrie pentru obştie... ca să poată bieţii oameni a avea o legătură, un locşor pe pământul moldovenesc, unde să vorbească moldoveneşte».

Alecu Russo, 1852, 1856.

«...Şi când părinţii noştri au fost din neamul moldovenesc şi au vorbit limba moldovenească, când maicile noastre ne-au învăţat să ne închinăm şi să ne rugăm lui Dumnezeu în limba moldovenească, noi n-avem dreptul, nu ne lasă inima să ne lepădăm de ea, căci, lepădîndu-ne de limba părintească, de neamul nostru ne lepădăm...»

Gheorghe Madan, 1907.

Nimeni nu poate tăgădui moldovenismul Basarabiei cîtă vreme pe ogoarele ei lucrează braţele moldovenilor şi-n satele ei răsună aproape pretutindeni graiul moldovenesc».

Mihail Sadoveanu, 1926.

«Adevărata hartă a Moldovei este cea moştenită de la strămoşii noştri şi ea cuprinde între fruntarii pe toţi aparţinătorii limbii moldoveneşti...»

Eugen Axinte, 1990.

CUPRINSUL

Pag.

«NEAMUL ŢARII MOLDOVEI DE UNDE SE TARĂGĂNEAZĂ? (în loc de prefaţă)

I. «MOLDOVENII RĂDĂCINA ŢĂRII» 13
«Unu-i moldovan...» 13
«Moldovenii — rădăcina ţării» 21
«Ştefan Moldovanu» 24

II. «LE PLACE SĂ SE NUMEASCĂ MOLDOVENI» 28
«Popoare care se numesc valahi» 28
«Au descălecat ţara cu moldoveni» 32
«Noi de ici, voi de colo» 39
«Le place să se numească moldoveni» 44
«Mai citiţi, domnilor, istoria Moldovei» 55
«Un spirit mare moldovenesc» 61

III. «PENTRU LIMBA NOASTRĂ MOLDOVENEASCĂ» 75
«Din vechime este neamul moldovenesc şi limba moldovenească» 75
«Limba moldovenească — limba oficială» 90
«Nu uitaţi neamul moldovenesc! Scriţi moldoveneşte!» 105
Cum se «rebotează» limba moldovenească 113
«Eu nu mă las de limba noastră» 124

IV. EXISTĂ O UNITATE LINGVISTICĂ: 136
Paradoxurile pluralismului pseudodemocratic 136
Ştefan cel Mare: «Cu aşa gazete nimeni n-ar fi ştiut de existenţa noastră» 139
Bazaconii profesorale antimoldoveneşti 141
«Moldovenii din dreapta Prutului» 143
Există o unitate lingvistică! 145
«Adevărata hartă a Moldovei...» 147
Savanţii ruşi despre limba moldovenească 149
Câteva consideraţii teoretice 152

V. **BASARABIA — DENUMIRE COLONIALA** 155
Cine impune discuția? 155
Numele Moldova și «zurliii presei independente» 158
«Cum numim noi totuși țărișoara noastră?» 159
Au existat menumorutenii și limba menumoruteană? 161
Basarabia – țara basarabilor (muntenilor) 165
«Basarabia de la gurile Dunării» 167
Ne-a statornicit în istorie Ștefan cel Mare 168
Basarabia — denumire colonială 170

BIBLIOGRAFIA (foarte selectivă) 174

«NEAMUL ŢĂRII MOLDOVEI DE UNDE SE TĂRĂGĂNEAZĂ?»
(în loc de prefaţă)

Această întrebare i-a frămîntat pe cronicarii moldoveni anonimi, şi-au pus-o autorii analelor moldo-slavone Azarie, Efimie, Macarie... Au căutat şi au dat răspuns la ea «Mării cronicari moldoveni» Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce. Aceştia, urmaţi de Nicolae Costin, Dimitrie Cantemir, au purces la scrierea istoriei neamului, luînd în consideraţie nu numai ceea ce era scrijelat de acum pe răbojul vremii, ci şi părerea a însuşi poporului despre trecutul său, îmbinând faptele şi evenimentele reale cu latura imaginară, dar şi cu fondul autentic, al legendelor etnogenetice.

Zămislite din proprie iniţiativă, lucrările lor au fost încurajate de năzuinţa patriotică de a apăra cinstea şi demnitatea naţiunii, numele poporului şi al ţării; de trebuinţa de a da ripostă «pizmaşilor neamului şi zavistnicilor».

«Lipsa de ştiinţă a începutului aceştii ţări» a făcut «să biruie gândul să se apuce de această trudă», ca «să nu rămâie în întunericul neştiinţei» numele ţării şi al norodului, denumirea limbii materne. Căci «a lăsa... cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori, este inimii durere» (M. Costin).

Însă mulţi erau şi nu puţini sunt acei care «au fost oameni neînvăţaţi, de n-au citit bine la istorii că au defaimat pe moldoveni» (I. Neculce).

Astăzi, în împrejurări politice tulburi şi confuze, întrebarea lui M. Costin «Neamul Ţării Moldovei de unde se tărăgănează» pare să fie tot atât de actuală, ca şi pe timpul când a fost formulată — secolul al XVII-lea. Şi constatarea lui I. Neculce despre «oameni neînvăţaţi, de n-au citit bine la istorii că au defaimat pe moldoveni» nu şi-a pierdut din actualitate.

Într-adevăr, cine sunt?, de unde provin moldovenii? De ce ţara lor se numeşte **Moldova?** Avem impresia că azi foarte puţini sunt acei care ar putea da un răspuns satisfăcător. Explicarea acestei situaţii este la îndemâna oricui, evidentă şi dureroasă.

Istoria etnică a moldovenilor a fost intenţionat trecută sub tăcere sau a fost unilateral interpretată (mai ales, în ultimele două

veacuri) de autori străini din toate părțile. Este de necrezut, dar despre originea și individualitatea istorico-culturală a moldovenilor de la Gr. Ureche, M. Costin, N. Costin, I. Neculce, D. Cantemir încoace — veacuri la rând! — apreape nimeni n-a scris pe aceste meleaguri. (Nu putem vorbi de lucrările lui V. Zelenciuc și N. Mohov care au puțin comun cu știința, înțeleasă ca ansamblu de cunoștințe veridice despre realitatea obiectivă. Precum nu pot fi luate în serios, bunăoară, notele întâmplătoare ale teoreticienilor comunismului K. Marx, V. Lenin ș. a., opiniile subiective ale cărora, expuse ocazional, erau tot atât de departe de realitate ca și birourile domniilor lor de situația etnodemografică din spațiul carpato-nistrean. Or, aceștia nici nu s-au considerat specialiști în domeniul care ne preocupă. I-au declarat cei care urmăresc interese specifice).

Este o realitate crudă faptul, că în urma eforturilor depuse de-a lungul mai multor decenii, mai ales în perioada confruntărilor ideologice crâncene Est-Vest, de autori din Rusia, România, dar și din Moldova, în mediul informativ european circulă reprezentări de-a dreptul deșănțate despre conceptul etnic **moldoveni** și despre denumirea limbii romanice vorbite de ei.

Precum e o realitate și faptul că toți acei care au comentat și comentează subiectiv istoria etnică și situația etnolingvistică a moldovenilor niciodată nu și-au dat truda să afle părerea acestui popor cu o conștiință de sine națională nu mai puțin romanică și nu mai puțin fundamentată științific și istorisește, decât cea a portughejilor, catalanilor, spaniolilor, sardinilor, francejilor, retoromanilor ș. a. m. d. (Ca să nu mai vorbim de cei 48.000 de andoreni care folosesc trei limbi oficiale: catalana, spaniola, franceza.).

Despre moldoveni și țara lor nu se putea scrie adevărul decenii în șir — de altfel nici astăzi nu se poate — dacă nu erau (sunt) slăviți și calificați ca «frate» ori «soră», chipurile, mai «mare» când un vecin, când altul...

Istoria se repetă. Dacă ieri eram impuși să cântăm osanale unor vecini și să-i batjocorim pe alții, astăzi sântem constrânși să-i tămâiem pe cei pe care i-am hulit și să-i beștelim pe cei pe care i-am preamărât. În ochii lumii fără nici o jenă oameni de cultură și de știință, publiciști proslăvesc azi cu aceeași pasiune și entuziasm bolșevic ceea ce au denigrat ieri și hulesc ceea ce au lăudat.

În munca nobilă de completare a golului, științific și informativ cu privire la romanitatea moldovenilor, latinitatea limbii lor, la unitatea lingvistică est-romanică, diferiți autori au scos, nu rareori emoțional-declarativ, pe prim plan numai ceea ce este (sau li se părea) legat de noțiunea «român».

După cum se ştie, alături de anumite particularităţi bine cunoscute, uneori esenţiale, deosebirea între denumirile etnice «moldovan» şi «român» (situaţia, credem, ar putea şi asemănată cu cea a doi gemeni) constă în faptul că unul — **«moldovanul»** s-a născut şi s-a «botezat» mai înainte. Acest nume de «botez istoric» s-a păstrat până astăzi. Al doilea, după câteva «rebotezări», şi-a luat, mai târziu, un nume nou — «român».

Ca şi în destinul altor gemeni, de exemplu, al lui Romulus şi Remus, soarta acestor denumiri a fost diferită. Cel născut întâiul — numele «moldovan» a fost şi continuă să fie înjosit şi defăimat de «Pizmaşii şi zavistnicii» din răsărit şi din asfinţit, inclusiv de cei, numele cărora a apărut mai târziu.

Dimpotrivă, denumirea care şi-a făcut apariţia mai târziu, cea de «român» — a fost şi este preamărită, aureolată şi propagată pe toate căile cu orice ocazie şi prin toate mijloacele, ca provenită direct din viţă nobilă şi din sânge pur roman, iar uneori se dă de înţeles că ea ar fi mai veche decât noţiunea «romanus...» Despre atare tendinţe şi idei «sugerate de unii ultrazeloşi» scriu cu amărăciune chiar şi autorii români, îndemnând la o analiză trează a realităţilor demult statornicite în istorie.

Procesele etnopolitice, social-economice, care se produc latent, dar şi deschis, în spaţiul european central, «minează tot mai mult», scrie autorul român S. Avram, discursul politicienilor «care acreditează în continuare, cu disperare, rolul unui fantomatic **stat-providenţă** şi al unei «naţiuni unitare», într-o perioadă când diferenţele şi rivalităţile regionaliste se ascut pretutindeni în Europa, generând tensiuni pe care nici o ipocrizie demagogică nu le mai poate ignora... Crede oare cineva că prin discursuri patriotice se va menţine unitatea economică şi politică a României?»

Autorii, care coboară tot mai adânc în istorie numele «român», folosesc drept argument, chipurile, de netăgăduit, declaraţia: «populaţia băştinaşă se numea români». În astfel de cazuri academicianul A. Rosetti avea obiceiul să întrebe cu înţepeaptă indulgenţă: «De unde ştie X (Y, Z...) că...?» Din păcate, deocamdată nu se ştie, de unde s-a aflat despre existenţa denumirii etnice «român» înainte de veacul al XVII-lea. De pildă, evocând evenimente din istoria Valahiei din secolul al XVII-lea, istoricul român Al. Odobescu explică: «rumâni — ţărani clăcaşi şi robiţi».

Diferiţi istorici şi filologi moldoveni, unele persoane care pur şi simplu au însuşit scrisul, dar cărora le stau la dispoziţie anumite publicaţii, s-au încadrat zelos şi ei la marea treabă de a replasa în abisale adâncuri preistorice şi de extinde pe perimetri continentali termenul «român». Servind în sudoarea frunţii cauza românismu-

lui, dânşii uită că ar «călca pe pământ» C. Conachi) pe pământul unde s-au născut. Pe această cale, din neatenţie, sau mai degrabă cu bună ştiinţă, ei denaturează şi chiar desconsideră istoria etnică a populaţiei băştinaşe majoritare din spaţiul geografic, istoric şi politic al Moldovei.

Informaţiile documentare, generalizările şi concluziile din lucrarea de faţă se «reazămă de pământ», de acest pământ — al moldovenilor. Scrisă «cu dragoste pururea la istorii», susţinută de convingerea că nu trebuie lăsate fără răspuns lucrările în care se scrie «vecinică ocară unui neam» (M. Costin), culegerea se bazează pe mărturii sigure scrise, înregistrate demult în colecţii de documente, în alte surse. Aceasta ne dă tărie de curaj să repetăm cuvintele lui Miron Costin: «Eu voi da seama de ale mele câte scriu».

La scrierea lucrării, în procesul selecţionării şi cronologizării materialului, am fost conştienţi că majoritatea izvoarelor, de unde au fost extrase exemplele, menite să susţină şi să ilustreze concluziile, «au fost publicate anterior,acest lucru făcându-se în perioade diferite, cu metode diferite, **slujind scopuri diferite...»** (Olimpia Guţu).

Drept model de argumentare pentru lucrarea, pe care o propunem cititorilor, au servit volumele prestigioşilor istorici români V. Spinei (Moldova în secolele XI—XIV. 1982; Realităţi etnice şi politice în Moldova meridională în secolele X—XIII. 1985), N. Grigoraş (Moldova lui Ştefan cel Mare. 1992), dar, întâi de toate, valoroasele monografii «Romanitatea românilor» (1972) de A. Armbruster, «Român, românesc, România» (1983) de V. Arvinte. Aceste (şi alte) lucrări fundamentale ale savanţilor români cuprind zeci şi chiar sute de pagini de exemple, chemate să sprijine concepţiile, formulate de autori în titlu. Ne-am călăuzit deci de experienţa lui A. Armbruster şi V. Arvinte, aplicând metoda lor de abordare.

Desigur, angajându-se la studierea unor atât de complexe şi actuale probleme ştiinţifice, A. Armbruster, V. Arvinte, alţi învăţaţi români notorii nu au avut posibilitatea să se oprească mai pe larg asupra conceptului etnic **moldovan,** să nominalizeze şi să examineze toate exemplele cunoscute lor cu privire la expresia «limba moldovenească», la numele **Moldova.**

Luînd în consideraţie că întregul ansamblu de opinii, interpretări, idei, obiective sau imaginare, cu privire la originea, constituirea, vechimea şi extinderea termenului «român» a fost şi este, în repetate rânduri, reluat şi reprodus **de toate publicaţiile** din Republica Moldova, prezenta lucrare încearcă să introducă în circuitul

ştiinţific informaţii şi mărturii certe documentare despre exstenţa şi dăinuirea în istorie a numelui etnic **moldoveni**, a denumirii **limba moldovenească**, a numelui **Moldova.**

Bine informaţi despre atmosfera ştiinţifico-publicistică democratico-pluralistă din Republica Moldova, suntem conştienţi de riscul şi chiar pericolul care ne paşte. Avem convingerea că «în spaţiul publicistic contemporan, sufocat de politizare şi scriitură de tarabă», o culegere de mărturii documentare, «ce ne integrează marilor civilizaţii istorice ale lumii, dar şi ne individualizează ca popor» (N. Cojocaru) şi care confirmă dreptul poporului moldovenesc «de a trăi după dorinţa lui liber rostită (N. Ioarga), ar fi mai mult decît binevenită.

Deşi consecinţele ar putea fi pentru noi foarte grave, urmăm totuşi chemării lui Vasile Pogor (1821):

«Scrie toate, nu te temi, deşi ştii că te-or huli...
Adevărul nu se poate ca să-l ascundă în veci,
El se dizleagă şi scapă din orice noduri şi clenci».

Lucrarea de faţă ar putea fi concepută, credem, ca o primă şi modestă încercare de completare a unor compartimente din monografiile lui A. Armbruster, V. Arvinte ş. a., a culegerilor de studii, care au apărut sau sînt în curs de elaborare la Institutul de Istorie.

Una din particularităţile volumului constă în faptul că generalizările şi concluziile se bazează — în majoritatea covârşitoare — pe mărturii reproduse din lucrările autorilor români.

Aceştia — în tot cazul, o bună parte din ei — din diferite considerente (de fapt, se ştie din care anume), marginalizează, interpretează arbitrar sau chiar denaturează informaţiile istorice cu privire la termenii **moldoveni, limba moldovenească, Moldova.**

Fiind o lucrare de popularizare, cartea de faţă nu pretinde nici pe departe la epuizarea numărului de exemple, o bună parte dintre care, din cauza volumului limitat, a rămas în afara copertelor. De asemenea, culegerea nu pretinde la formule cu titlu de adevăr definitiv.

Scopul lucrării este pe cât de simplu, pe atât de modest. Materialele expuse în paginile ei vin să demonstreze că numele etnic **moldovan**, denumirea, **limba moldovenească, numele Moldova sunt** tot atât de sfinte, scumpe şi dulci pentru populaţia băştinaşă majoritară din Republica Moldova ca şi numele etnic **român**, expresia **limba română**, numele **România** — pentru populaţia băştinaşă majoritară din România. Majoritatea mărturiilor reproduse în lucrare sprijină ideea umanistă: în lume nu suni popoare cu denumiri «frumoase» şi popoare cu denumiri «pocite». Denumirile popoarelor sunt aşa cum le-a dat Dumnezeu, le-a hărăzit istoria şi au **vrut oamenii aceştia de aici, acei de acolo, ceilalţi de dincolo...**

Este o axiomă a vieţii politice şi sociale că orice unire, sinceră şi durabilă, fie a doi indivizi, fie a două colectivităţi, poate avea loc numai pe baza respectării reciproce obligatorii a datinilor, obiceiurilor, a tradiţiilor culturale, a denumirilor limbii, neamului, a memoriei istorice. Primele, chiar cele mai nevinovate manifestări veleitare, mesianice: «noi suntem MAI vechi (breji, nobili, elocvenţi, pretutindeni etc., etc.) decât...» face să se adâncească şi să se lărgească dezbinarea dintre ramurile dihotomiei «noi-voi».

Cu cât se insistă publicistic, cvazi-savant şi politic asupra veleităţii, «noi suntem MAI... decât...», cu atât mai mult cei de după «decât» îşi protejează demnitatea, îşi ocrotesc memoria istorică, confirmă şi consolidează numele etnic, denumirea graiului matern, denumirea comunităţii etnice, ca elemente fundamentale constitutive ale conştiinţei de sine naţionale. Aceasta, de asemenea, este o axiomă a vieţii social-istorice a popoarelor, care poate fi exemplificată plenar prin situaţia etnopolitică a Moldovei în diferite perioade. Materialele culegerii de faţă confirmă aceasta cu numeroase dovezi de netăgăduit.

Îmbărbătaţi de principiul: «fiecare om are dreptul la libertatea gândirii, conştiinţei..., la libertatea convingerilor şi exprimarea lor liberă» (Declaraţia universală a drepturilor omului), ne-am încumetat doar să amintim, că a existat şi există adânc înrădăcinate în memoria istorică şi în conştiinţa populaţiei băştinaşe majoritare a Republicii Moldova numele etnic moldovan, denumirea limbii materne — **limba moldovenească**, numele ţării **Moldova.**

Cine vrea să se convingă de acest adevăr îl rugăm respectuos să citească această carte.

Să aplece urechea la îndemnul lui Miron Costin din lucrarea sa «De neamul moldovenilor...»: «Caută-te dar acum, cititorule, ca într-o oglindă şi te priveşte de unde eşti, lepădându de la tine toate celelalte basne câte unii au însemnatu de tine, din neştiinţă rătăciţi, alţii din zaviste, care din lume între neamuri n-au lipsitu niciodată, alţii de buiguite scripturi şi deşarte».

De asemenea îndemnăm cu speranţă cititorul să pătrundă cu inima şi cugetul înţeleptele şi încurajatoarele rânduri, scrise de N. Iorga în 1918.

«Toate popoarele, şi cele mai mărunte, căuta în momentul de faţă a-şi documenta obârşia lor, rostul lor pe pământul unde se află... Războiul de azi a aruncat între lozinci în stare a câştiga devotamentul oamenilor şi pe acea a dreptului ce-l are orice popor, mare sau mic, de a trăi după dorinţa lui liber rostită... Şi fiecare grup omenesc trebuie să aibă la îndemână mijloacele de luptă măcar să se apere împotriva tendinţei de a-l nimici şi de a-i lua locul care-i poate veni din partea unui grup rival... De aici şi rostul acestor câteva explicaţii» privitoare la moldoveni, la locul lor în istorie, la dreptul lor de a se considera un popor, o naţiune în rând cu toate celelalte, mari sau mici.

August 1993 **Autorul.**

I. «MOLDOVENII — RĂDĂCINA ŢĂRII...»

«UNU-I MOLDOVAN...»

Din Sfânta Scriptură se ştie că la început a fost cuvântul. Rostit, apoi scris. Primele ştiri despre istoria popoarelor au fost transmise oral din generaţie în generaţie, ca mai apoi să fie fixate în scris. Astfel «cei dintâi istorici» au fost creatorii populari; legendele, cântecele istorice, baladele fiind «un mare izvor istoric» (N. Bălcescu).

Acest adevăr îl susţinea şi Alecu Russo. În lucrarea sa «Poezia poporală», publicată postum în 1866, dânsul constata: «Datinile, poveştile, muzica şi poezia sânt arhivele poporului. Cu ele se poate oricând reconstitui trecutul întunecat».

Caracterul mai mult sau mai puţin stabil al fondului creaţiilor norodnice, facultatea cântecelor bătrâneşti, a doinelor, în general a literaturii orale de evocare istorică, de a păstra şi a transmite urmaşilor fapte şi întâmplări, acoperite de «negura de vremi», sânt folosite din vechime la reconstituirea unor evenimente însemnate, la explicarea proceselor de apariţie şi consolidare a unor popoare şi ţări. Grăitoare în această privinţă este lucrarea lui J. Frazer «Folclorul în Vechiul Testament» (1923).

Istoria umanităţii cunoaşte nu puţine cazuri de intrare a faptelor istorice în mit, adică în legendă. Apoi, după scurgerea anilor, acestea au fost reconstituite ca atare, pornindu-se de la mit, de la convingerea că legenda reflectă oricum obiectiv realitatea antică. Arheologul german Heinrich Schliemann a făcut descoperiri epocale privind Grecia antică, pornind de la ideea că legenda şi istoria sânt reaalităţi cu conţinut oricum identic. Călăuzindu-se de locurile descrise, de faptele şi întâmplările cântate de Homer în «Iliada» şi «Odiseea», Heinrich Schliemann a descoperit Troia, arătând că miturile despre Hector, Achiles şi Elena Preafrumoasă, despre Agamemnon şi Clytemnes-

tra nu sânt închipuiri, ci ţin de adevăr; demonstrând că «Homer nu a scris poveşti, ci istorie adevărată, înveşmântată în formă poetică».

Fără îndoială, nu întotdeauna fenomenele folclorice redau cuprinzător şi adecvat realităţile istorice. Cu toate acestea, interdependenţa a două laturi ale creaţiei populare-reală (istorică) şi imaginară (de ficţiune) — este recunoscută de toţi cercetătorii. Credem că nu riscăm prea mult, afirmând că, într-o măsură sau alta, creaţiile populare pornesc de la cazuri şi fenomene reale. Amplificate de forţa emotivă a omului, îmbogăţite de imaginaţia lui, ele trec în legendă, exprimând «părerea proprie a poporului» despre figurile şi evenimentele istorice.

Nu rareori se întâmplă că această «părere proprie a poporului» despre istoria lui diferă de părerea acelor istorici, care, fiind în slujba oficialităţilor, consideră că «preaslăvirea etniei» este «mai mult decât o datorie ştiinţifică: e o datorie patriotică» (H. Stahl). Este curios că în secolul trecut J. Michelet scria despre «Mioriţa», căutând «argumente în favoarea bieţilor valahi năpăstuiţi», cu toate că această baladă nu pomeneşte de nici un «valah».

Năzuind «să înfăţişeze neamul în cele mai bune, cele mai demne, mai cuviincioase şi mai impresionante condiţii», unii autori riscă să modeleze creaţiile autentice după propriul plac şi propria viziune. Tendinţele de remodelare, «înnobilare» (ideologică, politică) a fondului unor lucrări folclorice, de regulă, sunt inspirate de anumite idei supernaţionale. Corectările şi reinterpretările nu rareori se fac «de hâtârul unei sau altei doctrine politice şi ideologice» (V. Alexeev). In acest sens balada «Mioriţa» se prezintă drept un exemplu dramatic de revizuiri conceptuale, procedeu la care recurg diferiţi autori, mai ales în perioadele istorice de radicale transformări politice şi sociale. Cum ar fi, bunăoară, zilele noastre.

Fără nici o îndoială, «în versiunea lui Alecsandri acest mit («Mioriţa») e o capodoperă» (G. Călinescu, 1941).

Fără nici o îndoială, «Mioriţa» a fost şi este,pe drept cuvânt, considerată drept cei mai desăvârşit produs al măestriei artistice a poporului nostru şi acestei versiuni (a lui Alecsandri) trebuie să ne adresăm atunci când dorim să înţelegem formulele specifice ale capacităţii creatoare, virtualităţile artistice ale poporului» (A. Fochi).

Deci, moldovenii au încă un prilej de legitimă mândrie. Doar prima şi cea mai cunoscută variantă a baladei «Mioriţa», care, invocând destinul ciobanului moldovan, exprimă «la modul mitic ideea veche şi scumpă a continuităţii neamului..., explică şi în plan estetic acea exemplară rezistenţă a neamului (moldovenesc, evident — n. n.) încă în primul mileniu al său de rezistenţă» (E. Agrigoroaiei), a fost descoperită de un moldovan într-o regiune istorică a Moldovei. Prima dată a văzut lumina tiparului la Iaşi, în fosta capitală a Moldovei.

Cu toate acestea «versiunea clasică» a baladei «Mioriţa», publicată de V. Alecsandri, are, în viziunea unor cercetători, «un mare cusur»: ea nu cunoaşte noţiunea «român», oficializată şi generalizată după 1862. În lucrările unor anumiţi autori această lipsă iritantă nu se comentează făţiş. Golul dureros este completat (şi interpretat) cu tot felul de declaraţii, adică savante. De pildă: «Aici (în balada «Mioriţa») e simbolizată existenţa pastorală a poporului român şi chiar unitatea lui... Trei ciobănei se coboară la vale cu turmele. Unul e vrâncean, altul ungurean (adică, ardelean) din partea ungurilor, altul moldovan...» (G. Călinescu, 1941). Oare chiar să nu fi ştiut inimosul critic ordinea în care sânt enumeraţi ciobanii în baladă? Să ne amintim: **primul** este numit eroul principal — moldovanul: «unu-i moldovan», apoi urmează alţii figuranţi: «unu-i ungurean şi unu-i vrâncean». În calitatea sa de istoric literar G. Călinescu nu putea să nu-l pomenească pe «cel moldovan». Sentimentul arhipatriotic însă, excitat şi de absenţa vreunui cioban cât de cât «român», l-a îndemnat, probabil, să inverseze ordinea în care sânt fixaţi ciobanii în baladă. Să-l plaseze pe «cel moldovan» la coadă. Nu importă că îi «mai ortoman». Dar aceasta... fiindcă veni vorba...

«Prezenţa «Mioriţei», din vechimi, pe toate marginile cuvântului românesc este încă o dovadă a unităţii spirituale, teritoriale şi de istorie a neamului nostru» (Al. Căprariu, 1975). Într-un foarte original capitol «V. Alecsandri: spiritul cult al folclorului» din a sa «Istorie critică a literaturii române» N. Manolescu afirmă: «La Alecsandri (şi într-o variantă de a lui Densuşeanu) ciobanii provin din toate provinciile româneşti... «Mioriţa» surprinde concis-poetic esenţa vieţii pastorale a românilor de pretutindeni».

Sânt mai mult decât curioase aceste declaraţii despre «unitatea» poporului român, întrezărită de G. Călinescu; «unitatea teritorială şi de istorie», aflată de Al. Căprariu; declaraţia cum că ciobanii din balada «Miorița» «provin din toate provinciile româneşti» (N. Manolescu). Dacă am fi obligaţi să credem acestor autori, poporul, numele căruia este însoţit, se pare, în mod obligatoriu de determinativul «de pretutindeni» (aţi ghicit, desigur, de care norod este vorba) ar fi alcătuit numai din... unguri şi din moldoveni. Nu credem că împărtăşesc această părere istoricii şi etnologii români de ieri şi de astăzi, acei care au întocmit şi au aprobat actuala Constituţie a României, stat naţional.

...După cum ne aminteşte Mihail Sadoveanu, Vasile Alecsandri «întâia oară a auzit sunând silabele misterioase ale «Mioriţei» în plaiurile munţilor Moldovei... În Vrancea sălbatică şi veche o oamenilor liberi». Vrancea, după cum se ştie, e o regiune istorică a Moldovei, care în timpurile vechi făcea parte din ţinutul Putnei. (C. C. Giurescu. Despre Vrancea. 1934). Chestiunea cu «unitatea teritorială şi de istorie» devine şi mai delicată, dacă vom şti că toponimul Vrancea are la origine un cuvânt slav (I. Iordan.).

Din diferite variante, dar, întâi de toate, din «versiunea clasică» a lui Alecsandri ştim că au pus la cale planul ucigaş «cel ungurean şi cu cel vrâncean». Chiar dacă era din Ardeal, după cum ţine să precizeze G. Călinescu, ungureanul nu era mai puţin ungur. De altfel, cuvintele «Ardeal, ardelean» sunt de origine maghiară, provenite din ungurescul ERDO — «pădure». Iar vrânceanul nu era altcineva, decât un moldovan invidios şi hain, care păstorea în această parte istorică a Moldovei. Aceştia, potrivit «versiunii clasice» a baladei «Miorița», sunt reprezentanţii etniilor, care, după părerea unor autori, alcătuiesc o «unitate teritorială şi istorică...» Credem că tabloul etnodemografic al poporului, «unitatea» căruia, chipurile, e «simbolizată» în baladă, nici pe departe nu e complet. E bătătoare la ochi, bunăoară, lipsa romilor... De aceea declaraţia lui N. Manolescu cum că «la Alecsandri... ciobanii provin din toate provinciile româneşti...» rămâne doar o dorinţă personală.

Balada-i mult, prea mult frumoasă,
S-o poţi uita, să vrei s-o n-ai.
Ea vine-n prag la orice casă
Pe-acest frumos picior de plai.

(Victor Teleucă. Sensul horelor)

Personal împărtăşim convingerea lui Mihail Sadoveanu. Marele scriitor scria în 1937: «Pot spune istoricii că neamul părinţilor noştri se trage de la Roma, dar mai cu seamă se trage de la Carpaţi. Aş avea o dovadă foarte interesantă în variantele cântecului bătrânesc al «Mioriţei», care, desigur, e mai vechi decât latinitatea noastră».

Dovadă a existenţei noastre cu secole înainte de românizare e însuşi textul «Mioriţei» cu cele peste o sută cincizeci de variante înregistrate chiar în Vrancea,

Pe un picior de plai,
Pe o gură de rai...

In ciuda a tot felul de interpretări şi reinterpretări, «Mioriţa» îşi păstrează «mărgăritarele lacrimilor ei în sufletul acestui popor simplu şi umil» (M. Sadoveanu).

Cu versul ei, răzbit prin neguri,
Cuvântul vine ca un semn,
Crescut la foc pe vârf de măguri
Din foc de viaţă şi de moarte,
Din tot ce este sau nu este
Şi-a fost să fie în astă parte.

Venind «dintr-un moment istoric concret, ce poate fi stabilit în perioada de descompunere fortuită a statului patriarhal şi de constituire a raporturilor feudale» (Al. Căprariu), «Mioriţa» n-a pierdut nimic, până în zilele noastre, din tăria ei uimitoare de adevăr istoric nepieritor. «Această baladă, scrie profesoara I. Ghec, îşi are începuturile de la fondarea poporului moldovenesc...»

Dacă folclorul reflectă istoria apariţiei şi statornicirii popoarelor, am putea spune că «Mioriţa» e certificatul de naştere al moldovenilor:

Pe un picior de plai,
Pe o gură de rai
Iată vin în cale,
Se cobor la vale
Trei turme de miei
Cu trei ciobănei.
Unu-i moldovan.

...Contrar părerii, totuşi generale, N. Manolescu afirmă: «Nu trebuie să existe dublu: «Mioriţa» şi celelalte poezii populare sunt opera lui Alecsandri». Căci, scrie în continuare prodigiosul critic, «Alecsandri nu era interesat să fie fidel folclorului, ci să-l întrebuinţeze în scopul său, care era acela de a oferi documente asupra specificului local». Nu credem că este tocmai aşa.

Într-adevăr, înainte de a publica primul volum de creaţie populară (1852), V. Alecsandri «a întocmit» cele alese. Însă, după cum ne aminteşte prefaţatorul ediţiei din 1936, culegătorul nu şi-a permis «nici un adaus, nici o schimbare esenţială care ar fi adus o deformare a fondului poeziei, aşa cum o auzise Alecsandri, ci interpretări mai mult din punct de vedere al formei». Fiindcă V. Alecsandri era conştient: poeziile populare, aşa cum au fost ele înregistrate, aveau o încărcătură emotivă estetică pe măsură să demonstreze «toată frumuseţea de caracter al poporului». Mai mult, V. Alecsandri era convins, că doinele şi baladele aşa cum le-a cules el, vor «atrage simpatii meritate asupra naţiei noastre». (Vezi scrisoarea lui V. Alecsandri către Măria sa Doamna Elena. Octombrie 1862).

Apoi, e bine să ne amintim, că V. Alecsandri a înregistrat şi a editat prima culegere de doine şi balade în «împrejurările în care a apărut lozinca de «România Mare»..., care însemna de fapt extinderea noţiunii de «România» (şi de «român» — n. n.) de la Ţara Românească la ansamblul provinciilor româneşti». (E. Stănescu). Iar V. Alecsandri — ne-o spune chiar creaţiile proprii — a fost un înflăcărat şi consecvent propagator al acestor noţiuni. Astfel, dacă «Mioriţa» ar fi fost o «operă a lui Alecsandri» şi el ar fi fost «interesat s-o întrebuinţeze în scopul său», dânsul, probabil, ar fi corectat fondul etnonimic al baladei, conform lozincilor politice, rebotezându-l pe **moldovan** în «român» — aşa cum dicta «sporirea romanomaniei» (M. Kogălniceanu).

Referitor la autencitatea folclorică a baladei «Mioriţa» şi la realitatea fondului ei etnonimic ne par semnificative şi concludente considerentele de ultimă oră ale lui Constantin Ciopragă. Eminentul istoric literar român scrie în studiul «Mioriticul» sau despre exorcizarea tragicului» (1993): «De ce să nu acceptăm, aşadar, ideea că Alecsandri a extras din numeroasele variante ale «Mioriţei» (cinci sute, în majoritate din Vrancea, culese de Ion Diaconu; aproape o mie publicate de Adrian Fochi) forma perfectă cristalizată. De câteva ori, Sadoveanu a subliniat «intuiţia de artist a poetului de la Mirceşti, care înlăturând «Zgura», nu a alterat nici forţat sensurile acestui «cântec fără pereche..., născut la poalele **munţilor moldoveneşti**». Ne întrebăm cum ar fi evoluat Sadoveanu însuşi fără capodopera în discuţie, a cărei ecouri sânt de găsit nnu nu-

mai în «Baltagul» sau în «Cântecul Mioarei», dar şi în tipica povestire «Cum a căzut Moş Calistru în Deleleu», în finalul «Fraţilor Jderi», în «Nunta Domniţei Ruxanda» şi în alte părţi.» (Simpozionul «Mioriţa». Cămpulung Bucovina, 1993, p. 13).

Şi astăzi, ca şi în momentul când fiorul dumnezeiesc al literaturii nescrise a izvorât prin gura autorului anonim, ca şi în momentul când V. Alecsandri «a simţit, pătrunzându-l acel glas din veacuri al poporului urgisit şi disprețuit», şi astăzi «pare că nu ne dăm seama de puterea uriaşă pe care o au nevinovatele stihuri de a preface sufletul omenesc». Paşnicul păstor moldovan, ca şi autorul anonim, ca şi Alecu Russo sau V. Alecsandri, nu «şi-a închipuit că blându-i cântec va fi un sol al revoluţiilor sociale» (M. Sadoveanu).

In articolul «Moldovenii în creaţia populară», cercetătoarea mai sus citată, arătând că «Mioriţa» are câteva sute de variante, constată: «Şi-n toate se vorbeşte de stăpânul pământului mioritic — moldovanul şi nu de altul. De ce vroiau să-l omoare anume pe ciobănaşul moldovan? Răspunsul îl găsim în baladă: că era mai bogat, avea turme mari, căci plaiul moldovenesc era roditor. Autorii anonimi ai baladei n-au avut nici o intenţie să transfere această denumire de popor din altă parte, fiind mândri de numele lor — Moldova şi moldovenii, nebănuind că posteritatea le va găsi, după vorba lui Eminescu, «pete multe, răutăţi şi mici scandale».

Din păcate, «scandalele» nici pe departe nu sunt «mici». In februarie 1993 două publicaţii de scandal — «Glasul naţiunii» şi «Tara» au publicat «o variantă modernă a poemului «Mioriţa», semnată de un oarecare S. Burcă. «De azi înainte, notează cu amar sarcazm Nicon Pâslaru, încă un ziarist basarabean va sta alături de Poetul Anonim, va concura cu Vasile Alecsandri... Uneori la noi, la moldoveni, dintr-o nimica toată răsare câte un talent...», ironizează publicistul chişinăuean. Şi tot el continuă în aceeaşi cheie: «Sunt convins că prin pana dlui Burcă a fost meşterită şi scoasă din nefiinţă o «operă de importanţă naţională». La îndoială este pus însuşi poporul. Folcloriştii şi pedagogii au să observe că în viziunea autorului (S. Burcă) apariţia moldovenilor constituie o eroare cosmică, poetul anonim a dorit să dezinformeze opinia publică românească folosind cuvântul «moldovan». N-a fost aşa neam!... Va-

rianta modernă a «Mioriţei» poate să stârnească râsul. Însă nu râdeţi...». Căci, continuă N. Pâslaru fără nici o urmă de ironie, «e în premieră exemplul personal al autorului (S. Burcă) de a vorbi urât şi strâmb despre vatra unde s-a născut. De a scuipa pâinea, cu care a crescut».

Ne convingem că şi astăzi balada aceasta «mult, prea mult frumoasă» continuă să fie obiectul unor confruntări care demonstrează — a câta oară! — că nu încetează încercările de a înstrăina de istorie — moldovenii sau cel puţin numele lor:

Iar cel ungurean
Şi cu cel vrâncean
Mări, se vorbiră,
Ei se sfătuiră
Pe l-apus de soare
Ca să mi-l omoare
Pe cel **moldovan**
Că-i mai ortoman...

Însă asemeni păsării Fenix, care renaşte din scrum, balada «Mioriţa» renaşte şi o «poartă secolii din gură în gură», susţinând cu noi puteri «încercarea de a nu muri» (V. Teleucă) a poporului care a plăzmuit-o şi a dăruit-o lumii — a moldovenilor.

Tomurile de studii şi articole nicidecum nu pot şi nicidecum nu vor putea umbri adevărul existenţei multiseculare în istorie a moldovenilor. Una dintre primele şi dintre cele mai convingătoare dovezi ale acestui adevăr e însăşi balada «Mioriţa».

Balada mult că-i prea curată
Şi-i prea cinstită s-o ignori,
Ea-i plânsă, scrisă şi cântată
Pe umbra codrilor, pe nori
Ce nu-i găsesc asemănare
Prin omenia ei, prin grai,
Spunând la toţi că-n lumea mare
Frumos e-acest picior de plai
Cu tot ce are şi pe care
L-au fost numit CURĂ DE RAI.

— Moldova
(Victor Teleucă).

«MOLDOVENII — RĂDĂCINA TĂRII...»

Scrie Grigore Ureche în Letopiseţul său: Moldova «fiindu în calea răotăţilor şi stropşindu oştile, care de multe ori să făcea războae pre acest loc...». Oameni cu cele mai paşnice ocupaţii — plugari şi păstori — moldovenii au fost nevoiţi în zbuciumata lor istorie cu o mână să ţină coarnele plugului, iar cu cealaltă — baltagul, să-şi păzească cârdurile de mioare, cirezile de vite, având pe umăr sâneaţa. Tărani, adică oameni ai ţării, de la ţară, şi ciobani din tată în fiu, pentru ei dragostea de plai însemna nu numai lucrarea pământului strămoşesc, ci şi apărarea lui de cei lăcomoşi după bunuri străine.

Poziţia geografică a Ţării Moldovei, pământurile şi apele ei bogate, colinele mănoase, podgoriile întinse şi păşunile pline de oi şi vaci stârneau «pohtele» puterilor din preajmă.

Dar erau moldovenii şi oşteni vestiţi. Viteji şi pricepuţi în lupte, ei nu-şi precupeţeau viaţa, dacă trebuiau păzite hotarele ţării. Cântecele, poeziile populare, baladele şi legendele evocă în pagini nenumărate bărbăţia moldovenilor, ura faţă de duşmani şi mila faţă de cei sărmani.

In 1884 G. Dem. Teodorescu a înregistrat în spaţiul pruto-nistrean (vorba e şi de Nistru) balada «Voinicul şi balaurul», unde eroul «un tânăr huşan» este caracterizat «pui de moldovan», «tânăr moldovan», «viteaz moldovan» (de şapte ori). In balada «Codrenaş-codrean» citim:

«Şfarî era-n ţărî
Chiar di la hotărî
Oştile-s turceşti,
Multi tătăreşti
Şi pe unde vin —
Ii amar şi chin...

Codrenaş-Codrean, vestit căpitan, auzind glasul celor pârjoliţi, se adresează pământenilor săi:

— Fraţilor, luptaţi,
Să nu vă lăsaţi,
Noi, moldovenii —
Rădăfina ţării!

Luîndu-se cu hanul la luptă piept la piept. Codrenaş Codrean îl întreabă:

— Cine-mi eşti
De îndrăzneşti
Să ne pedepsiţi
Pe noi, moldovenii,
Rădăcina ţării?

Hanul-păgânul nu-şi ascunde «pohtele»:

— Stai, voinice Codrean
Cu cal mândru la arean
De vrei bine pentru tine,
Dărueşte-mi ţara ta
Cu toată averea,
Câmpuri cu livezi,
Grâu de nu te vezi!
Codrean îi striga:
Hanule, păgânule,
Noi sântem moldovenii,
Rădăcina ţării
Nu mă dau în legea ta
Odată cu viaţa!

În una din variantele baladei «Gruia la Ţarigrad» se spune că Gruia lui Novac a alergat la «împăratul turcesc», pe care slugile îl vestesc:

— Pre-nălţate împărate!
Mi-a venit un moldovan,
Nici nu nant, nici nu gros,
Cum te prinde, te dă jos.

Intr-o altă versiune a aceleaşi balade voinicul

... Murguţul şi-a luat
Şi murgul l-a închingat
Cu cinci chingi moldoveneşti,
Cu cinci chingi braşoveneşti,
Cu cinci chingi ardeleneşti...

Codrean, eroul baladei cu acelaşi nume, roagă sfinţiia sa părintele:

Sloboade-mi pe dreapta
Să-mi fac cruce cu ea
Că-s moldovan încreştinat,
Şi nu-s turc împăgînat...

Numele etnic **moldoveni,** după cum e şi firesc, este atestat nu numai în cântecele de vitejie, ci şi în acele creaţii norodnice care reflectă diferite simţăminte şi facultăţi ale trăitorilor de pe meleagul moldav, inclusiv cultivarea spiritului gospodăresc:

Moldovene, moldovene,
Seamănă grâul devreme,
De-l vei semăna târziu
Nu mănânci pâine de grâu.

Primele culegeri de folclor moldovenesc au fost publicate în anii treizeci ai secolului XIX. Bunăoară, culegerea lui G. Asachi întrunea zeci de texte şi dansuri de G. Rujiţki. E semnificativ că această culegere cuprindea şi folclor al reprezentanţilor popoarelor care locuiau alături de moldoveni pe aceste pământuri: valahi, turci, greci. Unele din

aceste creaţii, fiind prelucrate, au fost folosite de autori ruşi şi moldoveni în diferite reprezentaţii muzical-dramatice: «Bucuria moldovenilor» (1871), «Coroana de lauri sau bucuria moldovencei» (1829); compoziţia muzicală «Moldovanca» ş. a.

Nu intenţionăm să reproducem aici toate fragmentele de creaţie populară în care figurează numele etnic **moldoveni,** acestea fiind nenumărate. Aici am vrut doar să demonstrăm, numai prin câteva exemple, că băştinaşii din spaţiul carpato-nistrean îşi numeau din primele decenii ale sec. XIV ţara lor **Moldova,** înşişi ei denumindu-se **moldoveni.**

«Cultura populară, sublinia un adevăr mai vechi G. Muntean, mai cu seamă cea vorbită artistic, constituie prin diversitatea şi unitatea ei de adâncime una dintre imaginile cele mai convingătoare asupra sufletului naţional în perspectiva lui istorică şi spaţială» (Folclorul — expresie a unităţii naţionale. «România literară». № 52. 29. 12. 1983). Cântecele bătrâneşti, legendele, datinile, cântecele lirice doinele moldoveneşti dezvăluie convingător şi cuprinzător «sufletul naţional» al romanicilor de la răsărit de Carpaţi, conştiinţa lor etnică exprimată temeinic de la începutul secolului XIV în denumirea de naţiune — **moldoveni** (moldava gentis la D. Cantemir), în numele ţării — **Moldova.**

Această realitate etnofolclorică e caracteristică pentru oricare ţară europeană. Este firesc ca acei are au format o ţară, un stat şi l-au ocrotit cu jertfire de sine secole la rând să-l numească şi să se numească aşa cum au crezut ei de cuviinţă. Precum cei dintre Atlantic şi Alpi s-au numit francezi, iar ţara lor — Franţa, precum acei de pe insula Apenină s-au numit italieni, iar ţara lor — Italia, precum acei de la sudul Germaniei s-au numit austrieci, iar ţara lor — Austria ş. a. m. d., tot aşa şi valahii de la est de Carpaţi şi-au numit ţara — Moldova, iar pe ei înşişi s-au numit şi se numesc **moldoveni.** Nu importă: place eschimoşilor sau sirienilor, nemţilor sau romilor.

Moldovenii, slavă Domnului, n-au veleităţi mesianice de a da lecţii altor popoare cum să-şi denumească ţara şi pe ei înşişi sau de a pretinde la teritorii străine. Rămânând credincioşi lui Ştefan cel Mare, moldovenii în urgisita, dar şi glorioasa lor istorie au avut un singur crez: de a-şi ocroti statul lor naţional — Ţara Moldovei, de a-şi păstra indentitatea naţională.

ŞTEFAN MOLDOVANU

«Nici un domn înaintea sau în urma lui Ştefan cel Mare nu şi-a păstrat între moldoveni şi, pot zice, între români, un nume aşa de drag, aşa de curat, aşa de popular ca al lui.

Numele său răsună astăzi nu mai puţin, decât în frumoasele timpuri, când steagurile sale fâlfâiau falnic din vârful Carpaţilor până la ţărmurile Dunării şi ale Mării Negre. Şi astăzi pe înaltul munţilor şi în adâncul văilor, în oraşe şi în sate, în palaturi şi în bordeie, pretutindeni numele său se pomeneşte cu mândrie şi recunoştinţă...»

Acest fragment dintr-un text proslăvind faptele şi calităţile lui Ştefan cel Mare, publicat prima dată în 1845, a fost atribuit ulterior lui V. Alecsandri, I. Chirileanu, Alecu Russo... Adaptate, amplificate, aceste rânduri de glorie celui care a fost Ştefan cel Mare au devenit legendă, un bun spiritual la compunerea căruia au contribuit mai mulţi autori anonimi.

Acest crezământ şi convingere colectivă a moldovenilor în faptele eroice şi calităţile morale ale marelui lor domn sânt împărtăşite — de mirare lucru! — şi de autorii străini. Avea deplină dreptate H. Ursu să constate: «Nici o personalitate europeană contemporană nu a întrunit o asemenea unanimitate în ce priveşte recunoaşterea marilor calităţi, ca principele domnitor de atunci al Moldovei».

La proslăvirea eroului lor naţional pe totdeauna o contribuţie valoroasă au adus-o autorii anonimi — creatorii populari, deci reprezentanţii întregului popor moldovenesc. In cele ce urmează vom reproduce numai unele fragmente din creaţia populară moldovenească pentru «a ilustra dragostea poporului Moldovan pentru Ştefan cel Mare» (H. Ursu).

Trebuie să arătăm că chiar şi în acele creaţii, care nu sânt consacrate Marelui Domnitor al Moldovei, în clipa de mare pericol pentru eroul principal, de exemplu, Codrean, în ajutorul lui vine Ştefan cel Mare.

In momentul de grea cumpănă, când, după ce l-a biruit pe han, «Codrean se pleca, şi nu mai putea»

...Pe la chindie
Vine Ştefan cu o mie
Calu-şi îndemna
Armia-şi grăbea...

Şi cum ajungea
În Codri Tigheci
Pe drumul cetăţii
Trâmbiţa suna,
Suliţi fulgera
Şi cine îmi bătea?
Mări, tot **moldoveni,**
Rădăcina ţării...

Increderea moldovenilor în domnitorul lor era atât de mare, că toţi cei apţi de luptă răspund la prima lui chemare şi-l urmează în bătălie:

Vine **Ştefan moldovan**
În mână cu-n buzdugan
Şi cu cornul ca să sune,
Pe voinici să mi-i adune,
Că turcii s-au pregătit
Peste noi de năvălit;
Sar voinici mari, mititei
Din pădurile de tei,
Sar din codrii cei frunzoşi,
Se duc mândri şi voioşi
După Ştefan gospodaru,
După **Ştefan moldovanu.**
(Frunzuleana nucului)

Adunându-şi oastea, Domnul Moldovei urmăreşte cum

Pe cel drum, pe cea cărare
Se zăreşte pară mare:
Vin turcii de prăpădesc
Pământul moldovenesc!

Ştefan-Vodă, Dom cel Mare
Ca un zmeu şede călare
Şi mereu mi-i tot pândeşte,
Şi pe noapte mi-i coseşte!
Şi mi-i bate, şi-i omoară,
De se duce vestea-n ţară!

Intr-o altă variantă a acestui cântec se relatează, de asemenea, că «turcii vin de prăpădesc **pământul moldovenesc**». Aici

Ştefan Vodă, domn cel mare
Ca un şoim îmi stă călare
Şi ziua ei mi-i pândeşte,
Apoi noaptea mi-i coseşte;
El mi-i bate, mi-i omoară,
Să nu vie-n ţară iară,
Să prade, să jefuiască
Ţara noastră moldovenească.
(Frunzuleana nucului)

Legenda «Ştefan Vodă şi turcii», culeasă de I. Chirileanu, conţine un fragment în care e condensată zbuciumata istorie a Moldovei. Căutând mijloace pentru a-şi apăra ţara de turci, Ştefan Vodă cere povaţa unui Sihastru. «Ştefan îi istorisi toate de la început până la sfârşit.

— Nu fi supărat, Măria ta! — Zise Sihastrul, după ce a ascultat cu luare aminte. — Multe lifte barbare au voit cu curgerea timpului să stingă pe **moldoveni** de pe faţa pământului şi să răpuie ţara asta, dar nu le-a fost dat să-şi ducă gândul la bun sfârşit, aşa că mai degrabă decât îţi poţi închipui ai să învingi pe turci şi ai să-i alungi cine ştie unde peste hotarele ţării».

In parabola «Mintea moldovanului cea de pe urmă» se povesteşte cum Ştefan cel Mare cu sfetnicii săi îi ademeneşte într-o căpcană pe turci. Iar atunci când turcii au crezut că «acolo-i gloata cea mare a norodului de oaste şi dădură năvală peste gârlă... **Moldovenii** atâta aşteptau. Repede sar ca nişte lei paralei peste capul păgânului şi-l strivesc, şi-l buchisesc... Turcii s-au întors cu nespusă mânie în suflet şi mânioşi au rămas împotriva noastră până astăzi. Spun cei ce ştiu că de câte ori se închină turcii în loc de «amin» zic până în ziua de astăzi:

—Dă-mi,Doamne, mintea moldovanului cea de pe urmă!».

Intr-o altă creaţie populară se spune că

Prin codrii de stejari
Trec puhuoaie de tătari...
Dar în priejma satului,
La ruptura dealului
De pe malul Nistrului
In desimea Codrului
Ştefan Vodă îi aşteaptă...

Oastea îşi salută Domnitorul şi comandantul suprem:

— Să trăiţi, al nostru tată
Ştefan Vodă, toţi te vadă!

Ştefan cel Mare îşi îndeamnă oştenii:

— Dragii mei, voinicii mei,
Mândri toţi ca nişte zmei,
Vedeţi ţara cum ne-o arde
Păgânul cu-ale lui hoarde?
Hai în grabă, măi flăcăi,
Săriţi repede pe ei,
Hai la cap să le mai dăm
Şi **Moldova** să-apărăm!

Moldovenii sar, răcnesc
Şi-n tătari se năpustesc...
(Trec puhoaie de tătari)

Despre luptele moldovenilor cu tătarii se relatează şi în legenda «Poiana tătarilor»: «Când se apropiară tătarii de ascunzătoarea **moldovenilor** o ploaie de săgeţi porni asupra liftelor. Tătarii.. o croiră la fugă urmăriţi de săgeţile **moldovenilor...** Aşa scapă ţara de tătari.

Locului, unde s-a întâmplat ciocnirea între tătari şi săgeţile **moldoveneşti,** i-a rămas numele de Poiana tătarilor».

Conflictele între moldoveni şi poloni sânt oglindite în «Oştirea leşască», «Dealul leahului» ş. a. Când a intrat mişeleşte în Moldova «mare oştire leşască»

La Suceava Domnul Sfânt
I-a simţit şi jurământ
Pus-a ca să mi-i robească
Şi-n **Tara Moldovenească**
Să-i înveţe a mai călca
Fără voie de la Sfinţiia sa.

Mi-i înjugă ca pe boi
Mi-i toarnă la arat
La arat, la semănat,
Ca în veci să pomenească
Bătaia moldovenească
Şi mânia Sfinţiei Sale
A lui Ştefan Domn cel Mare!

O altă realitate istorică şi anume, că «în timpurile vechi moldovenii aveau foarte mult de suferit nu numai din partea păgânilor, ci şi din partea creştinilor vecini, şi, mai ales, din partea ungurilor şi a leşilor, care nu o dată voiau să pună mâna pe Moldova şi să se facă stăpâni peste dânsa», — de asemenea îşi găseşte oglindire în creaţia populară moldovenească. În legenda «Dealul Leahului» se spune că **«moldovenii** nu ştiau ce să mai înceapă şi ce să facă de răul acestor popoare neastâmpărate şi făloase... De multe ori le trăgeau şi moldovenii câte-o sfântă bătaie»...

Din legenda «Pusnicul Silvestru» aflăm că printre «creştinii care duşmăneau mereu pe moldoveni erau şi leşii...».

Subiectul legendei istorice «Ştefan Vodă şi ungurii» îl constituie lupta de la Baia (1467), aşa cum a alcătuit-o, a memorizat-o şi o transmite din generaţie în generaţie însuşi poporul moldovan. «...Soseşte o veste la Suceava că ungurii se sculară iară asupra **moldovenilor** şi voiau să intre cu toată oastea lor în Moldova... Ştefan chemă îndată

pe toţi sfetnicii şi pe toţi căpitanii de oaste şi se sfătui cu dânşii... In câteva zile o mulţime de ostaşi era strânsă la Suceava. Feciorii cei mai voinici, mai iscusiţi şi mai isteţi, ieşiră întru ajutor... Pe timpul acela feciorii erau voinici şi inimoşi nu ca feciorii din zilele noastre... Atunci când auzeau că turcii ori tătarii, ori ungurii, ori alţi păgâni şi duşmani au intrat în ţară şi voiesc s-o prade... cât ai bate din palme erau pe drum, gata de a da piept cu orişicine şi să-şi pună chiar şi viaţa pentru ţară şi legea lor, că pe atunci mergea treaba altfel!..»

Urmează un apel la memoria şi faptele strămoşilor:

«**Moldovanul** de pe timpul acela nu se lăsa ca şi acum călcat în picioare de orice venetic ticăit şi flămând... ci spunea duşmanului, odată şi pentru totdeauna, să nu-şi facă de lucru cu dânsul, dacă nu i-i voia să audă cântându-i cucoşii din cer şi dacă li-i voia să mai vadă sfântul soare.

Aşa era **moldovanul** de pe acele vremi!»

II. «LE PLACE SĂ SE NUMEAŞCĂ MOLDOVENI...» «POPOARE CARE SE NUMESC VALAHI...»

Acţiunea dimpreună a diferitelor împrejurări de ordin geografic, etnodemografic, politic şi social asupra procesului de dezvoltare a unor comunităţi etnice predetermină transformări calitative radicale. Drept rezultat, colectivitatea de aceeaşi origine şi de aceeaşi limbă se împarte în câteva popoare, fiecare atribuindu-şi şi cultivându-şi denumiri noi. Cu toate că sânt conştiente de comunitatea destinului istoric, a fondului cultural şi lingvistic, noile neamuri îş conştientizează şi îşi ocrotesc însemnele deosebitoare — etnonimul (denumirea etniei), glotonimul (denumirea graiului matern) şi denumirea ţării. Exemplu grăitor în această privinţă sunt slăvii răsăriteni în sânul cărora, începând cu secolele XIV—XV, s-au prefigurat anumite procese centrifuge, care au dus, în cele din urmă, la constituirea unor noi etnii: bieloruşii şi ucrainenii. Cu toate că ruşii şi ucrainenii pot comunica fără traducător, iar deosebirile dintre limba ruşilor şi cea a bielaruşilor sânt, mai mici decât cele dintre graiul pomorenilor de pe ţărmul Mării Albe şi graiul trăitorilor din regiunea Reazan, slavii din sud-vestul şi vestul Rusiei îşi numesc limba în mod deosebit — bielarusă, ucraineană, iar cei din est — rusă.

Acelaşi lucru, probabil, am putea spune şi despre **valahi, volohi.** Către începutul secolului X, după cum se ştie, populaţia romanizată din spaţiul carpato-dunăreano-nistrean acumulează trăsături etnice şi lingvistice distinctive în raport cu noroadele din preajma acestui areal. Situaţia este confirmată de denumirea etnică a populaţiei romanizate: **vlahi, volohi.** Astfel neamurile germanice, grecii, turcii, slavii de miazăzi, cei din răsărit şi asfinţit numesc de prin secolul X (iar polonii şi astăzi) trăitorii dintre Tisa, Dunăre şi Nistru **vlahi, volohi.**

In monografia «De neamul moldovenilor, din ce ţară au ieşit strămoşii lor» Miron Costin constată: «acest nume vlah de la turci şi de la greci este, de la nemţi — valios, de la franţoji — valahos, de la leşi — volosin, de la moscali şi de la ruşi tot aşa volosin şi de la unguri olah; acesta nume tot de pe vloh este şi vloh este italianu, din care ţări a vlohului, adecă a Italiei, au pornit Traian, împăratul Râmului fără număr mulţime de norod şi i-au aşezat în aceste ţări a Daciei cei vechi».

Atestarea masivă, pe un imens areal şi într-o perioadă atât de îndelungată numai a unei denumiri comune a populaţiei romanizate este, pe de o parte, o dovadă a comunităţii originii romanicilor răsăriteni, care la începutul secolului X se deosebeau pe sine de alte neamuri. Pe de alta — ne permite să admitem, că populaţia romanizată din acest spaţiu se numea pe sine **valahi, volohi.**

Am putea aduce unele argumente, care, credem, susţin această afirmare. După cum scria la sfârşitul secolului trecut într-o altă ordine de idei N. Iorga, pentru ca un nume «să fie încetăţenit atât de bine», bunăoară valahii, prezenţa lor în această regiune «a trebuit să fie altceva decât un accident trecător».

Despre faptul că nu numai vecinii, ci şi înşişi băştinaşii se numeau valahi ne mărturiseşte şi un document al cancelariei papale din 1234. In scrisoarea sa către Bela, principele Ungariei, papa Grigore al IX-lea afirma: «In episcopatul cumanilor (sud-vestul Moldovei — n. n.) sânt, după câte aflăm, nişte **popoare care se numesc valahi...»** (qui Walati vocantur). In continuare papa îl povăţuieşte pe regentul ungur să li se numească «pomeniţilor valahi» un episcop-vicar «din neamul lor». (La transpunerea în moldoveneşte a acestui etnonim, atestat în documentele străine diferit: **«walati, oloh, vloh»** ş. a. ne vom călăuzi de traduce-

rea lui C. Giurescu (Târguri şi cetăţi moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea, p. 41—42) şi acceptată de prestigiosul lingvist român acad. Al. Rosetti).

Procesul de apariţie a unor caracteristici şi tradiţii, într-un fel particulare şi deosebitoare, având la bază originea comună precum şi fondul spiritual romanic comun, condiţionat de situaţia geografică şi de factorii externi, a rezultat cu naşterea în zonele carpatice de est şi de sud a două state medievale.

Cu toate că aveau o populaţie de aceeaşi origine şi de aceeaşi limbă, fiecare din ele a folosit pentru nominalizarea statului şi a trăitorilor denumiri diferite: cei de la sud de Carpaţi la început îşi numeau tara **Basarabia,** apoi Valahia, apoi Muntenia, iar locuitorii se numeau respectiv — **basarabi, valahi, munteni...**

Ţara dintre Carpaţii răsăriteni, Dunăre şi Marea Neagră şi-a însuşit numele **Moldova,** iar locuitorii ei s-au numit **moldoveni.** Aceste denumiri ale statului din spaţiul est-carpatic şi a populaţiei lui s-au folosit (cu unele excepţii în documentele ruseşti, polone, turceşti), se folosesc şi se menţin până în zilele noastre.

Realitatea istorică, geografică, etnodemografică nu putea să nu-şi găsească reflectare şi în creaţia populară, care «are o valoare documentară de care trebuie să ţinem seama» (H. Ursu).

Mărturii preţioase privind apariţia — în urma dezmembrării unor neamuri — şi constituirea conştientizată a unor noi comunităţi etnice ne oferă creaţiile populare etnogenetice, adică legendele, cântecele bătrâneşti despre întemeierea statelor. Diferiţi cercetători (V. Alexeev, G. Botezatu, V. Gaţac, D. Simonescu, T. Vuia ş. a.) au demonstrat cu diferite ocazii şi în repetate rânduri că legendele etnogenetice păstrează şi transmit generaţiilor următoare acea informaţie pe care poporul însuşi şi-a acumulat-o, şi-a memorizat-o despre originea şi trecutul său. Prin aceasta se explică faptul că «legendele etnogenetice sânt intim legate de conştiinţa de sine etnică şi, într-o măsură mai mare decât alte elemente ale culturii, sânt specificate din punct de vedere etnic».

Legendele etnogenetice, conţinând preţioase informaţii despre situaţia etnodemografică din spaţiul dat, despre hotarele lui precum şi despre tradiţiile şi ocupaţiile băştina-

şilor, «constituie un element caracteristic important al culturii din perioada dată». Aceste realităţi, caracteristice apariţiei şi statornicirii majorităţii popoarelor, au permis oamenilor de ştiinţă să tragă concluzia: «Legendele etnogenetice nu există fără etnos şi fără conştiinţa de sine etnică» (V. Alexeev). Cu alte cuvinte, legendele etnogenetice, eponimice (care dă numele său statului, teritoriului) sânt create şi apar numai atunci, când o comunitate etnică (popor, naţiune) este constituită şi statornicită într-o aşa măsură încât şi-a însuşit denumirea sa şi simte nevoia de a o explica, de a o argumenta. Astfel apar legendele etnogenetice, eponimice.

Necesitatea de a confirma, prin atribuirea şi însuşirea denumirii etnice, unitatea etnică şi evidenţierea ei **pe plan** extern este predeterminată de apariţia statului. Crearea şi consolidarea statului, determinarea şi conştientizarea denumirii etnice sânt două laturi ale conştiinţei de sine naţionale, care se completează şi se susţin reciproc. Apariţia şi înrădăcinarea conştiinţei de sine naţionale a moldovenilor este în indisolubilă legătură cu convingerea lor că ei au făcut şi fac parte din Statul Moldovenesc. Aşadar, conştiinţa că ei au format şi au apărat Statul Moldovenesc constituie o condiţie hotărâtoare a consolidării conştiinţei de sine naţionale a moldovenilor. Această realitate este consemnată de Miron Costin (în capitolul «Despre al doilea descălecat al Moldovei şi Munteniei după alungarea tătarilor» din «Poema polonă»): «... nemaifiind nici o piedică din partea acestora (a tătarilor — n. n.) se făcu pe urmele lor al doilea descălecat, întâi a Munteniei, curând apoi şi al Moldovei, aici prin voievodul Dragoş cu ai săi, dincolo prin Negrul voievod cu muntenii pedeştri. De acum vor fi de o parte moldovenii, de alta muntenii...».

«Descălecarea» Ţării Moldovei, aşezarea moldovenilor în spaţiul estcarpatic, întemeierea de către ei a Statului Moldovenesc — aceste şi alte realităţi istorice şi etnice sânt pe larg reflectate în creaţiile populare, în cronici.

«AU DESCĂLECAT ȚARA CU MOLDOVENI...»

De acum în secolele mijlocii oamenii de știință au demonstrat — Miron Costin a fost printre primii în Europa — că numele este cel mai important indice al neamului și al originii lui. Fiindcă — și acesta, de asemenea, e un adevăr vechi — denumirea etnică pe care o colectivitate (popor, națiune) și-o atribuie și și-o însușește constituie o dovadă definitivă a comunității conștientizate de către membrii ei și, totodată, un indice deosebitor al acestora de membrii altor colectivități.

Două comunități pot avea aceleași caracteristici — de proveniență, de limbă, psihologie, tradiționale-și, totodată, să-și conștientizeze denumiri etnice diferite. De exemplu: valoni — francezi; germani (nemți) — luxemburghezi; sârbi — croați — sloveni; catalani — valencieni ș. a. m. d. Perechile etnonimice de genul celor enumerate — ele pot fi înmulțite cu exemple din zonele caukaziene, din lumea arabă — demonstrează că pentru orice colectivitate (comunitate) etnică — nu importă: mare sau mică — «denumirea servește indice unificător de plan intern și deosebitor — în relații externe». Etnonimele (denumirile de națiuni, popoare) «totdeauna sânt condiționate din punct de vedere istoric și de aceea ele se prezintă ca mărturii istorice prețioase. Etnonimele au și funcții ideologice servind drept lozincă, drapel» (V. Niconov) pentru comunitatea etnică dată.

Revenind la importanța statului în procesul de consolidare a conștiinței de sine etnice, vom aminti că astăzi nimeni nu mai pune la îndoială faptul că «rolul lui Ștefan cel Mare, cititor de mănăstiri — ca atare medii culturale — și inițiator al atâtor manuscrise și opere de artă, a fost covârșitor». Majoritatea cercetătorilor istorici ai culturii medievale moldovenești susțin că «scrierile istorice dezvoltate cu caracter de cronică și anume: I. Cronica numită altă dată «de la Bistrița» sau Letopisețul anonim al Moldovei; 2. Cronica de la Putna (versiunea I); 3. Cronica de la Putna (versiunea II); 4. Cronica numită «moldo-germană»; 5. Cronică numită «moldo-rusă». 6. Pomelnicul mănăstirii Bistrița... aparțin domniei lui Ștefan cel Mare în sensul că partea cea mai importantă din corpul fiecăreia a fost scrisă în timpul acestei domnii...» (E. Stanescu).

O parte din aceste scrieri istorice dezvoltate moldo-slavone cuprind informaţii despre descălecarea (întemeierea) Moldovei de Dragoş. Tradiţia orală, susţinută istoriceşte, consemnează că exodul lui Dragoş, cu ai săi din Maramureş, a avut loc în prima jumătate a secolului XIV. Ştefan cel Mare vine în scaunul Moldovei în 1457, iar fructuoasa sa activitate pe tărâm cultural, inclusiv iniţierea de scrieri cu caracter istoric, se desfăşoară în ultimele decenii ale domniei sale. Deci de la «descălecarea» lui Dragoş până la fixarea, bunăoară, în Cronica numită «de la Bistriţa», în scris, a acestui eveniment se scursese ceva mai mult de o sută de ani. O perioadă de timp prea scurtă (în plan istoric) pentru a admite că tradiţia orală ar fi putut denatura esenţial fondul real al aşezării Tării Moldovei. Are deplină dreptate G. Botezatu când se raliază unei păreri mai vechi: «Legenda se împleteşte strâns cu istoria». Să ne convingem.

«Acesta e letopiseţul de când cu voia lui Dumnezeu s-a început Ţara Moldovenească.

In anul 6867 (1359) veni Dragoş voievod din Ţara Ungurească de la Maramureş, la vânat după un zimbru şi domni 2 ani» (Letopiseţul anonim al Moldovei, 1359—1502). Textul este reluat în Letopiseţul de la Putna (I), 1359—1526.

In Letopiseţul moldo-polon (1352—1564) tradiţia populară cu privire la venirea lui Dragoş cu tovarăşii săi în Moldova apare oricum mai amplificată în raport cu cronicile pomenite. «...In anul de la facerea lumii 6867, iar de la naşterea lui Hristos 1359... Cu voia lui Dumnezeu întâiul voievod Dragoş a venit ca vânător din Ţara Ungurească, de la locul şi apa Maramureş pe urma unui zimbru, ce l-au ucis lângă apa Moldovei şi s-a veselit acolo cu boierii săi şi i-au plăcut ţara şi au rămas într-însa şi a descălecat-o **cu moldoveni** din Ţara ungurească şi le-a fost domn 2 ani».

Este semnificativ că, într-un fel sau altul, istoria Moldovei, în general istoriografia moldovenească, într-o măsură sau alta, era căutată şi răspândită nu numai în ţările Europei Apusene (traducerile în limbile polonă şi germană), ci şi în Răsărit. Ca dovadă ne serveşte «Cronica moldo-rusă» (1359—1504) — parte componentă a «Letopisei Voscresensc» din Kiev.

Conţinutul acestei cronici, tendinţele ideologice, reflectate aici, au atras atenţia mai multor cercetători, care au expus păreri diferite. In 1963 Al. Boldur împărţea această cronică în trei părţi, prima intitulând-o «Naraţiunea originii moldovenilor». Accentuând că fragmentul «moldovenesc» al Letopisei din Voscrensc» este dominat de «o singură idee principală, ideea originii romane a moldovenilor şi muntenilor», Al. Boldur afirmă că nevoia de a scrie această cronică «s-a ivit aproximativ pe la 1480 în legătură cu planul căsătoriei fiicei lui Ştefan cel Mare Elena cu Ivan cel Tânăr, fiul lui Ivan al III-lea. Cronica trebuia să fie o dovadă a originii vestite a moldovenilor».

In continuare Al. Boldur preciza că această cronică (din corpusul Letopisei de la Voscresensc) «o denumim slavo-moldovenească deoarece ea a fost slavă după limbă şi moldovenească după conţinut». «Caracterul moldovenesc al acestei cronici» Al. Boldur îl deduce şi din adaosul la titlul ei». «Povestire pe scurt despre domnii moldoveni de când a început Ţara Moldovei». In textul original Ţara Moldovei este denumita «Moldovscaa zemlea».

Ştiind că «în special **moldovenii** numesc ţara lor **Moldova** şi nu Moldavia, ca ruşii, şi în această formă a adjectivului format din substantivul **Moldova** (moldovscaa) vedem o indicaţie indirectă suplimentară, că a scris-o un **moldovan»** (subl. lui Al. Boldur).

Câţiva ani mai târziu Dan Simonescu, observând: «cu totul alta şi surprinzătoare e relatarea din cronica moldo-rusă» (din Letopiseţul Voscresensc despre «descălecarea «Moldovei de către Dragoş), considera că ea este, «scrisă de un rus, pe baza mai multor izvoare dintre care şi cele moldoveneşti». Reamintim, rezumativ, aspectul (din «Cronica moldo-rusă») care ne preocupă aici. ...In părţile Maramureşului era un bărbat înţelept şi viteaz cu numele Dragoş. S-a dus el cu tovarăşii săi la vânătoare. S-au luat pe urmele unui zimbru (tur) şi, trecând munţi înalţi, plaiuri, îl vânează pe marginea unei ape. Vânătorilor le-au plăcut acele locuri pustii de la marginea aşezărilor tătăreşti. Cu învoirea lui Vladislav craiul pornesc din Maramureş cu femeile şi copiii lor şi se aşează cu traiul pe locurile unde Dragoş a ucis zimbrul. Aşa s-a început Ţara Moldovei, iar primul ei domn a fost chiar Dragoş. Dragoş s-a oprit la început pe apa Moldovei, pe urmă la locul Baia. A făcut pentru ţară pecete şi a domnit doi ani...

Revenind mai târziu asupra conţinutului şi limbii «Cronicii moldo-ruse», Al. Boldur observa: «Este foarte caracteristic titlul acestei cronici şi anume: «Сказание вкратце о молдовских господарях от коле начася Молдовска земля в лето 6867», constatând că «autorul cronicii oscilează între ambele variante: — **dava** şi — **dova**». În textul cronicii râul Moldova «se numèşte de două ori **Moldova** şi Moldava, iar Ţara Moldovenească are titlul **Moldovscaa zemlea**». Luând în consideraţie aceste forme, Al. Boldur susţine că ceea mai veche denumire a râului **Moldova** a fost **Moldava.** În încheierea studiului său «Originea numelui Moldova» (1975) istoricul citat emite ipoteza: «Faţă de mulţimea **davelor,** care în cele mai dese cazuri sânt vecine sau apropiate de râul Moldova, părerea noastră că numele Ţării Moldova n-a fost la început decât **Mol-dava** îşi capătă deplină pondere şi justificare».

Scrisă de un moldovan sau de un rus, aici mai puţin ne preocupă. Important e că această tradiţie orală, plămădită pe fapte reale, era de acum în secolele medii bine cunoscută în circuitul istoriografic european şi slav, reflectând o realitate istorică etnogenetică şi culturală: existenţa Statului Moldova şi a moldovenilor, originea lor romanică.

Legenda etnogenetică despre întemeierea Moldovei a avut, pe plan cultural, soarta altor lucrări istorice moldoveneşti: ea a fost tradusă în limba moldovenească în prima jumătate a veacului al XVII-lea. Primul care a contribuit, pe cale scrisă, la răspândirea ei în limba ţării a fost cronicarul Grigore Ureche. În «Predoslovia descălecării Moldovei dinceputul ei...» marele cronicar moldovan notează: «Vor unii Moldovei să-i zică că au chemat-o Ştiţia... Chematu-o-au unii şi Flachia... din Flachia i-au zis Vlahia. Ci noi acest nume nu-l primim, nici-l putem da Ţării noastre Moldovei, ci Ţării Munteneşti... Noi aflăm că Moldova s-au descălicat mai pe urmă, iar muntenii mai dintâi măcară că s-au tras de la un izvod, muntenii întâi, **moldovenii** mai pe urmă de păstorii nemerit, că umblând păstorii de la Ardeal, ce se cheamă Maramoroş, în munţi cu dobitoacele, au dat de o hiară ce se cheamă bour şi după mult goană, ce au gonit-o prin munţi cu dulăi, au scos la şesul apei Moldovei. Acolo..., au ucis-o la locul unde se cheamă acuma Bourenii, dacă s-au descălecat sat. Şi lucrul ţării sau pecetea cap de bour se însemnează. Şi căţeaua cu care au gonit fiara ceea au crăpat, pe care au

chemat-o Molda, iară apei de pe numele căţelei Moldii i-au zis Molda, sau cumu-i zic unii, **Moldova.** Aşijderea şi ţării dipre numele apei i-au pus numele **Moldova».**

Unul dintre cei mai harnici istorici moldoveni care a contribuit nu numai la răspândirea tradiţiei orale despre «descălecarea» Ţării Moldovei, dar şi la confirmarea istorică a aspectului ei legendar a fost Miron Costin.

In «Voroava către cititoriul «Letopiseţului Ţării Moldovei de la Aaron Vodă încoace...» Miron Costin include vestitele sale «Stihuri de descălecatul ţării»:

Neamul ţării Moldovei de unde se tărăgănează?
Din ţările Râmului, tot omul să creadă
Traian întâiu, împăratul, supuindu pe dahii,
Dragoş apoi cu **Moldoveni** premenindu pe vlahi
Martor este Troianul, şanţul în ţara noastră
Şi Turnu Săverinului, munteni, în ţara voastră.

««Cronica Ţărilor Moldovei şi Munteniei» (Cronica polonă) a lui Miron Costin, de asemenea, cuprinde evenimentul «descălecării» Moldovei. «...Tătarii s-au retras mai departe în cîmpii, iar rumînii, adică romanii, şi mai întâi montanii sau muntenii cu domnul lor Negrul a ieşit din munţi către pământuri mai deschise, iar nu mult după aceea şi **moldomenii** au ieşit din Maramureş cu Dragoş, primul lor domn şi au descălecat aici în Ţara Moldovei. Iar aici Dragoş... cu câteva sute de oameni înarmaţi a ieşit pe un râu pe atunci fără nume care curgea deasupra Sucevei, la ieşirea din munţi au întâlnit un zimbru..., l-au gonit în josul râului. Avea acel Dragoş o căţea, care bând apă din râu, a crăpat chiar pe malul râului, de la moartea acesteia au început să dea râului numele Molda, apoi Moldova, iar de la numele râului Moldova se trage numele poporului **«moldoveni».**

«Istoria în versuri polone despre Moldova şi Tara Muntenească» (Poema polonă), scrisă de Miron Costin în 1684, reia, cu anumite completări, tradiţia orală a «descălecatului», căreia i se adaugă detalii de factură reală.

In partea a III-a «Despre al doilea descălecat al Moldovei şi Munteniei...», după ce constată că «De acum vor fi de o parte moldovenii, de altă parte muntenii», M. Costin continuă: «...In Ţara Maramureşului se află un sat numit Cuha. Acolo locuia Dragoş, fiul lui Bogdan... Un zimbru se arătă lângă sat... Dragoş alege trei sute de tineri înarmaţi... Pornesc pe urmele zimbrului în adâncurile munţilor şi urmele duc la un pârâu necunoscut până atunci...

Căţeaua Molda îi ajută cu mirosul ei... De-abia au trecut munţii Cărpaţi şi de pe coama munţilor înalţi privesc spre pământurile Moldovei viitoare... Tinerii năvălesc... Şi acolo ucid zimbrul... Bourenii a fost întâiul sat după această ispravă, căci zimbrul se numeşte **pe moldoveneşte** bour. De aici şi ţara are drept pecete un cap de zimbru... Căţeaua obosită sau rănită... alergă încălzită la apă, dar după ce bău, crăpă acolo istovită. Dându-se acestui râu pe vecie numele de Moldova, de la Molda, el a păstrat şi azi numele dintâi... Râul Moldova a dat un nume veşnic şi ţării şi poporului: **de la Moldova este şi moldovanul».**

În monografia «De neamul moldovenilor, din ce ţară au ieşit strămoşii lor», ajunsă până la noi în copii munteneşti din secolul al XVIII-lea, M. Costin aduce noi mărturii cu privire la «schimbările» care s-au produs în viaţa celor două ţări după «descălecare». «Şi aşe, cum am zis, cu vremea ş-au schimbat graiul şi s-au amestecat cu slovenescu, daţescu şi cu alte care le-am pomenit... Pe această poveste cură şi alfabetul slovelor cu care şi scrisoarea de la sîrbi au luat-o amu după a doua descălecătură de Dragoş Vodă aice în ţară şi la munteni Negrul Vodă».

Istorician de o impresionantă erudiţie, unul dintre primii etnologi europeni, Miron Costin s-a străduit să se menţină în lucrările sale în albia faptelor şi a evenimentelor reale, fie adunate din izvoare străine, fie cunoscute de el personal, punând, totodată, mare preţ, pe tradiţiile orale, păstrate în «analele din mănăstiri». El îndemna «să credem oamenilor simpli care au păstrat tradiţia. Cel simplu... spune mai degrabă adevărul, nu caută cuvinte, ci spune ce ştie. Nu întotdeauna adevărul are nevoie de vorbire aleasă. El se mulţumeşte cu cea mai simplă povestire».

Latinist pasionat, M. Costin demonstrează în majoritatea lucrărilor sale originea romanică a moldovenilor şi a muntenilor, latinitatea graiurilor lor. Adevărat om de ştiinţă, marele nostru cronicar nu putea să nu observe şi să nu consemneze şi unele deosebiri, anumite schimbări (în graiuri, în vocabular, în denumiri ş. a.), care au survenit, după «descălecare», în dezvoltarea celor care «sânt de un izvod». Cititorii din zilele noastre ai lucrărilor lui M. Costin sânt surprinşi de previziunea lui, de trăinicia concluziilor lui, care n-au pierdut din valoare. «Toate aceste schimbări, conchide clarvăzător şi pe bună dreptate M. Costin în «Poema polonă», nu sânt lucru de mirare, pricina stă în

lunga trecere de vreme. După cum sânt şi locurile, aşa şi obiceiurile părinteşti ale fiecăruia».

Confruntarea planului real (istoric) cu cel imaginar al tradiţiei orale despre Dragoş, «întemeietorul» Ţării Moldovei, care a venit **«cu moldoveni»** din Maramureş şi au «descălecat» la răsărit de Carpaţi, confirmă concluziile cercetătorilor, că această legendă «se împleteşte strâns cu istoria». Studiind pătrunderea reciprocă a tradiţiei folclorice cu cea a planului istoric în legendele etnogenetice despre Dragoş, Dan Simonescu constată că ele «au mers mână de mână, una oglindind pe cealaltă».

Profesorul universitar, doctorul în istorie I. Toderaşcu din România scrie: «...În cazul Ţării Moldovei realitatea personajului «descălecător» este în afara oricărei îndoieli. Dragoş şi Bogdan au fost voievozi ai Maramureşului, care, în anumite condiţii istorice, au trecut la răsărit de munţii Carpaţi... Realitatea istorică a îmbrăcat, în secolul al XVII-lea, haina legendei. Trebuia explicat «cum s-a început Ţara Moldovei», trebuia explicat numele ei şi, de asemenea, stema ei. Şi atunci s-a născut legenda despre vânătoarea lui Dragoş Vodă... Apa pe malul căreia a avut loc această întâmplare s-a numit **Moldova,** după numele căţelei Molda, cu care au gonit fiara aceea. Numele apei a dat numele ţării, **Moldova,** iar stema noului stat («hierbul ţării») s-a hotărât să fie **un cap de bour.**

Legenda s-a creat din nevoia de explicaţie a unor fapte reale. Există o ţară, cu domnul, instituţiile, însemnele ei şi trebuia deslușit cum s-a ajuns aici».

Având pronunţate trăsături folclorice, «rădăcinile cărora se pierd în vechimea adâncă a regiunii, legenda conţine şi unele mărturii veridice cu privire la situaţia etnică din Ţara Moldovei», chiar înainte de întemeierea ei. Această constatare a cercetătorilor V. Gaţac, E. Ricman este sprijinită de informaţiile din Cronica moldo-polonă. După cum am menţionat, în această scriere istorică se relatează şi despre voievodul Dragoş, care, «cu voia lui Dumnezeu, a venit de la locul şi apa Maramureş, pe urma unui zimbru, ce l-a ucis lângă apa Moldovei şi... i-a plăcut ţara şi au rămas într-însa şi a descălecat-o **cu moldoveni** din Ţara Ungurească». Acest text, menţionează savanţii pomeniţi, «constituie o dovadă a faptului că cu etnonimul **moldoveni** se denumea stabil populaţia din spaţiul estcarpatic» de acum **înainte** de întemeierea Statului Moldovenesc.

Informaţia legendară (din «Cronica moldo-polonă») despre existenţa şi circulaţia etnonimului **moldoveni** (au descălecat ţara **cu moldoveni**), de acum până la întemeierea Statului Moldovenesc, de asemenea, este sprijinită de mărturii istorice. Astfel în 1334 pentru prima oară este menţionat documentar **«Civitas Moldaviae»** (oraşul Baia). În acelaşi an — 1334, deci până la întemeierea Moldovei, magistratul oraşului Lvov eliberează certificat de cetăţenie **negustorului moldovan Alexandru Moldaowicz (moldovan, din Moldova).**

Aşadar, mărturiile documentare, folclorice, constatările şi concluziile istoricilor, folcloriştilor şi etnologilor reproduse în acest compartiment adeveresc în întregime formula lui Alecu Russo: creaţiile orale «sânt arhivele popoarelor. Cu ele se poate oricând reconstitui trecutul întunecat». Studiindu-le atent şi nepărtinitor, «ne vom lămuri despre originea limbii, de naşterea naţiunalităţii».

«NOI DE ICI, VOI DE COLO...»

Azi, Doamne, poporul mioritic,
Cel care şi-a găsit faţa
Şi firea
Şi neamul
Prin cultivarea cuvintelor frumoase,
Cuvintelor Veşnice
Nu mai pune preţ pe cuvânt.
Fiecare aruncă la nimereală
Ceea ce i se învârte pe limbă...
(Ion Druţă, Rugă slavo-latină)

Aceste cuvinte amare ale unui dintre cei mai distinşi (nu-i vom uita pe Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, Dimitrie Cantemir, Gheogrhe Asachi, Alecu Russo, Ion Creagă, Mihail Sadoveanu, Alexei Mateevici, Andrei Lupan ş. a.), propevăduitori şi ocrotitori ai demnităţii noastre naţionale, caracterizează din plin vânzoleala publicistică şi opintelile jalnice, impotente ale unor adică savanţi în jurul numelui unui popor, care de acum în zorii Evului Mediu a fost înveşnicit în nemuritoarea baladă — «Mioriţa».

Cui nu i-i lene se dă în spectacol propagandistic, «aruncând la nimereală ceea ce i se învârte pe limbă». Ca să nu fim învinuiţi că ducem lumea în eroare, reproducem în continuare numai câteva modele de declaraţii, dragă doamne, ştiinţifice, făcute de unele persoane care n-au nici în clin,

nici în mânecă cu ştiinţa sau cu bunul simţ. Ne vine oarecum să transcriem zicerile unor autori despre moldoveni, dar aceasta-i realitatea noastră ştiinţifică şi culturală, democratică şi pluralistă...

Victor Gherman, considerat specialist în cultivarea limbii, culturii, istoriei, etnologiei, politologiei, afirmă categoric: «...poporul moldovenesc —concept stalinist sau neocomunist» (M. S. 14. 07. 1992). Astfel în multilaterala înţelegere a multilateraulului «specialist» termenul «poporul moldovenesc» ar fi apărut prin secolul XIX, după ce fusese publicat «Manifestul Partidului comunist» sau după 1989 (probabil, de aici începe perioada neocomunistă).

Dl V. Gherman nu este original. Cu mult înainte de Domnia sa un alt patriot nerăbdător de a se pronunţa pe tema, abordată cu toptanul în ultimii ani, «cine sântem noi», Gavril Drăguţan, custode al muzeului istorico-etnografic din Recea (Străşeni), ne dumereşte cu o certitudine de individiat: «Noi, basarabenii (e o chestie şi cu basarabenii iştia — n. n.)... în 1812 am însuşit născocirea stalinistă (?!) de naţionalitate moldovenească» (M. S. 18. 10. 1991). Preocupat — nevoie mare! — de grija ca nu cumva moldovenii să cadă în ispita «concepţiei staliniste», istoricul-etnograf din Recea confundă veacurile. Dacă naţionalitatea moldovenească, după cum declară public fără remuşcări D-sa, e o «născocire stalinistă», atunci ea nicidecum nu putea fi «însuşită» în 1812. Căci «tătucul» popoarelor se născuse abia în 1879 şi devenise «Narcomnaţ» prin 1920.

Cu o ţinută de persoană care spune numai adevăruri, dl V. Dorogan din Cotiujenii Mari (Şoldăneşti) îi pune la punct pe «unii din parlament care te tem ca dracul de tămâie de numele român, iar deputaţii din clubul «Viaţa Satului» —culmea obrăzniciei! — «vor să fie legiferaţi termenii antiştiinţifici de limbă moldovenească şi naţiune moldovenească». Învăluit de un prea mare volum de ştiinţă, dl V. Dorogan se întreabă năucit: «Cam de ce să ne numim pocit?. Din neştiinţă sau din ambiţia clubului «Viaţa Satului?» La urma urmei, aşa le trebuie agrarienilor, dacă nu l-au angajat pe V. Dorogan consultant în probleme de istorie a limbii, a etnologiei. Domnia sa, «fiind unicul în familie», a însuşit încă din fragedă vârstă de la femeile din mahala cuvintele «românul meu». N-ai ce zice: foarte înaltă şcoală! Dar, mă rog, fiecare cu «românul său»... Până vom reveni mai desfăşurat la opinia dlui

V. Dorogan, aici am vrea să menţionăm: în ţările civilizate, gazetele civilizate, redactorii acestora nu permit nimănui să insulte naţiunea în sânul căreia s-au născut şi care îi hrăneşte.

Gazeta «Sfatul Ţării» a publicat în anul 1991 o serie de materiale cu titlul comun «Cine sântem noi?» semnate de D. Ioachim. De acum în primul articol (S. Ţ. 20. 03. 1991, în l.rusă) dlui cheamă la răfuială: «Acel care foloseşte expresiile de tipul «limba moldovenească», «naţionalitatea moldovenească» trebuie întrebat, la cine lucrează!» (Na cogo on rabotaet?). Ca în anul 1937...

Cu totul stranii lucruri se petrec în mediul nostru creştinesc. Episcopul din Bălţi Petru, faţă bisericească, s-ar părea, recunoaşte sincer: «Eu sânt nimic». Însă cu toată nimicnicia sa propovăduie: «cei care nu-şi recunosc neamul vor fi traşi la răspundere nu numai înaintea lui Dumnezeu, dar şi înaintea oamenilor» (M. S. 29. 09. 1992).

Hotărât lucru: ghiavolul s-a cuibărit în sânul sfinţiei sale Petru din Bălţi. Fă-ţi cruce, părinte, şi stuchește-ţi în sân. Izgoneşte-l pe ucigă-l crucea din sufletul Domniei tale. Lasă taina credinţei credincioşilor. Nu te băga, părinte, în treburile statului, în judecata mireană. Păcat, mare păcat, părinte, Fă-ţi cruce!

Cine ar putea crede că aşa rânduri ca acele ale lui D. Ioachim, Petru din Bălţi sânt publicate în ultimul deceniu al secolului XX în ziarul Guvernului, în gazeta Parlamentului unei ţări, care a declarat că va respecta drepturile omului, inclusiv dreptul la conştiinţă? De altfel, nimic nou sub soare. Generaţiile de moldoveni de vârstă onorabilă cunosc aceste apucături şi apeluri încă din anii 20—30. Bine, domnilor D. Ioachim ş. a. atunci eram provincie! Astăzi încă nu sântem. Şi chiar dacă am fi, cum vă închipuiţi că aţi putea trage la răspundere mai mult de trei milioane de oameni, care au avut impuredenţa să se declare moldoveni? Unde mai pui că ar trebui să încercaţi să-l persecutaţi şi pe Preşedintele acestui stat, care a ignorat ameninţarea dlui Ioachim din gazeta «Sfatul Ţării» şi a declarat cu fermitate: «Eu sânt moldovean şi n-am de gând să mă dezic de poporul meu multpătimit. Ba din contra, voi face totul pentru a-şi obţine drepturile sale legitime». (M. S. 6. 12. 1991). Sântem convinşi că Preşedintele Republicii a avut în vedere şi dreptul la conştiinţă, dreptul la numele etnic al poporului care l-a ales.

E de necrezut, dar astfel de formule, insultătoare pentru moldoveni, gazetele, radioul şi televiziunea Republicii Moldova, independentă şi suverană, difuzează fără nici o jenă şi în permanenţă. Considerăm că exemplele reproduse sânt suficiente pentru a caracteriza obiectiv nivelul ştiinţific şi orientarea ideologică ale massmedia de la noi.

In strădania de a ne lumina în privinţa numelui etnic şi a originii noastre pomeniţii autori au adepţi şi pe aiurea... Prin anii 60 ai secolului nostru pe arealul Carpato-Uralian răsuna un cântec de estradă simplu, nepretenţios. Se cânta cu vocabule româneşti şi ruseşti («foarte, foarte bine; oceni haraşo») despre nişte «fraţi cu inimile pline», care erau îndemnaţi să participe (la nu mai ţin minte ce) «noi de ici, voi de colo». Poate că astăzi ar trebui repopularizată acea melodie (şi cuvintele ei), căci mecanismul «noi de ici, voi de colo» funcţionează în regim non-stop la cota maximă a intensităţii. Mai ales atunci când se iscă arzătoarea nevoie de a-l lumina pe încă nedespeşterizatul «Moş Pătrăcuţă» (adică moldovanul «necultivat» — n. n.), pentru care a fi român înseamnă «a fi patagonez» — după o deosebit de ingenioasă şi, mai ales, cultă expresie a lui Constantin Andrei (S. Ţ. 1. 06. 1991). Acesta (alături de o întreagă cohortă de concetăţeni români ai săi) are multe necazuri cu «întunecimea» şi «provincialismul» nostru, al moldovenilor.

Cu aere de mare demnitar din metropolă ne dă lecţii şi Mircea R. Iacoban, prin diferite articole ale sale, îndeosebi prin fragmentele în care el ne reproduce graiul, ne povăţuieşte cu o îngăduinţă de păstor cum şi pe cine să ne alegem în guvern. Descoperind însă că «proiectul (constituţiei Republicii Moldova) afirmă existenţa unui **popor moldovenesc»** (subl. dlui Iacoban) i-a plesnit răbdarea. Cuvintele subliniate l-au şocat într-o aşa măsură pe dl Mircea R. Iacoban, încât, năucit de-a binelea, nu mai ştie «cărui popor aparţine» El, «născut, crescut şi îmbătrânit la Iaşi». In întâmplă ca Mircea R. Iacoban e moldovan... Sau român? mare încurcătură a nimerit etnologia universală. Dacă se Fără îndoială că este dreptul domniei sale să se considere aparţinător oricărui popor îi place. E regretabil că poţi îmbătrâni şi să nu ştii asemenea lucruri banale.

Trebuie să recunoaştem că ne-a emoţionat şi sincera mărturisire a lui Ion Farhon, redactor-adjunct la «Realitatea Românească». Domnia sa este zi şi noapte, scuzaţi, «zi de

zi cu gândul la Moldova». Alte griji n-o mai fi avut «Realitatea Românească» — nici sub munţi, nici între munţi. Fiindcă veni vorba: cum ar reacţiona energicul şi multperspectivul Adrian Năstase, dacă redactorul-adjunct la «Realitatea Ungurească» (să ne închipuim că există un aşa ziar) ar declara nostalgic că este «zi de zi cu gândul la Ardeal?»...

Autorii localnici V. Gherman, V. Dorogan, G. Drăguţan şi alţii (la care vom reveni) sânt susţinuţi «de colo» nu numai de publiciştii focoşi de la săptămânalul bucureştean «Românul» (M. Iacoban) sau de cercetători novici, cum ar fi C. Andrei, ci şi de personalităţi cunoscute ale ştiinţei române, care oricât ar fi de straniu, nu rareori îşi argumentează supoziţiile la nivelul celor enumeraţi mai sus... Bunăoară, Adolf Armbruster în studiul său «Terminologia poitico-geografică şi etnică a ţărilor române în epoca constituirii statale» (1980) afirmă că primele decenii de existenţă statală a Moldovei şi Valahiei, deci secolul XIV, «au fost marcate de efortul de consolidare internă şi de aflarea unor graniţe etnice şi politico-geografice care să acopere întreaga realitate etnică... Terminologia etnică se prezintă destul de unitară: Valahi (se enumeră şi alte variante ale acestui cuvânt)... **Lipseşte termenul «moldoveni»** (subl. n.).

Aşadar, pe de o parte, «naţionalitatea moldovenească», «poporul moldovenesc», după părerea lui V. Gherman, G. Drăguţan, V. Dorogan, ar fi o «născocire stalinistă», «un concept comunist sau neocomunist», denumire «pocită», pe de alta,toate stăruinţele depuse de laboriosul istoric român A. Armbruster de a descoperi în secolul XIV informaţii despre moldoveni au fost în zadar, căci, scrie dânsul, fără să-i tremure mâna: «termenul moldoveni lipseşte». Am fi curioşi să ştim şi noi ce metodă de «căutare» a aplicat acest istoric român, autorul faimoasei monografii «Romanitatea românilor» (1972), de n-a observat informaţiile documentare, fixate şi în manualele de istorie pentru licee?

Oprim aici, deocamdată, enumerarea afirmaţiilor politizate şi ideologizate până la refuz, spre a ne fi prezentate apoi drept «descoperiri» ştiinţifice. În compartimentele următoare vom încerca să scoatem din anonimat informaţiile istorice documentare, pe care nu este obligatoriu să le cunoască nişte autori locali sau colaboratorii unor publicaţii de pe aiurea. Ei sânt conştienţi: importă să zici (scrii)

ceea ce place (se ştie cui) şi deci nu mai importă ce zici (scrii) — arunci «la nimereală ceea ce se învârte pe limbă».

Desigur, mult experimentatul cercetător A. Armbruster, ca şi mulţi confraţi de-ai săi, este bine informat despre existenţa unor date documentare precise privind menţionarea moldovenilor chiar înaintea formării statului lor. Insă nu se ştie din ce motive le trece sub tăcere, le împinge în anonimat.

Sau poate se ştie?

«LE PLACE SĂ SE NUMEASCĂ MOLDOVENI»

Demult este clar pentru orice om, care nu vrea să se amăgească pe sine şi pe alţii, că orientările ideologice şi acţiunile practice ale anumitelor cercuri considerate intelectuale, călăuzite de Frontul popular şi susţinute de unii vecini, urmăresc un singur ţel: lichidarea Republicii Moldova ca stat, transformarea ei în provincie şi unirea cu «patria-mamă».

Aceste rânduri au fost publicate la sfârşitul anului 1992. Autorului şi gazetei li s-au adus învinuiri că difuzează neadevăruri, că cercurile unionist româno-file, adică, nu pun la îndoială independenţa Republicii Moldova. Insă iată ce scrie, negru pe alb, cunoscutul lingvist Silviu Berejan, fostul consultant al Comitetului Central al comuniştilor din Moldova, astăzi în postură de politician activ cu permanente ocupaţii unioniste. Rugăm cititorul să facă comparaţie şi să tragă singur concluzia.

Alarmat de «dezbaterile de ultimă oră din Parlament», S. Berejan dezvăluie făţiş înţelegerea unionistă a independenţei Republicii Moldova în raportul «Unitatea neamului românesc» (M. S. 24. 03. 1993)». «...Vorba e că independenţa a fost concepută iniţial ca lichidare a dependenţei noastre de fosta Uniune, ca ieşire din metropolă, ca scăpare de sub tutela imperială ruso-sovietică, ca salvare de deznaţionalizarea definitivă. Acum însă... ideea independenţei în interpretarea anumitor cercuri începe să vizeze nu C.S.I.-ul, nu Rusia, ci România. Or, independenţa statală, înţeleasă ca independenţă de România generează în mod direct antiromânismul... Dar în această nouă accepţie denaturată independenţa se opune prin definiţie integrării de orice alt fel cu întregul românesc, parte inalienabilă a căruia sântem».

Vede oricine că avem de a face cu vechea lozincă frontistă: independenţa e primul pas spre unire. De data aceasta independenţa Republicii Moldova, înţeleasă ca unire cu «patria-mumă», este «fundamentată» de un savant bine plătit din buzunarul Republicii Moldova, Suverană şi Independentă, adică din buzunarul moldovenilor. Sântem îndreptăţiţi să-l întrebăm pe politicianul-savant S. Berejan: de când «independenţa statală» nu înseamnă independenţă de oricare alt stat, «de nimeni şi de nimic»? De ce independenţa Republicii Moldova, proclamată prin vrerea întregului popor moldovenesc, «generează antiromânismul»? Şi nu, să zicem, antijaponismul, antisudanismul, antiungurismul?.. Când am fost şi de când suntem noi, moldovenii, «parte inalienabilă a întregului românesc?»

Şi încă nişte întrebări, care se fac tot mai des auzite: Citeşte oare cineva, ştie oare cineva din conducerea de vârf a Republicii Moldova, Suverană şi Independentă, din persoanele responsabile, care hotărăsc finanţarea Academiei, pentru ce pledează unele cercuri academice, conduse şi de S. Berejan? S-a interesat oare cineva din conducerea Republicii în ce măsură concepţiile de felul celor propovăduite şi impuse de academicianul-secretar S. Berejan sânt în corespundere cu Declaraţia de Independenţă a Republicii Moldova?

Amintim că «independenţă» înseamnă «care nu este dependentă de nimeni şi de nimic», neatârnată, liberă». Exemple: «Ţară independentă» (Dicţionarul explicativ al limbii moldoveneşti, redactor ştiinţific special Silviu Berejan, doctor în ştiinţe filologice. Vol. I. Chişinău. 1977, pagina 493): «neatârnată (despre state sau popoare) care nu depinde de nimeni din punct de vedere politic», «suveranitate de stat» — «independenţă totală a unui stat faţă de alte state» (Tot acolo. Vol. II. Chişinău, 1985, pag. 26, 493: Redactor principal Silviu Berejan, doctor în ştiinţe filologice, profesor).

...Însă intelectualii frontist-unionişti nu pot şi nu vor putea vedea înfăptuite aceste scopuri — unirea cu «patria-mumă» fără a încerca să dărâme pietrele de temelie ale existenţei unui norod: denumirea lui istorică, recunoscută şi însuşită pe parcursul a şapte sute de ani — **moldoveni;** denumirea limbii naţionale — **limba moldovenească;** denumirea istorică a ţării — **Ţara Moldovei, Moldova.** De aici şi nevoia arzătoare de a apăra cu argumente convingătoa-

re,cu dovezi clare şi înţelese, activ şi cu îndrăzneală însemnele principale naţionale ale băştinaşilor, care de şapte veacuri s-au numit şi se numesc moldoveni. Căci nu putem consolida şi menţine independenţa şi suveranitatea Statului Moldovenesc, dacă nu vom ocroti şi consolida suvranitatea naţională a norodului moldovenesc, denumirea lui, denumirea limbii materne, memoria istorică, demnitatea naţională.

Nu în zadar unioniştii au deschis un adevărat război informaţional-propagandistic împotriva denumirii **moldoveni** şi a denumirii limbii lor materne — **limba moldovenească** şi a denumirii statului. Înochii Parlamentului şi ai Guvernului (care subvenţionează Academia şi susţine financiar un şir de gazete, reviste, radioul, TV) unioniştii au instaurat un adevărat totalitarism informaţional, publicând şi difuzând zi şi noapte numai idei românofile, unioniste. Controlând şi cenzurând, de fapt, toate gazetele şi revistele, radioul, TV, frontist-unioniştii cu de la sine putere şi vrere dictează — ani în şir! — ceea ce trebuie şi cum trebuie să gîndească poporul, cu ce trebuie să fie de acord şi ce trebuie să refuze. În calitate de dovezi unioniştii folosesc aceleaşi declaraţii, proclamaţii, lozinci gălăgioase, răsuflate, cunoscute de prin anii 1850. Însă au apărut şi unele teze noi, cu ajutorul cărora unioniştii năzuiesc să argumenteze declaraţiile emoţionale romanofile. Ei exploatează anumite formulări cu totul neştiinţifice, bunăoară: «Născocirea stalinistă a naţionalităţii «moldoveneşti»... În diferite variante noţiunea «poporul moldovenesc» este calificată drept «concept comunist sau neocomunist».

Aceste formule, mai mult năzbâtioase decât ştiinţifice, sânt inspirate şi susţinute de cercurile unioniste de dincolo de Prut. În arzătoarea lor dorinţă de unire (reîntregire) a «provinciei» dintre Prut şi Nistru autorii-slujitori ai ideei unioniste nu se ruşinează să falsifice istoria.

Să revenim, după cum ne-am propus, la lucrările lui A. Armbruster. Constatând că în secolul XIV (până în 1400) spaţiul dintre Carpaţi, Dunăre şi Nistru «Terminologia etnică se prezintă destul de unitară...», istoricul român pomenit afirmă în 1980: **«Lipseşte termenul moldoveni...».**

Autorul român falsifică adevărul istoric, ca să nu scriem că spune minciuni. Iată ce ne mărturisesc volumele de documente istorice editate în România în ultimele decenii:

1334 (deci înainte de 1400 şi înainte de Intemeierea Statului Moldova) la Lvov este înregistrat într-un document de afaceri **Alexandru Moldaowicz—Alexandru Moldoveanul** (sau din Moldova).

1334. Prima dată este menţionat documental «Civitas Moldaviae» (Oraşul Moldova (Baia) — Istoria României în date, pag. 67.

1359 (chiar mai înainte). Cronica lui Ioan de Târnave, lucrare a unui curtean al regelui maghiar, relatează despre campaniile repetate ale ungurilor — «expediţii împotriva rivalilor şi rebelilor, mai adesea asupra sârbilor şi **moldovenilor!»** (...contra Rachenos et **Moldavos)**. Prestigiosul istoric român, V. Spinei comentează astfel această informaţie: «Considerăm firească presupunerea că întreprinderile armate împotriva moldovenilor, amintite de Ioan de Târnave, au avut loc în perioadele premergătoare venirii lui Dragoş şi Bogdan de peste munţi» (V. Spinei. Moldova în secolele XI—XIV. Bucureşti, 1982, p. 305). Deci înainte de 1359.

1370. Papa Urban al V-lea într-un document vorbeşte despre «Laţcu Voievodul Moldovan» (Laczko Dux Moldaviensis) — Hurmuzaki 1/2, p. 160.

1372. Într-un act al lui Carol de Boemia acesta recunoştea lui Ludovic, regele Ungariei, dreptul de a fi moştenitor al «Principatului sau Ducatului numit Voievodatul Moldovei» (Principatus seu Ducatus et nominatum Waywodatus Muldawiae) — Monumenta historica Boemiae. II, Pra gue 1768, N LXV, p. 387.

1387. În actul omagial prestat regelui Poloniei de către domnul Moldovei Petru Muşat acesta este numit «Voievodul Moldovan» (Voyeuode Muldaviensis). În acest document Petru Muşat preciza: «ne supunem pe noi, **poporul şi pământul ţării noastre (gentemque at que terram nostram) Moldova...»** — M. Costăchescu. Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare... P. 601.

1390. Judele Ungariei E. Bubec într-un document face referiri la **«părţile moldovenilor»** (partes Moldavanos) — Documenta Romaniae Historica. Seria D. Buc. 1977. Doc. 77. (în continuare DRH, D.).

1391. Mircea cel Bătrân, voievodul Valahiei, semnează la Curtea de Argeş un act de danie. Printre martori este inclus şi **Groza Moldovan.** (Hi fuerunt testes... 4. **Groza Moldovan).** — DRH. D. Doc. 79.

1393. Într-un document omagial Roman, domnul Moldovei, se obliga «slujiti i pomogati... so vsem pospolistvom vsei zemle Voloşcoi» (să slujesc şi să ajut cu întreaga populaţie a întregii ţări a Moldovei...» — M. Costăchescu. **Op. cit. P. 612.**

1395. Cancelaria regală a Ungariei «unde se găsesc cele mai vechi menţiuni scrise certe despre Ţara Moldovei» (V. Spinei), emite un document în care e vorba despre organizarea unei expediţii a Suveranului maghiar «contra Moldavanos» (împotriva **Moldovenilor** — DRH. Doc. 81.

1395. In actul omagial prestat regelui Poloniei Ştefan I, domnul Moldovei, se obliga «să slujesc şi să ajut... cu toată puterea noastră şi cu toţi boierii noştri şi cu toţi pământenii noştri şi cu slugile şi cu tot **POPORUL MOLDOVEI** (slujiti i pomogati.. so vsei naşei mociu i so vsemi naşi boiarâ i so vsemi naşimi zemleanâ i so vsem pospolistvom Zemli Moldavscoi). — Costăchescu. Op. cit.

Din informaţiile documentare expuse cu privire la terminologia etnică din secolul XIV-secolul întemeierii Valahiei şi a Moldovei — se desprind clar câteva concluzii:

I. Popoarele din vecinătatea Moldovei — valahii, ungurii, cehii, polonii, curtea papală — ştiau bine, de acum în secolul XIV, că populaţia dintre Carpaţi şi Nistru se numea pe sine **moldoveni.**

2. Documentele de mai sus confirmă şi completează concluziile savanţilor români, că în secolul XIV se încheie «aflarea unor graniţe etnice şi politico-geografice, care acoperea întreaga realitate etnică... Terminologia etnică şi politico-socială... a intrat în formele ei esenţiale în conştiinţa europeană odată cu întemeierea statelor feudale Ţara Românească şi Moldova» (A. Armbruster). Intr-adevăr, realitatea politico-geografică — **Moldova** şi cea etnică — **moldoveni,** după cum ne demonstrează, fără urmă de îndoială, mărturiile documentare scrise, erau atât de larg cunoscute şi răspândite, atât de adânc înrădăcinate în conştiinţa băştinaşilor, încât s-au impus şi popoarelor vecine, ba chiar cancelariilor statelor vecine, cronicarilor străini.

3. Etnonimul **moldoveni** este fixat — în secolul XIV! — nu numai în documentele de stat ale Valahiei (Ţara Românească este o denumire alcătuită mult mai târziu), Ungariei, Poloniei, Cehiei, curiei papale, ci şi în relaţiile comerciale dintre oraşele moldoveneşti cu Lvovul, precum şi în unele letopiseţe străine (Cronica lui Ioan de Târnave).

4. Izvoarele străine scrise până la 1400 ne spun, că zonele dintre Carpaţi, Dunăre şi Nistru în sec. XIV erau «acoperite cu o terminologie adecvată: Valahi, Olachi transalpini (viitorii munteni) respectiv: transilvani (viitori ardeleni)...» şi **moldoveni** (numiţi uneori volohi). Numele etnic **moldoveni** în secolul XIV era general răspândit între Carpaţi şi Nistru. El este mai vechi şi singurul care s-a păstrat (în comparaţie cu popoarele din Vestul Moldovei) în memoria istorică a unui popor — a **Moldovenilor.**

5. Populaţia dintre Carpaţi, Nistru şi Marea Neagră în secolul XIV era într-o aşa măsură organizată şi consolidată, deşi împărţită în distincte pături sociale (Ştefan I: «noi cu toată puterea noastră şi cu toţi boierii noştri, şi cu toţi pământenii noştri şi cu slujile»), încât avea conştiinţa firească şi deplină că alcătuieşte un popor — **poporul moldovenesc.** Această stare de conştiinţă era atât de generală şi adânc însuşită, încât nu putea să nu se impună şi cancelariei domneşti, în documentele oficiale ale **Statului Moldova.** Acelaşi Ştefan I declara că acţionează împreună **«...CU TOT POPORUL MOLDOVENESC».**

Astfel, de acum în secolul XIV, în 1395, înainte de 1400, sânt cunoscute, conştientizate şi larg răspândite atât în Moldova, cât şi în Europa, nu numai etnonimul **moldoveni** ci şi noţiunea **«popor moldovenesc»** — însemne temeinice, definitive, unificatoare pe plan intern şi deosebitoare pe plan extern, de constituire a unei noi comunităţi cu conştiinţă etnică proprie — **poporul moldovenesc, neamul moldovenesc.**

În secolul XV, după 1400, numărul documentelor care fixează etnonimul **moldoveni** sporeşte evident.

1401. Dintr-o scrisoare a regelui Ungariei Sigismund aflăm despre «...terram Moldawanam» (în **Ţara Moldovenilor**) — DRH. D. Doc. 107.

1401 mai. Intr-o scrisoare a patriarhului bisericii ortodoxe către mitropolitul Ungrovlahiei (Valahiei) se menţionează prezenţa «Preotului Isidor Moldovanul» la Constantinopol. — Biserica ortodoxă română. III (1934), p. 3—12.

1404. Alexandru cel Bun într-un tratat semnat la Cameniţa cu craiul Poloniei enumeră mai mulţi **«pământeni moldoveni...** şi toţi **boierii moldoveni...»** (Zemleanî moldavskie i usi boiare moldovsţâi) — M. Costăchescu. Documente înainte de Ştefan cel Mare — vol. II. p. 625).

1429, octombrie. Printre martorii unui certificat dat la Feldioara (Transilvania) este pomenit («magister Nicolas de Moldavia» — DRH, D. Doc. 171.

1429, iunie. Intr-un document emis de cancelaria regelui Ungariei Sigismund este atestat un «Homine de Moldavia» (om din Moldova). — DRH. D. Doc. 170

1429. Referindu-se la luptele dintre munteni şi moldoveni, Vitold, Marele Duce al Lituaniei, scrie despre anumite «differencias... inter Bassarabitas (Valahi, munteni) et Moldwanos». — B. P. Haşdeu. Etimologicum Magnum Romaniae. Buc. 1970, vol. II, p. 282.

1431, noiembrie-decembrie. Vlad Dracul, domnul Valahiei (Munteniei), scrie braşovenilor: «i na tom volea, caco vare s chem hotite umiretese s nimi i torguete i hranete se ili s **Moldoveni ili s vlasi»** (Şi la aceasta voia mea este ca ori cu cine doriţi împăcaţi-vă cu ei şi negustoriţi, şi hrăniţi-vă sau **cu moldovenii sau cu românii** (vezi originalul). DRH. D. Doc. 183.

1431 noiembrie — 1432. Domnul Valahiei (Munteniei) Vlad Dracul scrie braşovenilor: «...caco gde nahodi **moldovene** da i hvatati da ih udirat i da im uzima cito nesut» (oriunde ar afla **moldoveni să-i apuce şi să-i jupoaie** şi să le ia tot ce poartă cu ei) — DRH. D. Doc. 187.

Tot acolo. Vlad Dracul: «Vi dobre v pusti moego slugu u Moldove, a moldovene ego uhvativşi ta ego sveazaşe...» (Voi bine ştiţi că am trimis pe o slugă a mea în Moldova, iar **moldovenii** l-au legat»).

Tot acolo. Vlad Dracul: «Ia ustavil moego slugu Vlada da hvata moldovene i da im uzimat, şcio neset» (am pus o slugă a mea să-i apuce pe **moldoveni** şi să le ia tot ce poartă). DRH. D. Doc, p. 187.

1432—1433. Domnul Valahiei (Munteniei) Vlad Dracul scrie braşovenilor: «Na tom vi dobre znaete cacovî suti priateşe mne moldovene. Togo radi ia beh ustavil moe slughe da hode tamo... i gde obretaiu moldovene da ih hvataiut, da uzimaiut, a ih co mne da dovedet» (despre aceasta voi bine ştiţi cât îmi sânt de prieteni **moldovenii**. De aceea eu am lăsat pe slugile mele să umble pe acolo şi unde află **moldoveni;** să-i apuce şi ce poartă să le ia, iar pe ei să-i aducă la mine) — DRH. D. Doc. 190.

1432, mai «Ioan Alexandru (Alexandru Aldea), voievod şi domn a toată Ţara Ungrovlahiei», constată într-o scri-

soare «...Iaco se doişli **moldovţi** 4 stegovi (... au venit **moldoveni** patru steaguri) — DRH. D. Doc. 194.

1435. Ştefan al II-lea, domnul Moldovei, mediază relaţiile comerciale cu Braşovul, fixând «Qullibet Moldavensis habent debitores în medio Barcensium (orice **moldovan** având datornici printre braşoveni). — DRH. D. Doc. 214.

1470. Domnul Valahiei (Munteniei) Padu cel Frumos mărturisea într-o scrisoare că «...nullam pacem modo habet cum Moldavensibus ac cum Stephano Woyvoda» (nu are deloc pace acum cu Moldovenii şi Ştefan Voievod) — I. Bogdan. Relaţiile Tării Româneşti cu Braşovul. 1470.

Tot acolo. Radu cel Frumos reproşa braşovenilor: «quia arma ispis venditis Moldaviensibus» (căci vindeţi arme acestor **moldoveni).**

1474. Matei Corvin, regele Ungariei, scria unui secui despre relaţiile cu «Stephanum Voiwodam Moldaviensem» (Ştefan voievodul moldovean). — Hurmuzaki. Doc. II/ 2, p. 228.

1475. În tratatul încheiat de Ştefan cel Mare cu Matei Corvin întâlnim formula «Stephanum Moldaviensem» (Ştefan **Moldovanul)** — Românii în documente. Buc. 1971. p. 130 132.

1475, noiembrie. Într-o scrisoare către papa Sixt al IV-lea Matei Corvin scria despre problemele «Stefano Voyvodae Moldaviensis» (Ştefan, voievodul **moldovan).** — C. Esarcu. Ştefan cel Mare. Documente. p. 76—78.

Tot acolo, citim despre «Solum Moldavum» **(pământ moldovenesc).**

1476. Senatul Veneţiei scria către «Stephan Voyvodae Moldaviensis» (Ştefan, voievodul **moldovan).** — C. Esarcu. Op. cit.

1476. Papa Sixt al IV-lea scria din Roma despre problemele «bisericii **moldoveneşti»** («eccelesiae Moldaviensi).— Columna lui Traia. IV, 1873, N 12, p. 226.

1476. Într-o scrisoare a lui Matei Corvin citim: «antequam Moldavus» (înainte ca **moldovanul).** — A. Veress. Acta et epistolae. Doc. 23.

1476—(1496). Ştefan III cel Mare, domnul Moldovei, porunceşte să se facă o inscripţie întru pomenirea «oştenilor **moldoveni** care au căzut aici mare mulţime (padoşa tu mnogo mnojestvo ot Moldavschih voeh») — Războieni. Buc. 1977, p. 347.

1540. Demnitarul polon Ioan Tarnowski într-o scrisoare către ducele Prusiei menţionează: «...Moldawicae gentis» **(neamul moldovenilor).** — N. Iorga. Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe. Buc., 1899, p. 321.

1534. Umanistul evlveţian J. Vadianus consemna: «Terram eam in Istrum et Pontum porrectam hodie finitimae **gentes Moldauiam vocant** et sunt in littore urbes...» (acele întinsuri dintre Dunăre şi Marea Neagră mărginesc cu **naţiunea care se numeşte moldoveni** şi sânt în oraşele de pe litoral). — J. Vadianus. Epistome trium terrae partium Asiae, Africae et Europae compendiarum locorum descriptionem continens. Tigvri 1534. p. 28.

1552. În scrisoarea trimisă din Cluj nunţiului papal din Viena G. Martinengo, generalul napolitan J. Castaldo constată anumite deosebiri între **«moldavi»** şi **«transalpini»** (viitorii munteni). — A. Armbruster. Romanitatea românilor, p. 90.

1594. Misionarul A. Comulovici descrie (din Iaşi) papei Clement al VIII-lea pitorescul şi bogăţia Moldovei, precizând: «**moldovenii** sânt oameni războinici, dar muntenii dimpotrivă». Cercetătorii de mai târziu P. Pierling, F. Racki aduc şi ei date în această privinţă: «Komulowice izvestaji listovi o poslanstvu niegovu u Turcu, Erdeli, **Moldavanscu** i Polscu». (Starine. XIV, 1862. S. 96). — A. Armbruster. Op. cit. P. 130 (traducerea).

1599. Autorul medieval L. Soranzo consemnează în lucrarea sa «L'Ottomano»: «...con i **Moldavi** e con i Valacchi gli antichi daci». L. Soranzo. L. Ottomano. Ferarra 1599. P. 147.. Apud A. Armbruster. Op. cit. P. 150.

1625. Italianul G. B. Montalbani constata romanitatea moldovenilor: «Valacchi **Moldavique**». — A. Armbruster.

1643. Francezul Pierre d'Avity scria: «...**Moldauies** sont penibles et gurriers mais jaloux a la mode des Italiens» **(moldovenii** sânt penibili şi războinici dar geloşi ca şi italienii) — Description generale de l'Europe... Paris 1643. P. 1034—1043. Apud A. Armbruster. Op. cit.

1666. Cronicarul I. Lucius (Lucic) în lucrarea sa «De regno Dalmatie et Croatie» constată «separatismul politic medieval» al trăitorilor din spaţiile intra şi extracarpatice. Menţionând originea lor romană I. Lucius notează, că din punct de vedere politic ei «se impart în munteni, **moldoveni** şi transilvani», fără a preciza cine sânt transilvanii: maghiari, saşi sau munteni. — I. Lucius. De regno Dalma-

tie et Croatie. Amsterdam, 1666, P. 275. Vezi A. Armbruster. Op. cit.

1685. Într-o descriere anonimă a Moldovei se afirmă, că moldovenii sânt un popor romanic: «Sono i **Moldavi** colonie romane...» I. Filitti. Un raport catolic despre Moldova la sfârşitul secolului al XVII-lea. — In «Revista istorică», XXII. 1926. P. 194.

1595. Diplomatul polonez M. Bronewski scria despre: «vadul Tighina sau **«Vadul Moldovenesc»** (Tehninskii ili Moldavskii perehod); «pământurile (tătarilor din Crimeea) erau lucrate de prizonieri ruşi, unguri, **moldoveni»** (plenâmi vengherţami, ruskimi ili **moldavanami).** — M. Broniovius. Descriptio Tartariae. Koln 1595.

1679. Vito Piluzzo, episcop catolic de Marcianopole, rezident în Moldova: «Mie nu-mi trebuieşte să mai citescu la istorii de **moldoveni**, cine suntu; pre o samă de obiceiuri foarte bine îi cunoscu de unde suntu... Atocma cu italienii sunt şi a videre să mărturiseşte o fire». — M. Costin. De neamul moldovenilor...

1699. In tratatul de pace de la Carlowitz, semnat între Turcia şi Polonia (Articolul 6), se fixa: «In timpul acestui război bugecenii şi alţi tătari, ieşind din locurile a lor proprii şi năvălind în pământurile Moldovei, se dedau cu această ocazie la fapte de vădită duşmănie faţă de **moldoveni** şi Moldova...» — I. Nistor. Istoria Basarabiei. P. 138.

1540. Nicolai Seniawski, căpitan de Colomeia, într-o scrisoare despre primejdia turcească Ungariei se referea la «o a Moldawitica» **(hotarul moldovenesc).**

1540. Nicolai Seniawski scria despre «terre vayvode illi Moldavorum» (voievodul acelei ţări a **moldovenilor**), despre «terre illias Moldawiticae» (acea **Ţară Moldovenească**), despre două ţări: «duobus terris Moldaviensi videlicet et Transahpinensi» (două ţări evident **Moldovenească** şi Transalpină), despre «Petrus illi voyvoda Moldavarum (Petru voievodul **Moldovenilor);** despre «dicione Moldawicam» **(domnia Moldovenească.** — N. Iorga. Op. cit.

1549. A. Verancici, episcop de Alba-Iulia, afirma: «Moldavi vestes mordicus observant» (**Moldovenii** ţin morţiş la portul lor)... — Călători străini despre Ţările Române. Buc. 1962. vol. I, p. 405.

1552. In Polonia era sub arme o «rotă de **moldoveni»** (Comitiwa Moldaworum). — K. Gorski. Hystoria jazdy polskiey. Krakow. 1894. p. 488.

1536. Umanistul medieval N. Olahus scria: «Linqua, ritu, religione eadem moldavi utuntur qua transalpini, vestitu aliqua saltem ex parte differunt...» (**Moldovenii** se folosesc de aceeaşi limbă, rit şi aceeaşi religie ca şi locuitorii din Transalpină (Valahia),dar la îmbrăcăminte se deosebesc în oarecare măsură...). — Călători... vol. I, p. 488.

1562. Umanistul medieval K. Peucer scria într-o lucrare consacrată evenimentelor din Imperiul Bizantin: «posteriori tempori Walachorum una gens in duas est partes divulsa dominatu distincta... Muldani sono nomine apellati etsi aliqui nomina permutantes... Walachos los, Moldavos illos vocare malunt!» (cu timpul valahii, fiind un neam,s-au desfăcut în două părţi, cu domnii separate... **Moldovenii** s-au numit cu un nume nou şi chiar dacă s-ar schimba denumirile, acei volohi preferă mai mult să se numească **moldoveni**). — Cronicon Carionis... Part. III. Wittebergae. 1562. p. 237—238.

Mărturiile istorice cu privire la vechimea şi răspândirea etnonimului **moldoveni** de la «Mioriţa» («trei ciobănei: unu-i moldovan, unu-i ungurean şi unu-i vrâncean»... nici unul nu-i român), sporirea evidentă a numărului acestor mărturii în creaţiile orale, în cronici, în documentele din secolele XIV, XV, XVI spulberă încercările răuvoitoare ale unioniştilor de pe ambele maluri ale Prutului şi Dâmboviţei de a ascunde numele moldovenilor, de a falsifica existenţa lor în istorie. Aceste încercări antimoldoveneşti nu numai că sânt neputincioase, dar şi de râs. Într-adevăr, e pur şi simplu ridicol să-i învinuieşti de împărtăşire a «ideilor comuniste» despre poporul moldovenesc pe Mircea cel Bătrân, Radu cel Frumos, Alexandru Aldea, Vlad Dracul — domnitori ai Valahiei, pe Sigismund, Matei Corvin, regi ai Ungariei, pe Papa Sixt IV şi pe Papa Urban al V-lea, pe diriguitorii oraşului Lvov, pe Carol de Boemia, pe Vitold, Marele Duce al Lituaniei, pe demnitarii poloni Andrei Tarnowski, Nicolai Seniavski, Senatul Veneţiei, pe cronicarul ungur Ioan de Târnave, pe umaniştii K. Peucer, A. Verancici, N. Olahus, ş. a., care de acum în secolele XIV—XV, XVI deosebeau populaţia dintre Carpaţi şi Nistru, ştiau că ea se numeşte **moldoveni** şi foloseau în documentele oficiale, în cronici, în relaţiile diplomatice anume această denumire — **moldoveni.**

Cu atât mai mult, na-i să învinuieşti de «însuşire a născocirii staliniste de naţionalitate moldovenească», de folo-

sire a unei «identităţi impuse şi de împrumut» pe Alexandru cel Bun care de acum în 1404 folosea în documentele sale cuvintele **«pământeni moldoveni»** (Zemleane moldavschie), pe Ştefan al II-lea, domnitorul Moldovei, care în 1435 scria braşovenilor despre partenerii lor **moldoveni** (Moldaviensi)...

E mai mult decât caraghioasă şi neputincioasă afirmaţia cum că noţiunea **popor moldovenesc** ar fi o «născocire stalinistă». Am demonstrat că de acum în 1395 acelaşi Ştefan întâi, domnul Moldovei, sublinia într-un document oficial: **«noi cu tot poporul moldovenesc».** Atragem atenţia că în documentele oficiale ale cancelariei moldoveneşti' semnate de Ştefan I şi II — şi în cele de limbă latină, şi în cel în limba slavonă populaţia Ţării Moldovei se numeşte **moldoveni** (Moldaviensis), **popor moldovenesc** (pospolistvo Zemli Moldavscoi).

E un sacrilegiu să se admită că, adicătelea, Ştefan cel Mare n-ar fi ştiut cum se numeşte poporul său. Ştefan III, cel Mare care majoritatea documentelor interne şi externe le-a semnat împreună cu ai săi **boieri moldoveni**; pe Ştefan al III-lea cel Mare care a poruncit în 1496, să fie scrise cuvinte de recunoştinţă întru pomenirea **«oştenilor moldoveni» (moldavschih voeh)** căzuţi în luptă la Păzboieni...

Fără îndoială, că Alexandru cel Bun, Ştefan II şi Ştefan III, domni ai Moldovei, ştiau cum se numea pe sine poporul în sânul căruia s-au născut, în rândurile căruia au crescut şi pe care îl călăuzeau în istorie. Ei ştiau bine că denumirea **moldoveni** a apărut în zorii evului mediu odată cu apariţia şi statornicirea acestui popor.

«MAI CITIŢI, DOMNILOR, ISTORIA MOLDOVEI»

Informaţiile cu privire la folosirea denumirii politico-geografice **Moldova**, şi a denumirii etnice **moldoveni** în documentele externe şi interne sânt atât de numeroase, că am putut reproduce doar unele. Nimeni niciodată nu le-a pus la îndoială. Până în anii 1989—1993. Autorii de orientare unionistă afirmă fără nici o umbră de dovadă, că, chipurile, denumirea **moldoveni** ar fi regională şi că ea nu este aşa de veche ca, să zicem, denumirile **muntean, ardelean.**

În primul rând, Moldova până în 1862 niciodată n-a fost regiunea sau provincia vreunei ţări din zonele carpatice.

Cu atât mai mult a Valahiei (Munteniei). Dimpotrivă,sânt destule dovezi pentru a afirma că Valahia (Muntenia) a fost sub tutela vasală a Moldovei. Este general cunoscut că mai bine de 20 de ani domnitorii Valahiei — din 1473 până în 1496 — «impuşi de armatele moldoveneşti şi dominaţi de uriaşa personalitate a lui Ştefan cel Mare» (V. Neamţu, conf. univ. dr., România. Vezi «Istoria Românilor» (medievală) — Chişinău-Iaşi, 1991, p. 107) erau constrânşi să promoveze o politică dictată de marele domnitor moldovan.

Diferite documente de cultură scrisă, mai ales din epoca lui Ştefan cel Mare, adeveresc: «conştiinţa rolului şi locului istoric» al Moldovei de pavăză a creştinătăţii «este o stare de spirit de netăgăduit» (E. Stănescu). În preocupările constante ale lui Ştefan cel Mare în vederea organizării apărării lumii creştine de invaziile otomane un loc aparte îl ocupă Valahia (Muntenia). Dar, după cum am promis de la bun început, vom cita pe larg savanţii români...

«...Luptele pe care le-a dat Ştefan cel Mare pentru a obţine şi a păstra controlul asupra Ţării Româneşti aveau scop să depărteze de hotarele Moldovei bazele de plecare ale ofensivei turceşti. (Ca să ne menţinem în cadrul obiectiv strict istoric amintim că această denumire a ţării dintre Carpaţii Meridionali şi Dunăre în acea perioadă încă nu exista. Ştefan cel Mare în lunga sa domnie de 47 de ani aşa şi n-a aflat că vecina lui de miazăzi s-ar fi numit Ţara Românească. Respectând realităţile istorice reflectate în nomenclatura geografică, etnică, politică, cunoscută şi răspândită în epocile respective, noi vom folosi, aşa cum a făcut-o şi faimosul istoric român N. Bălcescu, numai denumirile geografice, etnice fixate în documentele oficiale scrise interne şi externe. Ne vom călăuzi astfel de avertismentele multor istorici, inclusiv al polonezului Olgierd Gorka din studiul său «Cronica epocii lui Ştefan cel Mare 1457—1499», publicat în traducere în 1934: «Ar fi, firește, cel puţin nereal dacă am încerca să transplantăm în această epocă nişte tendinţe conştiente naţionale sau de stat...», cultivate ideologic în scopuri politice mult mai târziu).

Dar să revenim la citatul întrerupt din lucrarea lui E. Stănescu «Cultura scrisă în epoca lui Ştefan cel Mare». «Din această cauză, constată istoricul român, actele şi scrierile din vremea marelui domn promovează în chip strălucit ideea politică a hegemoniei sub formă de suzeranita-

te, la care Moldova avea dreptul asupra Ţării Româneşti... Cronicile... subliniază dominaţia moldovenească asupra Ţării Româneşti, intrarea acesteia sub un fel de stăpânire a lui Ştefan... (a se vedea, de pildă, Letopiseţul anonim al Moldovei, Cronica moldo-germană). Dar ideea (dominaţiei moldoveneşti asupra Valahiei — n. n.) este prezentă şi în acte de cancelarie. (Bunăoară, în scrisoarea lui Ştefan cel Mare către senatul Veneţiei din 8. 05. 1477)... Acest drept de hegemonie şi suzeranitate a Moldovei asupra Ţării Româneşti, monumentele de cultură scrisă din vremea lui Ştefan cel Mare îl justifică, după cum observă E. Stănescu, pe baza ideei că alianţa pe care boierii munteni au încheiat-o cu cotropitorii otomani a scos Ţara Românească din rândurile creştine, a situat-o pe poziţii de trădare şi renegare, care îndreptăţesc acţiunile moldoveneşti ce tind în felul acesta să elimine un duşman al creştinătăţii». Istoricul român sprijină motivele moldovenilor de a-i considera pe munteni «duşmani ai creştinătăţii» cu mărturii din cronici. În lupta de la Războieni moldovenii au fost biruiţi şi au căzut «sub mâinile limbilor necredincioase şi păgâne şi sub mânile muntenilor păgâni ca unii ce au fost părtaşi cu păgânii (pod ruki poganân muntean); «blestemaţii de turci şi cu muntenii viclenî» (cletii turţi i hiklenimi munteane).

Aceeaşi atitudine faţă de munteni este exprimată şi în documentele oficiale, de exemplu în scrisoarea-instrucţie a lui Ştefan cel Mare către solii săi din Ungaria din 20. 06. 1475: «...Turcii vin la noi, împotriva noastră şi împotriva pământului nostru... cu toată puterea sa şi cu toată oastea sa, şi cu toată puterea ţării Valahiei (terre Valachie) căci valahii sânt pentru noi ca şi turcii (qua Valachi sunt nobis veluti turci). Şi să ne credeţi cu temei, că nu este altfel decât aşa». (Traducere din latină de C. Vlad).

În inscripţia de la Războieni (1496) citim: «...În anul 6984 (1476) ridicatu-s-a puternicul Mahmet, împăratul turcesc, cu toate puterile sale răsăritene şi încă cu Basarab voievod, numit Laiotă, a venit cu el, cu toată ţara sa basarabească. Şi au venit să prade şi să ia ţara Moldovei... Au fost biruiţi creştinii de către păgâni şi a căzut mulţime mare dintre **oştenii moldoveni** (moldavskih voeh. Traducere din limba slavonă).

Despre Ştefan cel Mare şi rolul său «de conducător principal al centrului românesc de stăvilire a invalizilor turceşti» scrie şi Şt. Ştefănescu. Domnia sa constată: «Ştefan cel Mare a dictat mult timp viaţa politică din ţara Românească — cronica spune că «au şezut aicea în ţară de au domnit ani 16». (Letopiseţul Cantacuzinesc, p. 5),— iar autoritatea de care se bucura în mediul transilvan... a făcut să se apeleze la domnul moldovan ca la singura forţă capabilă de soluţii durabile». In continuare savantul menţionează, că «victoriile repurtate de Ştefan cel Mare împotriva turcilor au salvgardat atât interesele de stat ale Moldovei cât şi ale Ţării Româneşti, care îi solicitau ocrotirea. La 26 aprilie 1478 braşovenii i se adresau: «Parcă ai fi fost ales şi trimis de Dumnezeu pentru cârmuirea şi apărarea Transilvaniei... Cu mare dor şi dragoste rugăm pe măria ta ca să binevoieşti a te apropia de părţile acestea, spre a le apăra de mai sus-ziştii turci prea cumpliţi». (I. Bogdan. Documentele lui Ştefan cel Mare, II, p. 354). — Unitate şi continuitate în istoria poporului român. P. 206.

Aşadar, Ştefan cel Mare avea destule, serioase şi îndreptăţite motive să menţină mai mult de 20 de ani «hegemonia sub formă de suzeranitate a Moldovei asupra Valahiei», să constate că «Valahii sânt pentru noi ca şi turcii».

Totodată, trebuie să subliniem: domnul Moldovei Ştefan cel Mare niciodată n-a avut «pohte» de a ocupa alte teritorii, alte ţări, el urmărea alte scopuri şi anume — de a ocroti şi păstra neatârnarea Ţării Moldovei. Istoricul român H. Ursu notează, că «Desele incursiuni ale lui Ştefan cel Mare în Ţara Românească aveau «scopul principal de a impune la Bucureşti un domn credincios idealului de independenţă a ţării faţă de jugul otoman... In toate operele literare care cuprind întinsul domniei lui Ştefan cel Mare există spicuiri grăitoare».

In a sa «Istoria Românilor» (Chişinău, 1991), P. Panaitescu constată: «Ştefan cel Mare care a cucerit Ţara Românească în mai multe rânduri nu s-a gândit s-o păstreze pentru dânsul, ci a numit acolo domni munteni».

Timp de 23 de ani, cât Ştefan cel Mare a fost de fapt suzeranul Valahiei, el niciodată nu s-a declarat «Domn al Moldovei şi Valahiei», cu toate că ţara vecină — Valahia era o provincie în politica externă a Marelui Domn al Moldovei. In această ordine de idei recomandăm tuturor celor care fac exerciţii pe tema «Moldova provincie a nu ştiu

cui» să aplece urechea la un sfat al istoricilor moldoveni (G. Gonța ș. a.), publicat cu câțiva ani în urmă: «Mai studiați, domnilor, istoria».

Precizăm: istoria românilor scrisă de români, unde veți găsi, și nu puține, informații documentare despre istoria adevărată a moldovenilor, constatări și concluzii juste «menținuți scrise certe despre Țara Moldovei».

În al doilea, la momentul când denumirea **moldoveni** era încetățenită, răspândită și folosită pe larg în istorie mai bine de un veac, denumirile **muntean, ardelean, român.** încă nu existau. Bunăoară, colecția documente DRH, D., la care ne-am referit mai sus, niciodată nu fixează (cel puțin până în 1456) etnonimul **muntean, ardelean.** De **român** nici pomeneală. Alte denumiri sunt fixate în repetate rânduri...

În al treilea rând, judecând după documentele cancelariilor Valahiei și a Moldovei din secolul XVII, alte țări și popoare străine, inclusiv moldovenii, nu știau că poporul vecin s-ar fi numit români. De necrezut, dar nici domnitorii Valahiei (Munteniei) nu știau în secolul XVII că populația dintre Carpați și Dunăre se autonumește români. În tot aczul, în anii 1630—1634, judecând după documente, domnitorii Valahiei (Munteniei), inclusiv faimosul Matei Basarab, încă nu știau că țara lor e Românească și că populația ei s-ar fi numit români. În schimb ei știau că populația dintre Carpați, Nistru și Marea Neagră se numea moldoveni, iar țara lor — Moldova...

1630., ianuarie. Domnitorul Valahiei Leon Tomșa într-un document de danie precizează: «Vare coe celovec hocet prebîvati nad togo mesto vîșe reh libo biti vlah, libo grec, libo sirbin, liubo arbinaș, liubo moldoven» (oricare om va trăi pe acel loc mai sus zis, sau fie vlah, sau grec, sau sârb, sau arbănaș, **sau moldovean...),** — DRH, B XXIII, doc. 10.

1630 ianuarie. Leon Tomșa. Intr-un alt document: (Jupan Enachi postelnic) donesile sut Ruși i moldoveni, tujdii liudi bez dajde te ih est postavili tamo na te câșli» (a adus ruși și **moldoveni,** oameni străini, fără dăjdie de i-a așezat acolo la acele câșle). DRH, B. V. XXIII. doc. II.

1630, martie. Leon Tomșa: «...vare străbin, vare grâc, vare arbinaș, vare **moldoven** cotorâe hociut jelati da prebâvaet nad siiu ocini» (ori sârb, ori grec, ori arbanaș, ori moldovean care vor dori să trăiască pe această ocină). — DRH. B. vol. XXIII, doc. 73.

1631, martie. Leon Tomşa: «sis svideteli na imi: Ursu capitan, i Paholce, i Buzdugan, i Ianiu, i Daniil, i Nicoari Moldoveanul» (cu martori anume Ursu Căpitan şi Paholcea, şi Buzdugan, şi Ianiu şi Dănăilă, şi **Nicoară Moldoveanul**). DRH. B. vol. XXIII, doc. 215.

1631, noiembrie. Leon Tomşa: «i pac pocupil Danciul cluciar ot nad Gavril Moldoven (şi iar a cumpărat Danciul clucer de la Gavril **Moldoveanul**). — DRH. B. vol. XXIII, doc. 290.

1633, ianuarie. Domnul Valahiei Matei Basarab dăruieşte lui Iancu căpitan ocină şi rumânii (ţărani aserviţi) de la Micşuneşti, amintind că «...Necula vistiar on vstanul i sut nad vrih gospodstva mi sis voisca i sis tatari i sis moldoveni» (Necula vistier, el s-a sculat asupra domniei mele şi a ţării... **cu moldovenii**). — DRH. B. vol. XXIV. doc. 4.

1633, noiembrie, Matei Basarab, domnul Valahiei, menţionează într-un document: «...să aibă strângere oameni străini fără dajde **moldoveni,** sârbi, creci şi arbănaşi şi oameni de astă ţară». — DRH. B. vol. XXIV. doc. 161.

1634, iulie M. Basarab: «să-i lăsaţi foarte în pace de biru **moldovenescu** şi de fum nimica să nu-i învăluiţi, ales care va **fi moldovan,** voi de la cel şi luaţi **bir moldovenescu**...». — DRH, B. vol. XXIV. doc. 314.

1634, august. Matei Basarab: «...Costin vtori clucer **moldovenen**»). — DRH. B. vol. XXIV. Doc. 347...

Aaşadar, oprind aici, deocamdată, şirul de mărturii documentare, tragem concluzia evidentă pentru oricine:

Etnonimul (denumirea naţiunii) **moldoveni** este bine cunoscut, larg răspândit şi general folosit încă din secolul XIV, chiar înainte de întemeierea Moldovei, de către toate popoarele din vecinătatea Moldovei — valahi (munteni), unguri, poloni, de către cancelariile statelor europene şi curtea papală, de către cronicarii şi călătorii timpului, acest etnonim este folosit în corespondenţa diplomatică, în relaţiile comerciale...

In raport cu alte etnonime din spaţiul carpato-dunăreano-nistrean, denumirea **moldoveni** este cea mai veche. Singura care s-a păstrat în memoria şi conştiinţa purtătorilor de la începutul secolului XIV. De exemplu, ţara şi populaţia dintre Carpaţii Meridionali şi Dunăre este înregistrată în documentele interne şi externe «ultra montem, alpes nivium», Basarabia, Transalpină. Valahia, Muntenia (respectiv populaţia se numea transalpină, basarabi, valahi,

munteni). — realitate reflectată şi de cronici şi de literatura artistică.

Astfel privitor la populaţia Ţării Româneşti istoria a înregistrat denumiri «cât vrei». Dar, după cum ne povăţuia Alecu Beldiman, despre «această îngrijire vor ave a scrie ei».

«UN SPIRIT MOLDOVENESC MARE...»

A scrie despre folosirea în secolul XVIII şi cele următoare a numelui **moldoveni** a toponimului **Ţara Moldovei**, a denumirii **popor moldovenesc**, înseamnă a vorbi lucruri pe care le ştiu şi elevii claselor primare. Situaţia însă ne impune...

..Nu ştim dacă în lume există vreun popor cu un destin atât de urgisit ca moldovenii. Probabil, nu există în lume alt popor, numele căruia să fi fost atâta batjocurit şi hulit. «N-a fost neam mai lovit, scrie Mihail Sadoveanu, care să se apere cu o mai cumplită îndârjire».

Cronicarii anonimi din Moldova, «Marii cronicari moldoveni» Gr. Ureche, M. Costin, I. Neculce mărturiseau că au purces la scrierea nemuritoarelor opere «pentru a scoate la videre felul neamului», pentru a-l apăra de «ocări» şi de «basne» cu privire la numele moldovenilor, la denumirea limbii materne.

Nu în zadar primul capitol al primului Letopiseţ moldovenesc în limba ţării — al lui Grigore Ureche — este intitulat «Pentru limba noastră moldovenească».

Nu în zadar Miron Costin în repetate rânduri scrie capitole întregi consacrate acestor teme — «De neamul moldovenilor...» (Poema polonă), «De diferitele numiri ale poporului moldovan şi muntean» (Cronica polonă) în «Predoslovie...» la «Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aaron vodă încoace...» şi chiar o monografie «De neamul moldovenilor, din ce ţară au ieşit strămoşii lor», demonstrând vechimea numelui etnic **moldovan**, obârşia lui romanică.

1714—1716. Dimitrie Cantemir «Oppida i pagi pleni sunt moldava gente» (oraşele şi satele sunt pline de **neam moldovenesc**) — Descrierea Moldovei, p. 30.

1733. În «Predislovia» la «Letopiseţul său Ion Neculce scrie despre «oameni neînvăţaţi, de n-au citit bine la istorii, că au defaimat pe **moldoveni...»**.

Tradiţia oglindirii obiective a realităţii etnoculturale din Moldova secolelor XVIII—XIX este continuată de poemele istorice, de cronicele şi povestirile istorice versificate moldoveneşti, în articole ale autorilor străini...

1715—1716. Stolnicul C. Cantacuzino din Muntenia constata în a sa «Istorie a Ţării Româneşti» că muntenii şi o parte din ardeleni «numai când se întreabă, ce iaste? Ei răspund: «rumâni; iar **moldovenii să oscbesc de să răspund: moldoveni**». — Cronicari munteni, p. 24.

1717. Dimitrie Cantemir scrie (în Hronicul...») despre **«neamul şi vechimea moldovenilor»**, «pentru **neamul moldovenilor»**, «în **neamul nostru moldovenesc»**; savantul-enciclopedist moldovan afirmă că **«neamul moldovenilor**... se crede coborât din coreniia Italiilor...» Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor... p. 178—180, 159.

1771. Revista Academiei Rosiene «Istoriceskii meseaţoslov» publică articolul lui I. Fişer «O proishojdenii **moldavţev**, ob ih iazăke, znatneişih pricluceniah, vere, nravov i povedenii».

1774. «Iar noi, **moldovenii**, cu plecăciune,

Pentru a lui viaţă facem rugăciune...» — Poezia moldovenească modernă la începuturile ei. p. 73.

Nu numai numele **«moldoveni»** este atestat în creaţiile versificate, ci şi a moldovencelor. Ne amintim că într-o baladă populară Radu cel Frumos, domnul Munteniei, îl sfătuia pe Ştefan cel Mare:

«...de-ţi trebuie pământeancă —
I-aţi muiere **moldovancă...»**.

1776. M. Milo: «cu aceasta premult să folosăsc
Grece, moldovence să tămăduiesc...» — Poezia moldovenească... p. 108.

Sfârşitul veacului al XVII-lea. În satira «Istoria ce au scos slugile domnilor şi boierilor», «atribuită unor slujitori din Muntenia» se spune:

Că doar Moldova se va întoarce...»— Tot acolo. p. 100.

1821. Costache Conachi, tânguindu-se (poezia «Dintr-a dulcii patrie sânuri...» că
«Dintr-a dulcei patriei sânuri vrăjmaşul mă izgoneşte...», exclamă:

«O, Moldavie iubită,
O, fericire dorită,
Din inimă neuitată
Totdeauna aşteptată». — Tot acolo. p. 151.

Această poezie a lui C. Conachi, oricum modificată, a circulat, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în manuscrise şi pe cale orală. A fost publicată în 1846 în ziarul din Transilvania «Foaie pentru minte, inimă şi literatură» cu precizarea: «Acest vers s-au făcut la ocazia revo-

luţiei de la 1821, când mulţi **moldoveni** erau pribegi». — Tot acolo, p. 315.

Evenimentele din 1821 (Eteria), ce s-au desfăşurat în Moldova, au fost evocate şi de scriitorul moldovan Alexandru Beldiman în a sa «Tragodie sau mai bine a zice jalnica Moldovei întâmplare după răzvrătirea grecilor, 1821», din care spicuim:

...Mai erau încă alţii, scriitori şi gramatici,
Nu puteai a mai alege pe cei mari dintre cei mici
Toţi din marginile lumii **în Moldova adunaţi,**
Veniţi goli, în stare proastă, în obale îmbrăcaţi,
După ce au făcut stare şi toţi s-au îmbogăţit...

...Amar de tine, **Moldovo**, în ce ispită ai dat!
Ce lupi au să te-mpresoare, cum au a te bântui,
Cum te-ai scutura de dânşii, oare cum te-ai mântui!

...Căci de un veac mai bine, de când **moldovenii** nu-s!
...Postelnicii şi miniştrii vor fi toţi din pământeni,
N-or dezbrăca fără milă pe săracii **moldoveni.**

...Aceea ce mă pătrunde este că s-a defaima
Naţia Moldovei, toată, ah! această m-a dărma.
...Dar nădăjduiesc a scrie aceea care doresc,
Pentru buna cărmuire **moldovenii** domni sporesc»

Tot acolo, p. 182—219.

O altă scriere versificată, ce vizează evenimentele din 1821 în Moldova, este satira «Vedenie ce au văzut un schimnic Varlaam de la mănăstirea Secului din Moldova la anii... 1821» — «creaţie unică în literatura vremii», aparţinând lui Vasile Pogor. După cum apreciază savantul român Emil Vârtosu, «Satira «Vedenie...» nu reprezintă numai o simplă mărturie documentară contemporană, importantă prin fapte şi atmosferă... Ea prezintă şi o valoare literară deosebită...». Din acest, unic în felul său document istoric şi cultural, «aflăm amănunte despre traiul şi moravurile clasei conducătoare, informaţii de natură economică».

De o deosebită importanţă sânt informaţiile documentar-literare cu privire la situaţia etnică şi conştiinţa naţională a moldovenilor din acea epocă. Datorită «Vedeniei...» lui Vasile Pogor, «facem cunoştinţă, constată Emil Vârtosu, de la început până la sfârşit, cu existenţa unui **spirit moldovenesc mare**...» (Emil Vârtosu. O satiră în versuri din Moldova anului 1821. p. 481, 485). Reproducem câteva dovezi:

...Pre un scaun şedea o doamnă prea măreaţă şi cu chip
Moldoveneşte îmbrăcată, cu straie de şal şi siţ... (Dreptatea).
...— Sculaţi, nărod au zis doamna cu un glas prea mângâios...
Moldoveni, munteni şi alţii, dreptatea voastră o ştiu,
In isvodul nemuririi am poruncit de o scriu...

Şi măcar că **moldovenii**, ce-s firește răzători...
Cele întâi câştigară din **dreptăţi moldoveneşti**...
...Cum şi Balş, de unde este? Din Bălşeştii **moldoveni?**..

Intr-o altă satiră «Eteriada» — Vasile Pogor scrie:

...Ţi-i ruşine şi ciudă, şi necaz, şi întristare,
Când priveşti acea duioasă (jalnică) **a moldovenilor stare!**
Domnul lor fără ruşine, toate la mezat le vinde,
Cine are bani să dea, la tot dreptul se întinde...
...Divanul îi o dugheană, unde cumpără dreptate
Cine dă la bani mai bine, măcar fie strâmbătate!»

1839. In poezia «Oubli», scrisă de V. Pogor la moartea fostului domn al Moldovei Ioan Sandu Sturdza (în limba franceză) citim:

...Que, n'importe ou s'en vont **les insignes moldaves...**
(oare nu importă unde se duc însemnele moldoveneşti). —
Tot acolo, p. 491—531.

1828. Poetul moldovan Vasile Bod Fabian scrie poezia (publicată în 1839), în care consemnează cu satisfacţie: «restatornicirea domnilor pământeni». — Gh. Asachi. Opere. p. 63.

1828. Poetul moldovan Vasile Bab Fabian scrie poezia «Moldova la anul 1829», din care extragem:

...Lăsând urma părintească, **moldovanul** amăgit
Au întrat în căi străine şi de-atunci au rătăcit.
...Cu munca ta **moldovene**, şi sudoarea-nrourat
Va pute ajunge iară la floarea ce au picat...» —

1830. Din oda «Ruinelor Cetăţii Neamţului» a scriitorului moldovan Alexandru Hrisoverghi desprindem:

«Ridice-se pân'la ceruri tânguirea şi strigarea
A **obştimii moldovene!**..

Lăcomia unor aprigi, după vreme patrioţi,
Sfântul loc îl defăimează, ca nişte vitregi, ca hoţi!
O, pavăză neînvins, a **neamului moldovenesc!**

In care cu a ta umbrire, învitezi la bărbăţie
Prin aducere-aminte, şi acum fiind pustie,
Pe **tot moldovanul care păstrează strămoşesc sânge**
Pe tânărul ce poate o sabie a încinge.
...O, **fraţilor moldoveni**, bătrâni, tineri, de avalmă
Veacurilor viitoare nu gândiţi, că-i să daţi samă?
...Priviţi marturul, ce unul din veacuri ne rmăsese,
Că neamul nostru din neamuri de viteji se alesese...» —
Tot acolo, p. 280—281.

1831. Obştească Adunare Extraordinară a Moldovei adoptă textul Regulamentului Organic care fixa **«două ţări»** «două naţii» (Regulamentul organic al Valahiei — **«două populе»).**

Articolul 427 al Regulamentului organic al Principatului Moldova legifera:

«Locuitorii acestor două Prinţipaturi se vor împărtăşi deopotrivă la toate folosurile neguţătoreşti după prinţăpiile aşăzate la capitolul 5-lea, articolul 152 şi 164 a acestui Regulament. Românii se vor împărtăşi în Moldova de aceleaşi dreptăţi precât şi **moldovenii** în Ţara Românească». — Regulamentul organic al Valahiei şi Moldovei. — vol I. Buc. 1944, p. 341.

1834. La Iaşi a fost reprezentată sceneta muzical-dramatică a lui Gh. Asachi «Serbarea păstorilor **moldoveni**» — Opere, p. 554.

1838. Gh. Asachi scrie poezia «Paladiul **moldovenilor**» (Pentru ziua aniversală a inaugurării Academiei din Iaşi, serbată în 3 iulie 1838). — Opere, p. 68.

1838. C. Negruzzi şi M. Kogălniceanu publică «în tipografia «Albinei» la 1 decembrie 1838» petiţia «Operile întregi» a lui Dimitrie şi a lui Antioh Cantemir...». În ea, alături de altele, se constata: «Dacă **moldovenii** au autori cu **carii se pot făli înaintea Europei, negreşit aceşti autori** sânt Cantemir tatăl şi fiul... Când însă toată Europa se miră de aceşti doi oameni însemnaţi, numai noi **moldovenii,** compatrioţii lor, am rămas nebăgători de seamă la slava lor care însă se revarsă şi asupra noastră... Noi nu avem în limba noastră măcar scrierile întregi a acestor doi **moldoveni...** O asămine nebăgare de samă este pentru noi o ruşine ce trebui să ne grăbim de a o spăla cu un chip vrednic de (pe) Cantemireşti şi de (pe) **moldoveni**...».

1839. Fiica lui Gh. Asachi Ermiona trimite poetului francez Lamartine o scrisoare. Drept răspuns acela i-a trimis o odă: «Ode d'Alphonse Lamartine a une jene **moldave»** (publicată în «Albina» 24.12. 1839). Oda lui Lamartine era însoţită de o explicaţie în care se afirma că «toţi **moldovenii** au a se interesa» de «Oda către o tânără **moldovană**». Ulterior A. Alecsandri va scrie «Către d. de Lamartine. Oda unui tânăr **moldovan**. — Tot acolo, p. 78—79, 528—529.

1837. Gh. Asachi scrie poezia «Priveghea ostaşului **moldovan»,** ea cuprinde şi un «Imn» din care citäm:

Ruga şi al nostru dor
Azi depunem pe altar,
Pe a Patriei viitor
Doamne-ntinde al tău har.
Fie-ostaşul pământean
Patriei sale apărător,
Numele de moldovan
Ş-azi să-i fie de lucor. —Tot acolo. p. 82—84.

1852. Vasile Alecsandri publică balada «Miorița»—mărturie a vechimii denumirii «moldovan», destinul păstorului **moldovan** constituind subiectul acestei creații populare.

1865. B. P. Haşdeu în lucrarea «Ioan Vodă cel Cumplit» evocă gloria ostăşească a moldovenilor, scriind despre» «oastea **moldovenească», «infanteria moldovenească»,** «cavaleria **moldovenească»...**

Marele scriitor savant «aduce o serie de mărturii din proverbiala bravură a **moldovenilor** în secolul XVI. Citățm, precizează dânsul, numai o mică parte din câte lesne s-ar putea cita». Noi vom cita numai exemplele care conțin numele **moldoveni.**

...Reihersdorf: «Neamul **moldovenesc** e feroce, cam
Barbar, dar foarte ager, după propria sa manieră,
în arta militară...».
Veranțio: «**Moldovenii** întrec pe munteni în bravură,
dar muntenii întrec pe **moldoveni** în ospitalitate...».
Bielski: Ostaşii **moldoveni** sânt viteji şi meşteri de a mânui
sulița şi a se apăra cu scutul...».

Gorecki: «Fiecare **moldovan**, până şi cel mai sărac, cată să aibă un cal, pe care-l încalecă pentru pradă şi pentru război...».

Generalizând aceste şi alte mărturii, B. P. Haşdeu conchide: «Dar ceea ce făcea pe un ostaş **moldovan** formidabil în ochii vrăjmaşilor era nu atât furioasa-i vitejie, precum o virtute a anticului legionar roman». — B. P. Haşdeu. Scrieri alese, Vol. II, p. 54—56.

1860. «In ceasul când **moldovenii** se iviră dinaintea taberei muntenești»;

«Chiajna... adastă pe boierii **moldoveni** într-un falnic cort...»;

«Taci, muiere, nu bârfi!.. nu doară c-ați socoti voi că-i Moldova țară de jac, să ni gioace ca pe urs o mişă pripăşită pi la munteni... N-avem noi nevoie de domn muntean. Munteanul îi om viclean; nu-i ca **moldovanul** ortoman...»— Al. Odobescu. Scene istorice. Buc. 1965, p. 136, 137.

1866. Participantul la mişcarea moldovenească din Moldova din dreapta Prutului T. Boldur-Laţescu în timpul procesului de judecată la întrebarea de ce naţionalitate este, a răspuns: «Sânt **moldovan**». — Moldova (Iaşi). 1866, N 19, 20 decembrie.

1880. «precum ne închinăm noi, **moldovenii,** aşa se închină şi fraţii noştri din Valahia» — Ion Creangă. Opere p. 228.

1897. Potrivit studiilor etnodemografice şi recensămintelor, moldovenii în componenţa etnică a populaţiei din Moldova dintre Prut şi Nistru alcătuiau:

1827 — 404,2 mii (51,7% din întreaga populaţie);

1851 — 600,0 mii (65,0% din întreaga populaţie);

1897 — 920,7 mii (47,7 din întreaga populaţie). — C. Matei, V. Proca. Geografia populaţiei R.S.S.M. şi procesele demografice. p. 11.

1908. «Intre Prut şi Nistru se întinde o ţară pe care ruşii au numit-o Basarabia. Majoritatea covârşitoare a populaţiei săteşti a acestei regiuni mari şi bogate se numea pe sine în trecut şi se numeşte până azi **moldoveni**...» — N. Iorga. Istoria Românilor. p. 2.

1918, februarie, Gazeta «Cuvânt moldovenesc» foloseşte expresia **«norodul moldovenesc** din Basarabia». — Cuvânt moldovenesc, 1918, 18 februarie.

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea în mediul etnocultural dintre Prut şi Nistru se manifestau tot mai evident conştiinţa naţională moldovenească, tendinţa de eliberare naţională, care avea exponenţii ei.

1862. Moşierul Constantin Cristi s-a adresat guvernatorului Basarabiei F. de Verayon cu rugămintea de a i se autoriza deschiderea unei întreprinderi poligrafice — «Tipografia moldovenească». (A. Boldur. Istoria Basarabiei. P. 475). Guvernatorul a refuzat cererea, având informaţia că nobilul C. Cristi «făcea parte din **moldavanofili**» şi temându-se că ar putea tipări cărţi, «care nu corespund cu vederile guvernului nostru cu privire la **populaţia moldovenească** a Basarabiei». (Tot acolo, p. 476).

In 1863 nobilimea moldovenească se abţine de a prezenta monarhului (Rusiei) o adresă cu ocazia revoltei poloneze împotriva ruşilor în 1863. Faptul şi-a găsit oglindire în Dosarul N 36 Despre **partidul moldovenilor** basarabeni care au făcut opoziţie prezentării adresei cu ocazia evenimentelor poloneze. In informaţia confidenţială adresată guver-

natorului general din Odesa se menţiona, că prima dată **ideea unirii Basarabiei cu Moldova** s-a născut în Basarabia curând după terminarea războiului din 1856 (Arhiva guvernatorului general din Odesa. Dosarul N 36. Secret. 1863. Vezi A. Boldur. Op. cit.).

Din scrisoarea şefului cancelariei (administraţiei chişinăuene) Zozulin către guvernatorul general Kotzebue (1863) aflăm că **«Partidul care mult compătimeşte naţionalitatea moldovenească** cu bună dreptate există în Basarabia...Fraţii Cotruţă, mai ales secretarul nobilimii Alexandru, aparţin într-adevăr acestui partid; doi fraţi Casso, de asemenea; însă aceştia din urmă s-au manifestat până în prezent numai prin opere umanitare, de exemplu, înfiinţării de şcoli, spitale în moşiile lor, adică binefaceri ţăranilor **moldoveni** săraci... (Vezi A. Boldur. Op. cit.).

Intelectualii progresişti din Moldova dintre Prut şi Nistru se opuneau, în măsura posibilităţilor, tendinţelor de deznaţionalizare a populaţiei băştinaşe. încercărilor de a scoate din istorie denumirea etnică **moldovan** întreprinse de ambele părţi ale Prutului.

1928. Protoiereul Ioan Andronic: «Oare nu tot aşa au fost neroditori şi cu sterpăciune multă vreme şi **strămoşii noştri moldoveni.** Drept că ei au născut şi fete, dar ei erau ca nişte robi şi roabe, dacă nu mai rău, că **numirea de moldovan** era de ocară». — Luminătorul. 1928. N 1. P. 16.

Marele scriitor Mihail Sadoveanu a fost unul dintre acei mulţi înţelepţi curajoşi care a susţinut prin fapte, întâi de toate, prin creaţie conştiinţa naţională şi lingvistică a moldovenilor, «firea moldovenilor».

1919—1922. «Gospodarul... un **vechi moldovan** din târgul Sorocii... O pereche blajină de **moldoveni**...»; «... Bogdan aista **era de vrednică seminţie** era **moldovan de ai noştri...».**

«Simeon Murafa, acest măzâl mândru şi **moldovan** ireductibil», (înverşunat neîmblânzit...) — Mihail Sadoveanu. Drumuri basarabene, p. 32, 48, 55...

In general, în această lucrare, cântare inspirată spiritului moldovenesc, Mihail Sadoveanu, respectând realitatea istorică foloseşte pentru băştinaşii din Moldova dintre Prut şi Nistru numai denumirile **moldoveni, moldovan, noi moldovenii, moldovan** de al nostru, arătând bucuria sufletească de faptul că «ne-am înfrăţit cei despărţiţi şi ne-am găsit iarăşi în bătrâna noastră **ocină moldovenească...**, **mol-**

doveni nedespărțiți de cei de peste blestemata apă a Prutului».

1925. Într-o scrisoare, adresată rudelor, Z. Ralli-Arbore constată: «**Moldoveni** de aici (din stânga Nistrului), ca și moldovenii basarabeni nu se consideră români, limba e moldovenească, dar, desigur, va trebui dezvoltată. — Despre termenii «norod moldovenesc»... p. 28.

1926 «Se pare că moldovenii din Basarabia în realitate nu se raportă la poporul român. În Basarabia noi tot mai mult avem de a face cu un popor moldovenesc»—O. Ghibu. De la Basarabia rusească la Basarabia românească.

1926. «În conformitate cu «Regulamentul privitor la constatarea naționalității Române» primăria din Bender a publicat listele persoanelor care au primit cetățenia română. Mai târziu, după cum se vede dintr-o scrisoare a acelei primării, «s-a constatat multe cazuri când locuitori ai orașului de **naționalitate moldovenească...** n-au fost incluși în liste...» — Arhiva Centrală de Stat a Moldovei. F. I, dosarul 18, fila 52.

1926, «Pot spune că sunt **moldovancă** din Basarabia, dar româncă niciodată n-oi fi». — O. Chibu. Op. cit. p. XXV.

1931. Autorul istoriei bisericii din Moldova dintre Prut și Nistru, N. Popovski a stabilit că la sfârșitul veacului al XVIII-lea majoritatea absolută a preoților din Principatul Moldova se considerau de nație moldovenească. În Basarabia din 1274 de slujitori ai bisericii 992 erau după naționalitate moldoveni («de neam moldovan»). — N. Popovschi. Istoria bisericii în Basarabia. Chișinău, 1931, p. 5.

1931. Populația Basarabiei își zicea cum își zice și azi: **«moldoveni».** — I. Candrea Dicționarul enciclopedic ilustrat. Buc. 1931. p. 1515.

1935. «Greu a mai fost odinioară pentru bietul **norod moldovenesc** dintre Prut și Nistru». — Gh. Madan. Văzute și trăite... p. 75.

«Cutare nu-s **moldoveni** curați, da-s neam de grec, de turc, de tătar, de leah sau de arman»;
«...**moldovenii** noștri munceau cu drag țarina»;
«... era un adevărat boier **moldovan**»;
«un sat curățel locuit de **moldoveni**»;
«...**moldovenii** noștri de la țară umblau în cărăușii...» — Gh. Madan. Op. cit. p. 81, 87, 114, 156.

1938. «Judecata și domnia era **moldovenească**...»;

«moldovenii erau puțini la număr și nu se puteau împotrivi cu temei...»;

«...şi din **moldoveni** s-au prăpădit o mulţime...»;
«...n-a mai făcut **pască moldovenească** ca toată lumea...»;
«...multe a pătimit şi suferit **bietul norod moldovenesc...** şi **moldovenii** dacă au văzut că-i aşa, au luat calea haiduciei...» — Tot acolo. p. 171, 175, 178, 179, 197.

Aşadar, în ciuda dorinţelor şi afirmaţiilor savantului român Adolf Armbruster, ale altor trubaduri «de ici şi de colo» ai antimoldovenismului, «teoreticieni» şi «practicieni» al multor «state româneşti», denumirea etnică **moldovan, moldoveni** a existat din zorii veacurilor mijlocii.

Şi există!

Precum a existat şi există tot din secolele medievale noţiunea conştientizată de **norod moldovenesc, neam moldovenesc, naţie moldovenească.**

Să trecem în revistă aceste mărturii — cheie de o semnificaţie majoră de netăgăduit şi de o trăinicie pe potriva trăiniciei acestui popor, acestui neam:

1395. Ştefan întâi, domnul Moldovei: «cu tot poporul **moldovenesc**» (so vsem pospolistvom Zemli Moldavscoi);

1404. Alexandru cel Bun: **«pământeni moldoveni»** (zemleanî moldavscâe);

1534. J. Vadianus, umanist elveţian: «gentes Moldauiam vocant» (naţiune care se numeşte **moldoveni**).

1540. Ioan Tarnowski, demnitar polon: **«Moldavicae genti»** (neamul moldovenilor).

1686. Miron Costin, mare istoric, etnolog, filosof şi scriitor moldovan: **«De neamul moldovenilor...»**

1699. Tratatul de pace de la Carlovitz, document diplomatic internaţional, consemnând realităţile geopolitice şi etnice din spaţiul carpato-nistrean de la sfârşitul veacului al XVII-lea, fixa denumirea etnică **«moldoveni».**

1714. Dimitrie Cantemir: **«moldava gente» (neam moldovenesc).**

1765. Peyssonel, diplomat francez: **«naţie moldovenească»** (la nation moldave).

1821. Alexandru Beldiman, demnitar la curtea Moldovei, poet; **«naţia Moldovei toată».**

1830. Alexandru Hrisoverghi, poet moldovan: **«A obştimii moldovene!»; «Neamul moldovenesc»;**

1831. Regulamentul organic al Moldovei (constituţie) fixează «două naţii» — **moldoveni** şi valahi (români). În Regulamentul organic al Valahiei populaţia Moldovei şi Valahiei este clasificată: «două popule».

1918. Nicolae Iorga: «Cum se simţiră mai tari, **moldovenii**, căutară legături de comerţ şi dincolo de Nistru. Caffa din Krimeea, marea colonie genoveză eră apărată de ostaşi **moldoveni** şi **români**».

1918. Gazeta Cuvânt moldovenesc: **«Norodul moldovenesc din Basarabia»**.

1926. Onisifor Ghibu, autor ardelean, participant la mişcarea culturală din Moldova dintre Prut şi Nistru în anii 20: «Tot mai mult avem de a face cu un **«popor moldovenesc»**.

1926. Primăria oraşului Tighina: «locuitori ai oraşului de **naţionalitate moldovenească»**.

1931. N. Popovskii, istorician al bisericii din Moldova: «Majoritatea absolută a preoţilor era **din neam moldovan»**.

1935. Gh. Madan, scriitor şi om de cultură din Moldova: **«norod moldovenesc»**.

1938. Gh. Madan: «bietul **norod moldovenesc»**.

Din vecinătatea nemijlocită a Moldovei medievale numai ungurii şi polonii aveau, la începutul secolului al XIV-lea, unitatea etnică conştientizată şi întipărită în denumirile etnice — unguri (maghiari) poloni (lehi) păstrate, legiferate şi folosite până astăzi.

La sfârşitul secolului XVII — începutul secolului XVIII asupra ţării dintre Carpaţii Meridionali şi Dunăre a început să fie răspândită şi denumirea Ţara Românească, cu toate că în documentele oficiale ea continua să fie numită Valahia (Ungrovlahia). Vezi, bunăoară colecţiile de documente privitoare la Ţara Românească. DPH. B. vol. XXIII (1630—1633); DRH, B. vol. XXIV (1633—1634) ş. a.

Despre impunerea ideologico-politică — prin gazete, reviste, proclamaţii, programe şcolare şi manuale — a denumirii «Ţara Românească» Ardealului (Transilvaniei) şi Moldovei scriu istoricii români. Astfel cunoscutul istoric român E. Stănescu în articolul «Geneza noţiunii de «România»... (1968), stabilind «faptul de conştiinţă devenit pe deplin fapt ideologic», constată că prin 1850 «a apărut lozinca de «România Mare», atribuită lui Ion Eliade-Rădulescu, şi care însemna de fapt extinderea noţiunii de «România» de la Ţara Românească la ansamblul provinciilor româneşti... În anii de dinainte de unire şi chiar imediat după aceasta se constată tendinţa de a transforma noţiunea de «Tara Românească» în România...» (Unitate şi continuitate în istoria poporului român..., p. 239.).

Etnonimia — ştiinţă despre denumirile popoarelor — cunoaşte foarte multe cazuri când una şi aceeaşi comunitate etnică conştientizată are diferite denumiri: poloni (lehi), unguri (maghiari), valieni (gali). În diferite izvoare istorice ruşii, de pildă, sunt numiţi slavoni, moscoviţi, roşi, moscali, velicoruşi... Moldovenilor şi limbii lor în diferite documente şi în diferite perioade li se dădeau denumiri diferite: volohi, bogdani, moldovalahi, rosovlahi, dacoromani. Au fost numiţi şi români, iar limba lor românească, moldovalahă, volohă, moldo-volohă, moldo-română... De pildă, în secolul XIX, după cum scrie cercetătorul V. Iastrebov (1893), moldovenii din regiunea Herson erau numiţi... greci.

In rebotezarea moldovenilor de către autori străini se observă o tendinţă clară: cu cât mai puţină informaţie au ei despre istoria şi cultura noastră, cu atât declaraţiile lor sânt mai categorice. A se vedea C. Marx, V. Lenin şi alte somităţi despre moldoveni. Mare dreptate avea Ion Neculce, când observa încă în secolul al XVIII-lea: «mulţi istorici streini, de alte ţări, nu le ştiu toate câte se fac într-un alt pământ».

In lucrarea de faţă noi ne-am bazat pe informaţiile, documentele, mărturiile, întâi de toate, de provenienţa moldovenească: hrisoave ale curţii domneşti a Moldovei, cronici moldo-slavone, letopiseţe în limba ţării, izvoare narative (creaţii orale, dar şi de autori), lucrări ştiinţifice ş. a. Ne-am călăuzit de convingerea lui Ion Neculce: «Tot mai bine ştiu cei de locu decât cei srteini...».

Iar «cei de pe locu», oameni învăţaţi, cu simţul răspunderii scriu, că, din păcate, «Cum se numeau pe sine băştinaşii (dintre Carpaţi şi Nistru în veacurile X—XI nu se ştie, dar, fără îndoială, se considerau romani» (Ion Hâncu. M. S. 11. 12. 1991). Iar doi ani mai târziu acelaşi savant scria, că «cinci secole la rând oamenii de unul şi acelaşi neam, de una şi aceeaşi credinţă, de unul şi acelaşi grai, de aceeaşi cultură au trăit în state diferite cu denumiri diferite... Cei din Moldova s-au deprins a se numi **moldoveni.** Cei care locuiau în Valahia s-au deprins să se denumească **valahi** sau **munteni,** iar cei din Transilvania — **transilvăneni** sau **ardeleni**... In atare stare de lucruri oamenii de rând nu sânt şi nici nu trebuie învinuiţi, că nu înţeleg rostul evenimentelor istorice. Ei nu trebuie forţaţi să-şi schimbe atitudinea. Ei nu pot înţelege psihologic cum după

atâţea ani cât au fost oficial şi se numeau ei înde ei **moldoveni** dintr-o dată să se numească români. Aceasta e realitatea... Prea mult se vorbeşte despre separatismul moldovenilor, despre românofobie... Vorbe adesea lipsite de tact şi de noimă, aduc numai rău, numai vrajbă» (M. S. 1. 05 1993).

Declarând că teritoriul de la est de Carpaţi şi de la sud de Carpaţi alcătuieşte o integritate în sens etnic, etnolingvistic, istoricul notoriu Pavel Parasca afirmă că erau deosebitoare principiile politice, apartenenţa statală a locuitorilor la diferite regiuni. «**Românii**» (subl. dlui P. Parasca) de la răsărit de Carpaţi se numeau **moldoveni** (subl. n.) în virtutea apartenenţei lor la Statul Moldovenesc, Ţara Moldovei» (M .S. digest, 19. 02. 1993).

Această constatare principială este cunoscută cu mult mai înainte. Bunăoară, de acum în 1972 A. Armbruster în monografia sa «Romanitatea românilor», cu toate că urmărea alte scopuri, a fost constrâns să tragă concluzia: «...Anume instituţia domniei a ţărilor nord-dunărene era acel factor coagulant (etnic, demografic), integrant, care, funcţionând la acea oră (sfârşitul secolului al XVI-lea) trei veacuri **a cristalizat conştiinţa de stat, de unitate teritorial-naţională aparte** (subl. n.) a statelor Valahia şi Moldova — cu toate că aveau la temelie acelaşi izvor, un suport itsoric şi cultural comun».

Neinfricatul luptător pentru românitatea limbii noastre şi corectitudinea folosirii ei, Valentin Mândâcanu se adresa cu un cuvânt de suflet; «**Moldoveni** dumneavoastră! Vorbiţi **limba moldovenească** populară aşa cum o «meliţă» şi cum o «torc» fraţii noştri **moldoveni**-români de pe «ţărmul celălalt», de dincolo de Prut...». Înţelepte cuvinte, ca şi celelalte din adresarea lui V. Mândâcanu «Cuvânt către moldovenii «din dreapta» (Flacăra. N 18. 2. 05. 1990).

Într-adevăr, ce importă cum te numeşti: **moldovan, ungur sau român?** Important e să fii om cumsecade, gospodar priceput care-şi iubeşte pământul şi ştie a-l lucra, îşi cinsteşte neamul şi strămoşii... Ce importă cum îţi numeşti graiul: **moldovenesc** sau **român?** Important este să-l înveţi, să-l ştii a-l folosi frumos, corect, aşa cum te învaţă părinţii şi oamenii înţelepţi...

Diferiţi oameni de cultură şi literatură moldoveni în jumătatea a doua a secolului al XIX-lea, în perioada când luase amploare campania ideologică de «extindere a no-

țiunii de «România» de la Țara Românească la ansamblul provinciilor românești», au început să se denumească români. Despre aceasta au scris și scriu în toate publicațiile Republicii mai mulți autori. Amintim două studii din ultimul an, semnate de doctorul în istorie Ion Moiseev: «Prin prisma adevărului. Pagini din istoria națională a românilor în viziunea lui M. Eminescu» (M. S. 14. 01. 1993); «...într-un gând, într-o unire». Clasicii literaturii române — participanți activi la făurirea Unirii Principatelor» (M. S. 16. 02. 1993) ș. a. În aceeași cheie conceptuală e scris și capitolul «Valori și figuri culturale în Moldova medievală» din monografia «Istoria Moldovei din cele mai vechi timpuri până în epoca modernă» (Chișinău, 1993).

Alții, indiferent de vânturile ideologice ale vremii și de conjunctura politică, au rămas credincioși jurământului lui Ștefan cel Mare: S-au considerat și se considera moldoveni. Și unii, și alții conform drepturilor omului, au dreptul la convingere.

Este însă o mare și esențială deosebire între dorința unor persoane de cultură, fie și notorii, și conștiința și convingerile majorității covârșitoare a poporului...

În 1918 N. Iorga, fundamentând dreptul noroadelor de a-și argumenta originea pe meleagurile care le-au «descălecat» și le-au apărat, scria: «Toate popoarele, și cele mai mărunte, caută în momentul de față a-și documenta obârșia pe pământul unde se află. Războiul de azi a aruncat între lozinci în stare a câștiga devotamentul oamenilor și pe aceea a dreptului ce-l are orice popor, mare sau mic, de a trăi după dorința lui liber rostită... Fiecare grup omenesc trebuie să aibă la îndemână mijloacele de luptă măcar să se apere împotriva tendinței de a-l nimici și a-i lua locul, care-i poate veni din partea unui grup rival...»

Aici au fost amintite numai unele mărturii documentare care dovedesc vechimea apariției, înrădăcinarea adâncă și statornicirea trainică în istorie, în diplomatica mondială, în istoriografie a numelui etnic **moldoveni**, denumire pe care o poartă azi aproape trei milioane de cetățeni ai Republicii Moldova.

III. «PENTRU LIMBA NOASTRĂ MOLDOVENEASCĂ...» «DIN VECHIME ESTE NEAMUL MOLDOVENILOR ŞI LIMBA MOLDOVENEASCĂ...»

Discuţiile privitoare la denumirea istorico-geografică şi politică **Moldova**, la numele etnic **moldoveni** şi la denumirea limbii lor au tulburat atmosfera informaţională din republică într-o aşa măsură că te strânge în spate, vorba lui Ion Druţă. S-a ajuns până acolo că chiar şi unii oameni, oricum iniţiaţi, în aceste chestiuni, se întreabă dezorientaţi: «au existat oare moldoveni?», «şi-au numit ei limba — moldovenească?»

Situaţia nu trebuie să ne mire, căci discuţiile în jurul limbii totdeauna au un caracter emoţional ameţitor. Mai ales atunci când unele aspecte sânt reluate la nesfârşit, urmărindu-se anume aţâţarea spiritelor. Unii autori de la noi, asemenea «gramaticilor ardeleni, socotesc că scăparea şi fericirea României stau numai în problemele limbistice...» (Alecu Russo). Apelurile stridente, lozincile zgomotoase, pedalarea abuzivă şi în permanenţă a temei dezastrului spiritual «ne-au întemeiat în ideea, apelăm din nou la Alecu Russo, că sistemele limbistice au ameţit capul a multor români cu cap, încât aceştia par a nu mai şti nici scrie, nici grai». Nici ce scriu, nici ce vorbesc...

În canonada masivă a adepţilor românităţii romanicilor dintre Prut şi Nistru orice voce de altă concepţie este înăbuşită cu o cruzime de păgâni. Iar purtătorii acestor voci sânt calificaţi cu o însulţeţire nemaipomenită de toată urdia unionistă drept «duşmani ai naţiunii». Aceasta e cea mai «intelectuală» apreciere.

Totdeauna a fost aşa: şi în 1850, şi în 1960—1965 şi în 1989—1993... Cunoscutul filolog român J. Byck scria în 1956 privitor la discuţiile despre limba literară, că «argumentele folosite de unii combatanţi, erau atât de lipsite de temei..., fantezia îşi luase atâta libertate», încât te convingeai o dată în plus, că «dacă adevărul este unul, manifestările fanteziei nu au limită».

Constatările reproduse caracterizează întru totul — vede oricine — discuţiile din zilele noastre în jurul denumirii Statului Moldova, Independent şi Suveran, în jurul denumirii populaţiei băştinaşe — **moldovenii**-şi a limbii ei. Ascunzându-se după perdeaua potricalită a lozincilor asurzitoare despre pluralism şi democraţie, ziarele şi revistele,

radioul, tv republicane, subvenţionate de Guvernul Republicii Moldova, publică şi difuzează numai materiale pătrunse de idei «civilizate, frumoase, deci româneşti» (D. Mihail), românofile, adică antimoldoveneşti. (Atragem atenţia, că numai la noi, în Moldova, nicăieri în altă parte, presa tipărită şi cea electronică, finanţată de Guvern, îşi permite să scrie şi să vorbească defăimător despre poporul, pâinea căruia i-o mănâncă).

În aceste condiţii — de mult prea originală democraţie şi pluralism — orice banalitate, care nu e pe placul unioniştilor, trebuie sprijinită la noi de zicerile unor persoane cunoscute, provenite din spaţiul «civilizat», care poate fi numai cel românesc. Iată o banalitate, adică adevăr cunoscut de toţi. «Limba, după cum se ştie — ne aminteşte academicianul Al. Graur o formulă foarte veche — apare numai în societate, pentru nevoile societăţii, iar societatea omenească există numai mulţămită limbii». În cele ce urmează ne vom opri special **numai** la latura extralingvistică, cea social-istorică a limbii, care — iarăşi se ştie de când lumea — e în strânsă legătură cu conştiinţa de sine naţională a purtătorilor limbii date.

...Pe frontonul Universităţii de Medicină «N. Testemiţeanu citim: «Limba se contopeşte cu conştiinţa naţională a unui popor» (B. P. Haşdeu). Nu credem că are dreptate ilustrul nostru enciclopedist, care a evoluat prin câteva faze de conştiinţă lingvistico-naţională. Dacă totuşi am lua drept buche de adevăr opiniile personale(care ne aranjează, firește) ale unor personalităţi, ar trebui să recunoaştem, că limba naţională a majorităţii populaţiei republicii este limba moldovenească, odată ce majoritatea absolută a populaţiei s-a declarat **moldoveni**. Dacă aceasta au avut în vedere lansatorii lonzincii — să le fie de bine. Ei au dat dovadă de competenţă şi curaj...

În lume sânt numeroase cazurile când purtătorii, de fapt, ai aceleiaşi limbi, în virtutea unor factori social-istorici, geografici, politici (existenţa organizaţiei statale), deci exstralingvistici, şi-au însuşit şi poartă etnonime şi glotonime diferite. Fără a căuta să declare obositor de monoton vechimea sau superioritatea închipuită a unor etnonime, glotonime sau toponime faţă de altele. Cu atât mai mult atunci când nu există nici o dovadă a acestei jinduite «superiorităţi», «întâetăţi» ş. a.

Insă numai ce nu faci de hatârul «patriotismului», hrănit de ideile «României mari». Buînăoară. Şerban Paracostea, istoric cu o anumită reputaţie în România, cu câţiva ani în urmă scria pasionat despre stabilirea «ierarhiei de putere şi întâietate» a Ţării Româneşti faţă de Moldova». Domnia sa scria despre o «vocaţie (a Ţării Româneşti) de centru unificator al Spaţiului locuit de români de o parte şi de alta a Carpaţilor... vocaţie manifestată embrionar» (anume aşa scrie savantul român). Declarând «întâetatea de prestigiu şi de putere» a Ţării Româneşti», Ş. Papacostea notează că Moldova, a renunţat «la denumirea de Valahia... şi s-a fixat asupra denumirii preluate de la nucleul ei unificator».

Despre închipuita putere a Valahiei şi despre reala întâetate de putere a Moldovei, exercitată timp îndelungat asupra Valahiei, au scris istoricii români H. Ursu,P. Panaitescu, V. Neamţu, S. Ştefănescu ş. a., părerile cărora le-am expus în compartimentul precedent. Despre închipuitul prestigiu al Valahiei şi despre realul prestigiu al Moldovei faţă de Valahia în toate domeniile de activitate pe plan intern şi extern au scris savanţii românii G. Ibrăileanu, G. Pascu, N. Iorga, G. Călinescu şi mulţi alţii, asupra opiniilor cărora ne vom opri în compartimentul următor.

In 1924 N. Popovschi scria: «Cultura cuprinde toate laturile vieţii, iar viaţa e mult mai largă decât orice activitate intelectuală. Nu a fost mai puţin bogată chiar şi viaţa **moldovenilor basarabeni** cu toate apăsările şi urmările din partea stăpânului oblăduitor. Cea mai superficială ochire află aici o mulţime de fapte şi obiecte foarte preţioase din punct de vedere al culturii şi istoriei naţionale. Aceste le aflăm în arhitectura unor clădiri vechi (biserici şi chiar case particulare), în pictură, în **zugrăvirea caselor moldoveneşti,** nu mai vorbim de **obiceiurile moldoveneşti şi mai cu seamă de limba moldovenească** — acest izvor nesecat al romanismului (sic!), care, poate, e menit să improspăteze şi să învioreze limbajul schilodit şi oticos al multor cărturari români de astăzi». — N. Popovschi. «Studii nouă asupra trecutului Basarabiei». Recenzie la: St. Ciobanu. «Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă. Chişinău, 1923 // Viaţa Basarabiei. 1924. Vezi şi «Tineretul Moldovei». 27. 09. 1991.

Cât priveşte «întâetatea» şi vechimea unor etnonime am vrea să amintim un adevăr de asemenea cunoscut tuturor:

denumirea etnică **moldovan**, este atestată documentar în prima jumătate a secolului al XIV-lea şi s-a menţinut, şi se foloseşte până azi. În epoca medievală până în veacul XIX termenul «rumân» însemna «ţăran asuprit, şerb»; termenul «român» apărut în secolul XVI, cu conţinut etnopolitic a început să fie răspândit cu preseverenţă pe cale ideologică în jumătatea a doua a secolului al XIX-lea.

«Politizarea ideii romanităţii românilor, afirmă A. Armbruster, se generalizează într-un timp destul de scurt. Romanitatea românilor, recunoaşte cu sinceritate savantul, devine un element component al unei anumite **ideologii politice...**, toţi îşi susţin pretenţiile politico-spirituale şi prin romanitatea românilor... Cei care nu pot invoca acest argument (recucerirea) fac apel la romanitatea românilor. Ştiind prea bine, că la afirmarea ei românii erau deosebit de receptivi; **argumentul propagandistic** (sic!) urmărea să câştige adeziunea românilor». Iar **campaniile ideologice, propagandistice** — noi ştim bine — nu au nevoie de **«argumente ştiinţifice»**. Ba chiar acestea le sânt contraindicate.

Popoarele civilizate, care, în virtutea circumstanţelor' şi-au însuşit etnonime şi glotonime diferite, deşi sânt purtătoare ale unei limbi de aceeaşi origine, ale aceluiaşi destin istoric, îşi concentrează eforturile la însuşirea şi cultivarea limbii comune, la dezvoltarea şi îmbogăţirea fondului cultural comun, demonstrând, în orice situaţie, respect faţă de confraţii care se numesc altfel.

Lingviştii moldoveni încoruptibili au demonstrat în repetate rânduri: «Faptul că ambele limbi prin componenţa lor lexicală şi structura lor gramaticală nu se deosebesc între ele prea mult încă nu înseamnă că ele nu pot fi considerate mijloace de comunicare aparte a două naţii de sine stătătoare, adică limbi naţionale ale popoarelor moldovenesc şi românesc» (A. Dârul, I. Eţco, N. Raevskii).

Această teză a fost susţinută de lingviştii moldoveni şi străini nu mai puţin incoruptiblli. În favoarea ei pledează un număr nelimitat de dovezi documentare. Cu toate acestea, mai mulţi autori români, inclusiv unii academicieni, refuză termenului **limbă moldovenească** dreptul la existenţă în istorie.

Filologul român J. Byck ne aminteşte că academicianul I. Iordan punea la îndoială faptul că i s-ar fi spus vreodată limbii pe care o folosesc moldovenii: limba «moldovenească»... Ar fi de controlat, scrie I. Iordan, dacă apare vreoda-

tă acest din urmă termen («moldovenească») în legătură cu limba. Sunt înclinat să cred că nu».

Lingvistul român V. Arvinte afirmă: «În această provincie (aţi ghicit, desigur — e vorba de Moldova) şi cealaltă expresie «limba Moldovenească» a cunoscut o anumită circulaţie într-o perioadă relativ scurtă, cuprinsă între anii 1770—1840». Admitem că pe dl V. Arvinte nu-l satisfac, nu-i convin caracteristicile obiective ale fenomenului cercetat aici — **limba moldovenească.** Admitem că ele nu se înscriu în cadrul concepţiei dinainte formulate de domnia sa. În calitate de savant însă el nu are dreptul să le nege sau să le falsifice. Savantul V. Arvinte, dându-şi seama că a dres-o prea gogonată, adaugă totuşi: «Sânt şi unele atestări mai vechi». Dar şi mai târzii, îi vom dovedi noi.

În rândurile următoare vom completa golurile admise cu bună ştiinţă de către V. Arvinte în monografia sa «Român, românesc, România» (1983), precum şi golurile de acelaşi din lucrările altor autori români de aceeaşi concepţie unilaterală. Citâm şi noi, spre a evita orice bănuială de non-autenticitate, intenţionat numai ediţii româneşti.

Aşadar, care e situaţia reală în legătură cu circulaţia expresiei «limba moldovenească în timp şi în spaţiu?

«Aşa cum se cunoaşte o ţară a Moldovei, se vorbeşte despre un neam al moldovenilor, şi despre o limbă moldovenească. De când? Din vechime şi până aproape în zilele noastre» (J. Byck).

Registrul ce urmează, evident, nu epuizează numărul exemplelor edificatoare.

După cum am arătat în compartimentele începătoare, de acum în creaţiile populare moldoveneşti eroii se deosebeau şi prin faptul că vorbeau «moldoveneşte». Astfel în balada «Ioviţă şi fata cadânului»:

Trei voinici ardelerind,
Pe trei cai murgi încălecând,
Cu hainele tătăreşti
Din gură moldoveneşti...

Secolul XVII, mijlocul anilor 30. Letopiseţul lui Gr. Ureche, «prima cronică moldovenească», care ni s-a scris în limba poporului...» (P. Panaitescu). «Lui Gr. Ureche îi datorăm prima încercare de erudiţie filologică: capitolul «Pentru limba noastră moldovenească». — Pagini de limbă şi literatură română veche, p. 108.

Secolul XVII, anii 80. Miron Costin «Cronica Ţărilór Moldovei şi Munteniei», capitolul «Despre **Limba moldovenească** sau **românească**». «De notat plasarea glotonimului «moldovenesc» pe primul loc» (M. Gabinski).

Secolul XVII. Kowaczoczy Wolfagang, istoric ungur: «De mirare lucru este că **limba moldoveniloru** şi a munteniloru mai multe cuvinte are în sine râmleneşti, decât a italienilor». — Miron Costin. «De neamul...»

1710. În Biblioteca Ossolineană din Lvov a fost descoperit un manuscris pe coperta căruia era scris în limba polona: «Moldawskim characterem i iezykiem Opisanie Dwudziestu Siedmiu Cezarow Turkich z figurami do roku 1710» (Descrierea cu **alfabet moldovenesc** şi în limba **moldovenească** a douăzeci şi şapte de împăraţi turci până în 1710). Reproducem şi titlul manuscrisului ca model de limbă moldovenească de la începutul veacului al XVIII-lea. Кипуриле ымпърацилор турчешть димпреунъ ку историиле лор скрисе пре скурт ын че фел ау урмат унул дупъ алту де ла чел динтъй пънъ ла чел де аму ла ымпъръцие». Cercetătorul Gh. Duzinchevici consideră că manuscrisul «trebuie să fie posterior anului 1710. Originalul e din sec. XVIII».

1714—1716. Dimitrie Cantemir termină «Descrierea Moldovei», — «operă de-a dreptul ştiinţifică cu renume european, operă scrisă (tradusă?) în limba ştiinţei europene de atunci, independentă în alegerea glotonimelor, de tratarea planului conţinutului în limbile vii ale acelui timp» (M. Gabinski). Reproducem denumirile de limbă (glotonimele) numai din două capitole: «IV. De lingua Moldavorum» (Despre limba moldovenilor) şi «V. De litteris Moldavourm» (Despre literele (buchiile) moldovenilor). Nu vom reproduce toate exemplele, din cauza numărului lor prea mare, ci numai acele traduse, care conţin substantivul «limbă»: «Despre originea limbii moldoveneşti»; «în limba moldovenească»; «limba moldovenească»; «Limba moldovenilor»; «ca aproape toate limbile şi cea moldovenească»; «urmează atât limba, cât şi ortografia moldovenească...».

Sec. XVIII. Unul din manuscrisele timpului cuprinde şi Letopiseţul lui I. Neculce, intitulat «Hronograf ce se cheamă moldoveneşte scrisoarea anilor». — J. Byck. În legătură cu baza limbii noastre literare.

1719. Italianul Silvestri Amelio editează «Vocabulario italiano-muldavo» (1320 de cuvinte). — Studii şi cercetări lingvistice. 1980, N 2, p. 179—186.

1734. Antioh Cantemir, fiul marelui domnitor şi om de ştiinţă Moldovan, scrie pentru ediţia engleză a lucrării capitale a tatălui său «Istoria Imperiului Otoman» studiul biografic «Viaţa lui Dimitrie Cantemir' domnul Moldaviei», din care aflăm că D. Cantemir a scris lucrările:

— «Lumea şi sufletul» («Divanul sau gâlceava înţeleptului cu lumea...») — **în limba moldovenească»** (tipărită);

— «Istoria veche şi noao pentru Dachia», scrisă **în limba moldovenească** (netipărită, «s-au pierdut în Marea Caspiei»);

- «Istoria caselor ale Brâncovanului şi a lui Cantacuzino», (o scrisoare (descriere) cu mâna «în **limba moldovenească»,** netipărită);

— «Povăţuire la musichia turcească» («în **limba moldovenească»,** netipărită);

— Afară de aceste cărţi deplin săvârşite, Antioh Cantemir ne comunică că preaânălţatul său părinte, mai are încă şi alte multe începeri pe hârtie, neisprăvite. El grăia turceşte, perseşte, apareşte, grecoasca de acum, latineşte, italieneşte, ruseşte şi **moldoveneşte** şi înţelegea foarte bine elineasca, slovenească şi cea franţozească». — Dimitrie Cantemir. Descrierea Moldovei.Ediţia P. Balmuş. Chişinău, 1988, p. 196, 205. Cu unele excepţii în continuare ne vom referi la ediţia lui P. Balmuş a monografiei cantemirene.

1748. Misionarul Onufrie din Lvov admitea: «Idioma Moldavorum videtur ex italico originem habere» (**limba moldovenilor,** probabil, provine din italiană) — SCL. 1982, N 2.

1764. G. Miller, autorul unei «Predoslovii» la Descrierea Moldoveni», notează că D. Cantemir «au alcătuit o carte, pentru năravurile cele bune supt titlul «Lumea şi sufletul» **în limba moldovenească**...» Despre «Scritoarea Moldovei Descrierea Moldovei) G. Miller afirmă: a «auzit atuncea cum că izvodul l-ar fi fost alcătuit Dimitrie **în limba moldovenească**...». — D. Cantemir. Op. cit.

1770. Este cunoscută «Gramatica **mold(ovenească)** de arhimandritul Macarie». — Dicţionarul limbii române. Serie nouă. Vol. VI. Bibliografie. Buc. 1965. În continuare — DLRB.

1771. Tălmăcită pre **limba moldovenească**». — Vezi Bibliografie română veche (în continuare BRV), vol. II, p. 194,

1771. Tipograful german al «Descrierii Moldovei» observă că G. Miller în al său «Cuvânt înainte» n-a înţeles «bine izvodul cel **moldovenesc** al domnului Cantemir».

Filologul român J. Byck, la care ne-am mai referit, constată că «Chrestomaţia română» a lui M. Gaster (Buc. 1891, 2 vol.) reproduce mai multe dovezi de folosire a expresiei «**limba moldovenească**». Reţinem numai câteva:

1773. «Învăţătură a însăşi stăpânitoarei măriri Ecaterinii a doua... tălmăcită **pre limba moldovenească**».

1774. La încheierea unui manuscris al său Vartolomeu Măzăreanu mărturiseşte: «Toate aceste ce s-au scris mai sus s-au tălmăcit de pe slovenie **pe limba moldovenească**».

1785. «... Cum şi **pe limba această moldovenească**». — DLR B.

1787. 13 iunie. Roma. I. W. Goethe: «...Am fost la «Propaganda...». Apoi, după citirea câtorva poeme latineşti cu aceeaşi temă apărută pe rând, ca treizeci de seminarişti, recitând poezii scurte, fiecare după limba lui maternă: malabarică, epirotică, turcă, **moldovenească**, elină, persană, colhidică, ebraică, arabă, siriană, armeană...» — Călătorie în Italia. B. 1969, p. 162.

1789. «... pe limba **moldovenească**» — Biblioteca Acad. Române, cota 451.

— «**limba moldovenească**». —BRV, II, p. 327;

— **limbii moldoveneşti**». — BRV, II, p. 328.

1789. In ediţia rusă (a «Descrierii Moldovei») se menţionează:

«Za nedostatkom v monografii **moldavskih** bukv onâe zdesi ne vnesenî».

1790. «**în limba moldovenească**». — BRV, II, p. 337.

1794. «Această dară minunată carte, giudecând-o noi că este vrednică de a se da lumină în stambă pre **limba noastră moldovenească**». — M. Gaster. Ghrestomaţie...

— «în limba nemţească şi... **moldovenească**». — DLR B.

1795. «**pe limba moldovenească**». — BPV II p. 378.

1795. «... **în dialectul moldovenesc**». DLR V.

— «**limba moldovenească**». — Biblioteca Academiei Române, ms. 4566.

1796. A. Hotinul. «Gramatica de la învățătura fizicii de pe limba italienească pe **limba moldovenească**... (manuscris, Kiev). În «Cuvântul către cetitor» autorul traducerii scrie: «Toți dascalii și învățătorii zic și scriu că oarecare nu poartă grijă să aibă iubire și dragoste către patria sa, adecă pentru țara și pământul și limba în care s-au născut, păcătuiește întocmai ca și cel ce trece cinstea părinților săi... Deci și eu pentru datoria aceasta... neavând alta cu ce să mă arăt, am pus puțină osteneală cu toată prostia me de am tălmăcit această cărticică numită gramatica învățăturilor fizicii de pe limba italienească **pe moldovenească**, care socot a fi de folos celor întâi tineri învățători, ce călătoresc pe drumul învățăturii». — Ștefan Ciobanu. Istoria literaturii române vechi. Chișinău. 1992, p. 636.

1800. Din limba sârbască pi **limba moldovenească**... s-au tălmăcit în Iaș. — MEF, I, p. 20.

1802. «...Carte ce să numește zăbava fandaziei... (tradusă) pe **limba moldovenească** de... C. Vârnav» — M. Gaster. Chrestomație...

Începutul secolului XIX:

— «Suret scos **moldovinește** di pre un ispisoc sârbesc»— MEF, I, p. 270;

— «Suret tălmăcit **moldovinești** de pe ispisocul sârbesc». — MEF, I, p. 284;

— «Suret scos **moldovenește** di pre un ispisoc sârbesc...» — MEF, I, p. 342;

«Suret scos **moldovinești** di pi un ispisoc sârbesc...» MEF, I, p. 372.

1804. «Din limba sârbească **pe limba moldovenească**... am tălmăcit Ion Stamate în Eș... — MEF' I, p. 286.

1804. «De pe sârbie pe **limba moldovenească** am tălmăcit...» — MEF, I, p. 27.

1806. Di pi sârbii pi **limba moldovinească** am tălmăcit...» — MEF, I, p. 219.

1808. «De pe sârbie pe **limba moldovenească...»**

— «De sârbie pe **limba moldovenească...»**

— «Di pi sârbie pi **limba moldovinească**...».

— Di pi sârbii pi **limba moldovinească...»**

— «De pe sârbie pe **limba moldovenească**...»

— «Den limba sârbască **pe limba moldovenească»** s-au talmăcit în Eș...»

— «De pi limba sârbească **pe limba moldovinească** s-au tălmăcit în Eș...» — MEF, I, p. 59, 88, 91, 168, 273, 276.

1809. De pi sârbie **pe limba moldovenească** am tălmăcit...» — MEF, I, p. 367.

1810. «Din limba sârbască pi **limba moldovinească** s-au tălmăcit în Iaşi...» — MEF, I, p. 172.

1808. «...tulpane, fesuri, gebe, salhane, makat — toate obiecte turceşti, numirile cărora în mare măsură s-au păstrat până azi **în limba moldovenească** au fost însuşite de către soţia lui Kirilov, Safta, **moldovancă din Iaşi**». — Trudî Bessarabscoi uceonoi Arhivnoi comisii (în continuareTBUAC). vol. I, p. 372—373.

1808. «...**pe limba moldovinească**» — Biblioteca Acad. Române, cota 3502.

1809. Extrase din sentinţa sesiunii generale a Divanului (Moldovei) în traducere **din limba moldovenească**...» — TBUAC, vol. II, p. 369.

1809. Este tradusă din slavona veche culegerea «Poreadoc po osveşceniiu ţercvei»: — în ediţia din Iaşi se constata că e tradusă în «**limba moldovenească**»;

— în ediţia din Bucureşti se afirmă că e «tradusă în limba română». — BRV, II, p. 12.

1810. Teodor Vârnav învaţă «**buchile moldoveneşti**» în Floreştii de Baştină. — V. Ciocanu. Op. cit. p. 154.

1813. Denumirea limbii romanice vorbită de moldoveni — LIMBA MOLDOVENEASCA îşi reconfirmă statutul ofcial. In primul act legislativ de bază cu privire la administrarea Basarabiei de către autorităţile ţariste «Pravilele ocârmuirii vremelnice a Basarabiei» este fixată peste tot — în conformitate cu realitatea lingvistică — expresia **«limba moldovenească».**

1813. 31 ianuarie. Mitropolitul Bănulescu-Bodoni inaugurează Seminarul duhovnicesc din Chişinău; «alături de alte «doctrine» (discipline) în seminar se învăţau istoria şi limbile greacă, latină, rusă şi **moldovenească — obligator».** — I. N. Halipa. Ocerc istorii narodnogo obrazovania v Bessarabii v pervoi polovine XIX v.

1814. «...din limba franţuzească **în ce moldovenească**. — ms., Biblioteca Academiei Române, cota 194.

1815. «...**In limba moldovenească**». — BRV III, p. 129.

1815. Au fost terminate lucrările de construire a pensionului nobililor, «scopul principal al căruia era de a pregăti pentru ţinut oameni capabili şi folositori, care ar fi mânuit temeinic limbile rusă şi **moldovenească**». — Arhiva Seminarului din Chişinău. Dosarul 18, fila 25.

1817. Dicastria din Chişinău îi recomanda mitropolitului Bănulescu Bodoni «să poruncească autorităţilor bisericeşti din partea Transnistreană a Direcţiei duhovniceşti Tiraspol..., protoiereilor şi preoţilor să se străduiască a-şi educa corespunzător copiii, care să fie învăţaţi a citi şi măcar parţial a scri în limba rusă sau **moldovenească** şi să prezinte (lista) seminarului de aici (Chişinău) către 10 ianuarie 1818». — I. N. Halippa. Op. cit.

1818. Conform listei protoiereului din Orhei Stavrachie Costin, în localitate din 197 de copii de vârstă şcolară (7—15 ani) învăţau 160. Se specifica: «învâţî buchi»; «învaţî rusăşci, **învaţî moldoveneşci**». Se preciza: «Invaţî **moldoveneşci** (alfabetul **moldovenesc**) — 1; ...învăţau ceaslovul **în limba moldovenească** — 22; ...învăţau psaltirea în **limba** moldovenească — 18; ...învăţau gramatica **moldovenească** - 6...» — I. N. Halippa. Op. cit.

1818. Viitorul scriitor Teodor Vârnav a început «cu mare râvnă a învăţa **scrisoarea moldovenească**...» — V. Ciocanu. Op. cit. p. 155.

1818. «...**în limba moldovenească**». — DLR B.

— «...**în limba moldovenească**». — Biblioteca Acad. Române, is., cota. 26..

1818. In actul legislativ al curţii imperiale ruseşti «Statutul cu privire la întemeierea oblastei Basarabia din 1818» limba moldovenească îşi menţinea statutul de limbă oficială a ţinutului.

1819. Continua munca asupra «tabliţelor **în limba moldovenească**... Mitropolitul Bănulescu Bodoni munceşte asupra corectării Noului testament **în moldoveneşte** apoi şi a Bibliei în **limba moldovenească**... Vezi articolul lui A. Balţatescu «Ghişinevskie eparhialnâe vedomsti 1872.

1819. Irinei Nesterovici, al doilea rector al Seminarului teologic din Chişinău «a editat prima Gramatică rusă pentru **moldoveni**» («Scurtă rusască gramatică cu tâlmăcire în limba moldovenească. Chişinău 1819»), a tradus în limba rusă «Gramatica moldovenească a lui Mark...» — A. Hâjdău. Literaţii basarabeni... Vezi V. Ciocanu. File de istorie literară Chişinău, 1989, p. 42.

1819. Teodor Vârnav exercită funcţia de «**scriitor în limba moldovenească**» la judecătoria ţinutului Hotin. Literatura şi Arta Moldovei. Enciclopedie. vol. I. Chişinău, 1985. p. 142.

1819. Din sârbie în **limba moldovenească** s-au tălmăcit...
— MEF, I, p. 37.

1820, iulie. Contele Capodistria comunica mitropolitului Bănulescu Bodoni că «la Peterburg de acum s-au tradus **în limba moldovenească** cărţile şi tabliţele» (de învăţare după metoda Lancaster)... Este necesar să ne convingem că traducerea în **limba moldovenească** corespunde întocmai originalului rus». — I. N. Halippa. Op. cit.

1820. În tipografia eparhială, întemeiată la Chişinău de Bănulescu Bodoni în 1813, în anii 1916—1818 au fost tipărite în limbile moldovenească şi rusă toate documentele oficiale ale curţii imperiale, inclusiv «Statutul cu privire la întemeierea oblastei Basarabiei...».

«Preasfinţia sa Dimitrie Sulima, care a devenit un foarte bun cunoscător al **limbii moldoveneşti**, a tradus **în limba moldovenească** din cea slavonă «Mineiul de obştie» — un catehizis pe scurt, a corectat **Trebnicul moldovenesc**». — Arhiva Consistoriei din Chişinău. 1820, dosarul 423.

1821—1822. Scriitorul moldovan Vasile Pogor (tatăl) în Satira «Vedenie ce au văzut un schimnic Varlaam...» — de o netăgăduită «semnificaţie şi valoare ca document istoric propriu-zis» scrie («cap al şaptelea»):

...Şi făcând taclale multe, greceşte nu-ş, ce au spus
Şi în cap vreo şapte fesuri unul peste altu-o pus.
Iar doamna (Dreptatea) i-au zis să **spue moldoveneşte**, curat,
Pricina, ce şi pre dânsul către greci au fost plecat.
Ş-aşa începu a spune, cu **graiu rău moldovenesc**...» —

1823. Arhimandritul Dimitrie Sulima porunceşte «să purceadă la tipărirea în **limba moldovenească** a tabliţelor începătoare cu buchii (pentru şcolile lancasteriene)» — I. N. Halippa. Op. cit.

1823. Preasfinţitul Dimitrie Sulima răspândeşte în eparhie «chemări tipărite în **limba moldovenească»** şi rusă».

Reproducem, pe scurt, un fragment ca model de limbă moldovenească (în original cu caractere chirilice) din primele decenii ale secolului XIX: «Smerirtul Dimitrie, arhiepiscopul Chişinăului şi Hotinului... Tuturor iubiţilor întru Hristos... Dorind ca copii părinţilor celor săraci atât a înşişi moldovenilor şi a rosienilor şi a altor lăcuitori de aice din însăşi copilăria să poată a cunoaşte pre Răscumpărătorul şi Dumnezeul său... aşază în Chişinău, în Benderiu şi pe alte târguri a aceşcii şcoli... Şcolele aceste aşa sunt alcătuite, că copii foarte lesne, foarte în grabă, cu bună voe şi cu bucurie se vor învăţa a citi, a scrie şi a număra

în limba moldovenească şi în cea rosienească. Cine după cum va voi. Învăţători la iale (ele)) vor **fi drepţi (de baştină) Moldoveni,** carii sunt crescuţi la aice...»

Totodată «s-a hotărât ca în loc de Izmail să fie organizată o şcoală în oraşul Bălţi, căci acest oraş şi întregul ţinut Iaşi (ţinutul Bălţi de azi) sunt **populate numai de moldoveni**». — Arhiva Consistoriei din Cchişinău. Dosarul 144a, filele 138—139.

1824. Contele Voronţov a dispus ca învăţătura în şcolile lancasteriene să se facă în temei şi în primul rând în limba rusă, în **limba moldovenească** — numai pentru acei, care o vor învăţa-o suplimentar...» — I. N. Halippa. Op. cit.

1824. «...copia aceasta scoasă di pi tălmăcire **în limba moldovenească** a ispisocului sârbesc di la Ştefan voevod» (cel Mare). — MEF, II, p. 206.

1825. Ieromanahul Gherontie în adresarea sa «Cătră iubitorii de ştiinţă cititori» (cuvânt înainte către cititorii «Descrierii Moldovei») scria:

— «Cartea aceasta de alcătuitoriul eii s-au făcut **moldoveneşte**, de pe care izvod s-au tălmăcit latineşte...;

— «au iconomist preaosfinţia sa de s-au tălmăcit din cea nemţească, căci **izvodul cel moldovenesc** nu s-a aflat...» Dimitrie Cantemir. Descrierea Moldovei (ediţia P. Balmuş). Chişinău, 1988, p. 195.

1826—1827. Directorul pensionului teologic din Chişinău. A. Juminskii «a început să întocmească «Cursul **scrierii moldoveneşti**» şi a strâns materiale pentru o **istorie moldovenească,** a scris, de asemenea, **în limba moldovenească** versul cu conţinut bisericesc (imnuri)». — A. Haşdeu. Literaţii basarabeni... V. Ciocanu. Op. cit. p. 43. p. 43.

1826 - 1830. Iabob Ghinculov predă la pensionul din Chişinău «în toate clasele **limbile moldovenească** şi franceză». — V. Ciocanu. Op. cit.

...Suntem conştienţi că abundenţa mărturiilor istorice ar putea întrucâtva incomoda. Ne-am îngăduit a reproduce mai multe exemple din cauza că o bună parte din ele sunt puţin cunoscute nu numai publicului larg, ci chiar şi intelectualilor — economişti, agronomi, pedagogi, medici, inclusiv cercetătorilor filologi şi istorici. Totodată precizăm că am adus doar o foarte mică parte din dovezi în raport cu cele care au rămas în afara lucrării din pricina volumului ei restrâns. Cea mai grea trudă a fost anume alegerea pildelor, clasificarea lor cronologică şi istorico-geografică

Din dovezile expuse se vede clar că expresiile **limba moldovenească, buchii moldoveneşti, scrisoare moldovenească** erau folosite, în scris, în perioada sec. XVII — anii 30 ai secolului XIX pe larg, nestingherit pe întregul Areal istorico-geografic Moldovenesc.

Este evident, totodată, că gradul de utilizare a acestor expresii (în cronici, documente oficiale, creaţii literare ş. a.) n-a scăzut pe ambele maluri ale Prutului nici după spintecarea crudă a Moldovei în anul 1812 şi anexarea spaţiului Pruto-Nistrean la Rusia.

Este cunoscut că unii autori moldoveni din secolul al XVII-lea (M. Costin, mitropolitul Varlaam) foloseau în lucrările lor, în anumite cazuri, şi alte formule pentru a denumi limba romanică vorbită de moldoveni. Miron Costin, bunăoară, în vasta şi multilaterala sa operă peste tot foloseşte termenii **moldovan, limba moldovenească, norod moldovenesc, Ţara Moldovei...** Însă atunci când el vrea să dea ripostă «prizmaşilor neamului», celor care au adus «ocară» neamului, cronicarul aduce mai multe dovezi, subliniind originea romanică a moldovenilor, ardelenilor şi muntenilor, ajungând până la declaraţia că ei se numesc români, «adică râmleni, de la Roma».

În cazuri foarte rare unii traducători ai gramotelor domneşti moldoveneşti folosesc în primele decenii ale secolului XIX expresiile «scos româneşte» (MEF,I, p. 303); «tălmăcit rumâneşti» (MEF, III, p. 132).

În secolul XIX expresia «limba română» pentru graiul vorbit în Moldova o folosesc I. Doncev, S. Margela, autori de manuale. În jumătatea a doua a acestui veac folosesc această formulă pentru limba moldovenească unii autori străini, specializaţi în diferite domenii ale ştiinţei: K. Marx, L. Lenin, P. Merime; precum şi unii misionari şi negustori care au călătorit pe meleagurile moldovene în diferite perioade. Informaţiile lor, modeste la număr, ocazionale şi arbitrare, bunăoară, cele ale lui G. de Lannoy sau Evlia Celebi ş.a., au fost publicate în presa Republicii.

Pe noi în prezenta lucrare, ne interesează fenomenul general răspândit, folosit în mod firesc pe larg în tot felul de izvoare scrise locale şi străine — **denumirea** limbii vorbite de moldoveni — **limba moldovenească.** Fenomen istoric şi social-cultural creat de către poporul moldovenesc, ocrotit şi transmis de către el din generaţie în generaţie până în zilele noastre.

Denumirea «**moldovenească**» pentru limba romanică' vorbită de moldoveni, a fost atestată documentar, după cum afirmă. O. Densuşeanu de acum în anul 1485 în tratatul lui Ştefan cel Mare cu Polonia semnat în Cameniţa. Documentul este însoţit de o notă a diacului polon: «Hec insripcio ex valachica în latinum versa est, sed ex ruthenica lingua scriptum accepit», «ceea ce înseamnă că textul latinesc al tratatului din 1485 a fost tradus din **moldoveneşte sau româneşte** (subl. lui I. Bogdan), pe când originalul dat regelui era rutenesc» (I. Bogdan. Documentele lui Ştefan cel Mare, vol. II, Buc., 1913, p. 373).

Cancelaria domnească a Moldovei în acea perioadă emitea majoritatea documentelor în limba slavonă. Dacă admitem că în acest document «valachica» desemnează limba slavonă, atunci deloc nu este clar, de ce diacul polon scrie că originalul dat regelui era «rutenesc», adică tot slavon. Exista, probabil, o deosebire vizibilă între aceste două texte, ceea ce şi l-a făcut pe secretarul polon să afirme că unul era tradus «ex valachica», ceea ce n-ar putea însemna altceva decât **«din moldoveneşte».**

Avem impresia că inclină să susţină această supoziţie şi doctorul habilitat în istorie, membru corespondent al Academiei de Ştiinţe din Republica Moldova, Andrei Eşanu. Domnia sa scrie («Istoria Moldovei...», 1992, p. 202), că «în diverse studii... sunt aduse **«exemple extrem de interesante,** care **demonstrează elocvent** (subl. n.) că deja din secolul al XV-lea... se întâlnesc cazuri de folosire a limbii române în scris... De exemplu, se afirmă, că textul tratatului din 1485 dintre Ştefan cel Mare şi Cazimir, regele Poloniei, a fost scris mai întâi în ciornă în «limba valahă», adică română». (Aici savantul face referire la Ion Bogdan. Ca să fim corecţi faţă de Ion Bogdan şi ca să manifestăm «respect faţă de spiritul izvoarelor», amintim că istoricul român scrie în «Documentele lui Ştefan cel Mare...». «Româneşte S. moldoveneşte».

Faptul că la acea dată — 1485 numele etnic **moldovan, moldoveni** era larg răspândit şi general cunoscut de mai bine de 150 de ani, fiind atestat în diferite documente externe şi interne, inclusiv ale lui Ştefan cel Mare, ne îndreptăţeşte să afirmăm că romanicii de la răsărit de Carpaţi îşi numeau graiul **limba moldovenească,** limbă în care «grămăticii de moldovenie» puteau alcătui unele documente.

«LIMBA MOLDOVENEASCĂ — LIMBĂ OFICIALĂ»

Declaraţiile răutăcioase şi neputincioase ale celor care se străduiesc să semene ideea, că, chipurile, denumirea **limba moldovenească** n-a existat şi nu există, dezvăluie o realitate înspăimântător de periculoasă, devenită la modă în ştiinţa (umanitaristă) din Moldova de azi: «cunoaşterea datelor esenţiale este inutilă». Dacă aceşti peste măsură de zeloşi autori s-ar apleca asupra documentelor istorice, ar confrunta închipuirile lor emoţionale cu ceea ce de mult e fixat pentru vecie pe răbojul vremii, ei, poate, şi-ar da seama că falsifică (din neştiinţă, din rea-voinţă) istoria poporului moldovenesc. Doar expresia **limba moldovenească**, reflectând obiectiv o realitate culturală multiseculară, există «din vechime şi până aproape în zilele noastre» (J. Byck). Aceşti autori, de-a valma cu cei care îi călăuzesc şi îi plătesc, se aseamănă, după cum plastic observa Costache Conachi, acelor «drumeţi carii ar boldi ochii la o stea pe ceri, şi fără a-şi mai pomeni că călcă pe pământ, pierd drumul, cad în noroaie şi gropi, de care s-ar fi ferit, dacă măcar câte o dată şi-ar fi întors ochii să caute la picioare...».

Denumirea **limba moldovenească** nu numai că a existat şi există... Mai mult: acestei limbi romanice vorbite de moldoveni, în anii 20—30 ai secolului trecut i s-a atribuit — pe cale legislativă — funcţii şi statut de limbă oficială a «oblastiei Basarabia»; a Principatului Moldovei.

Acesta e «Nuda veritas», adică adevărul gol (Horaţiu).

La sfârşitul anilor 30 şi începutul anilor 40 ai secolului trecut în viaţa spirituală a moldovenilor, dispărţiţi, în virtutea soartei haine, încep să se desfăşoare procese pe de o parte de acelaşi fel, pe de alta foarte deosebite.

Constrânşi, fără voia lor, să trăiască în împrejurări sociale, economice, politice străine şi să fie ocârmuiţi de venetici, moldovenii dintre Prut şi Nistru, ca şi cei din stânga lui, s-au bucurat, la începuturi, de anumite înlesniri economice şi sociale, de anumite drepturi cultural-naţionale. În 1818 cancelaria imperială rusă tipăreşte «Regulamentul organizaţiei administrative a Basarabiei» cu atribuţii Constituţionale. Prin acest document legislativ limbii moldoveneşti, vorbite de populaţia băştinaşă dintre Nistru şi Prut, i se acordă statul oficial. Conform numitului «Regulament...», «corespondenţa (treburile) în Consiliu (de stat,

organul suprem în ţinut) se face în limba rusească şi **moldovenească** după natura ei, adică: actele administrative (dispozitive), fiscale (ale statului), criminale şi de instrucţie — în ruseşte şi **moldoveneşte** cu... păstrarea drepturilor şi obiceiurilor pământului...; iar cele civile, judecătoreşti şi cele hotarnice se fac într-o singură **limbă moldovenească** şi se judecă pe baza legilor şi **obiceiurilor moldoveneşti».**

Astfel avea tot temeiul Ştefan Ciobanu să conchidă pe marginea articolului legislativ citat: «Dacă cea mai înaltă instituţie a Basarabiei întrebuinţează într-aşa măsură limba românească (vezi originalul articolului din «Regulament...», reprodus mai sus — n. n.), de autorităţile judeţene nici nu poate fi vorba: limba românească (aşa vrea să creadă Şt. Ciobanu — n. n.) era singura limbă care se întrebuinţa în afacerile locale».

Bun cunoscător şi harnic cercetător al istoriei culturii moldoveneşti, Ştefan Ciobanu constată în continuare: «Într-adevăr,s-au păstrat o mulţime de acte care dovedesc, că primii ani ai stăpânirii ruseşti, sau mai bine zis primele decenii, limba românească (adică **MOLDOVENEASCĂ** potrivit realităţii lingvistice obiective şi articolului de lege din regulament — n. n.) a fost **LIMBA OFICIALĂ** a instituţiilor din Basarabia, care se întrebuinţa în rând cu cealaltă limbă oficială, cu cea rusă». (Ştefan Ciobanu. Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă. Chişinău, 1992, p. 117).

...Principatul Moldova (Moldova dintre Prut şi Carpaţi) s-a aflat sub ocupaţia rusă, după cum se ştie, şase ani (1828—1834). La începutul acestei perioade două comisii: una din boierri moldoveni, alta din boieri munteni au purces la alcătuirea primelor «legi fundamentale». Lucrările acestor comisii s-au încheiat în 1830 cu elaborarea Regulamentelor Organice — «o adevărată constituţie care înzestra Principatele (Moldova şi Muntenia) cu instituţii moderne...». Deschizând instituţii publice specializate, întemeiând slujbe cu funcţii bine stabilite, «Regulamentele organice au făcut un pas însemnat spre organizarea administrativă a fiecăruri principat...».

Această «primă constituţie românească» (P. Panaitescu) a stabilit noi principii de organizare a «învăţământului de toate treptele în limba naţională...» (Gh. Platon).

Prin articole de lege limba **MOLDOVENEASCĂ OBȚINEA FUNCȚII ȘI STATUT DE LIMBĂ OFICIALĂ A PRINCIPATULUI MOLDOVA.**

Articolul 421 (Secția IV «Pentru învățătura publică» a Pegulamentului organic al Moldovei) fixa:

«Cursul tuturor învățăturilor va fi **în limba moldovenească** nu numai pentru înlesnirea școlelor și cultivarea limbii patriei, ce încă pentru cuvântul că toate pricinile publice trebuie să se tractarisească în această limbă, pe care lăcuitorii o întrebuințează și în sărbările bisericești».

În continuare vor reproduce extrase numai din o mică parte din acea «o mulțime de acte care dovedesc că **limba moldovenească** a fost limbă oficială» (Șt. Ciobanu) pe ambele maluri ale Prutului.

1822. «...tragedie păstorească tălmăcită din limba nemțească în limba grecească..., iar acum tălmăcită **în limba moldovenească** de către dumneaei sărdărească Zoița Grigoriu». — N. Corlăteanu Limba moldovenească astăzi, p. 40.

1825. «Loghica... scrisî de Condillac și acum întâieși dată de pe grecească **pe moldovenească** tălmăcită de banul Vasile Vârnav». — N. Corlăteanu. Op. cit.

1827, mai. În cereea sa adresată arhiepiscopului Chișinăului și al Hotinului Dimitrie, Iacob Ghinculov menționează că în 1819 «am fost numit învățător **de limba moldovenească** la seminarul din Chișinău, pe care o predam și la pension»; din 1824 «până în februarie 1826 eu am predat... **limba moldovenească** pentru toate secțiile». — V. Ciocanu. Op. cit. p. 231—232.

1827, Curatorul Districtului de învățământ Harcov, contele (numele de familie indescifrabil) a primit dispoziția Ministerului Învățământului Public (din Peterburg) «de a repartiza de urgență în școlile din Chișinău, Bălți, Bender, Hotin, Akkerman, Reni, Chilia, învățători destoinici, care ar fi posedat **limba moldovenească** și ar fi putut preda corect această limbă». — Arhiva Consistoriei din Chișinău. 1828 N 3. «Dosarul cu privire la informația universității imperiale din Harcov despre repartizarea în școlile din Chișinău și Bălți a **învățătorilor moldoveni**». Fișa 6.

1827, decembrie. Profesorul Universității din Harcov V. Komlișinski comunică preasfinției sale D. Sulima că «... Universitatea nu are posibilitate de a asigura școlile

din Chișinău și Bălți cu învățători care ar fi posedat temeinic **limba moldovenească**, folosită în acel ținut». Tot acolo.

1828. «...pe **limba moldovenească**». — BRV III, p. 578.

1828. Poetul italian Giacono Leonardi transcrie în jurnalul său articolul despre **limba moldovenească**» «Sur hidiome moldave extrait d,un manuscrit de M. le conte dl'Hauterive», publicat la Paris în 1825 în «Buletin universel des sciences et industrie». — N. Corlăteanu. Op. cit. p. 41.

1830. Iacob Chinculov, învățător la Pensionul nobilimii se adresează arhiepiscopului Chișinăului și al Hotinului cu rugămintea de a-i elibera «în special a atestatului referitor **la limba moldovenească**, durata predării și gradul de cunoaștere a limbii locale privind traducerea din **limba moldovenească** în limba rusă și din limba rusă **în limba moldovenească**» (Traducerea de Vasile Ciocanu). Ciocanu. Op. cit. p. 239—240.

1836. C. Veisa traduce și tipărește o carte despre ierburi tămăduitoare, «adusă în **limba moldovenească** de pe acele franțuzești». — N. Corlăteanu. Op. cit. p. 41.

1837. «Scrisoare către mitropolitul Veniamin despre învățăturile în Moldova» Costache Conachi o începe «de la propunerea: de se cuvine a îmbrățișa altă limbă prin școli pentru învățătura științelor... pentru că în a noastră **moldovenească** lipsind autorii și însrisurile lor, lipsesc mijloacele propășirii înainte... Așa dar, închei că științele trebuie să se învețe în **limba moldovenească**...». Pe parcurs C. Conachi scrie și despre:

— «adăogirea și schimonosirea cuvintelor **moldovenești**...»;

— «sporirea și pentru întocmirea cuvintelor neapărat trebuincioase în **limba moldovenească**... ar sluji drept dovadă că limba noastră pe pruba maicei sale latinei, este lesnicioasă în întocmirile frazelor...»;

— «Atât la primirea, cât și la facerea din nou sau schimonosirea cuvintelor pe teapa limbei noastre trebuiesc măsuri și canoane, iar nu slobodă voie de a aduce pe unele, pentru că așa le-au glăsuit romanii, pe altele pentru că așa le vorbesc ardelenii, iar pe altele a lepăda numai și numai pentru că le avem de la slavoni...»;

— «neapărată trebuință a se face o comisie închegată de bărbați, buni scriitori în **limba moldovenească**...». — Comoara. Scriitorii Moldovei despre limbă.

1837. Printr-un raport Ministerului Instrucţiunii publice, Alexandru Hâjdău, eforut şcolilor din judeţul Hotin, înştiinţa că a avut ocazia «să descopăr două manuscrirse cu conţinut istoric»: «Un letopiseţ în **limba moldovenească,** denumit Kievean». În scrisoarea de răspuns Şirinskii, Director al Departamentului, îi recomandă lui A. Hâjdău să colaţioneze «letopiseţul rusesc în **limba moldovenească** cu letopiseţele cunoscute...» — V. Ciocanu. Op. cit. p. 52—58.

1839. I. E. Rădulescu scria în artricolul «D. Cantemirr»: «**Moldovenii** au început a deschide drurmul unor asemernea frumoase începuturi. Negruzzi şi Kogălniceanu au întreprins o faptă patriotică, a da afară (a edita) operile vestiţilor prinţi **în limba moldovenească...** — Vezi Ion Osadcenco. Relaţii literare moldo-ruso-ucrainene în secolul XIX... p. 53 –54

După cum constată doctorul I. Osadcenco au fost editate numai două opere: «Satire, alte poetice compuneri de prinţul Antioh Cantemir». Traduse din ruseşte de A. Donici şi C. Negruzzi, 1844; «Descrierea Moldovei» de D. Cantemir (1851). În anii 30 ai secolului trecut şi, mai ales, către începutul anilor 40 în Moldova de pe ambele maluri ale Prutului se intensifică evident munca de editare şi traducere, de studiere şi cultivare a limbii moldoveneşti. A fost tradus de A. Donici poemul «Ţiganii» de A. Puşkin, apăreau noi manuale şi dicţionare ale limbii moldoveneşti.

1840. Iacob Chinculov, fiind translator la Ministerul afacerilor externe (Peterbrug), publică «Descrierea regulilor **gramaticii valaho-moldoveneşti**»: «Adunare de scrieri şi traduceri în proză şi versuri pentru exerciţii în **limba valaho-moldovenească**». — Literatura şi Arta Moldovei. Enciclopedie. vol, I, p. 150.

Apariţia acestor două lucrări a filologului moldovan la Peterburg (1840), precum şi traducerea în moldoveneşte a poemului puşkinean «Ţiganii» (1837) au fost comentate de un autor anonim în revista rusă «Otecestvennâe Zapiski» (1840, tomul XIII, p. 48—50). «De la 1829, menţiona autorul anonim, în Moldova au început să apară publicaţii periodice, s-au format societăţi ştiinţifice şi literare... Moldova a început o viaţă nouă. **Boierii moldoveni** se ocupă cu studierea limbii patriei lor... Au apărut câteva traduceri care merită toată lauda şi dintre ele cea mai bună este poemul «Ţiganii» de Puşkin... Traducerea lui Donici e absolut satisfăcătoare».

1841. Mareşalul nobilimii din Moldova din stânga Prutului I. Sturdza înaintează general-guvernatorului acestui ţinut Feodorov un proces verbal al Adunării noibilimii, în care se vorbea despre:

— «învăţătura reciprocă acomodată la **limba moldovenească**»...

— «şcolile ţinutale sunt lipsite de profesori de **limba moldovenească...**».

Se considera şi se cerea:

A — «de a numi profesori de nădejde de **limba moldovenească** în fiecare şcoală medie ţinutală;

B — de a procura din Moldova (din dreapta Prutului) şi din Valahia cantităţi necesare de cărţi didactice...».

1842. Consiliul ţinutal, luând în dezbatere cererea nobilimii locale, a adoptat hotărârea «Cu privire la intensificarea predării în şcolile din Basarabia a limbilor, îndeosebi a **limbii moldoveneşti**».

In răspunsul forurilor guberniale se arată că «întrucât în toate şcolile ţinutale de aici în genere se predă în limba rusească şi termenul de şapte ani (1835—1842) pentru a primi cereri **în limba moldovenească** degrabă va expira... **predarea limbii moldoveneşti** ar putea fi de folos numai în şcolile din Bălţi şi Hotin...». Prin urmare, s-a hotărât: «deocamdată a admite predarea în şcolile ţinutale din Hoţin şi Bălţi a **limbii moldoveneşti** ca celei mai trebuincioase **tineretului moldovenesc** de aici...» — Arhiva cancelariei Guvernatorului Basarabiei, 1841, Dosarul secţiei III «Cu privire la **intensificarea predării limbii moldoveneşti în şcolile** din Basarabia», 21 de foi.

Această hotărâre a Consiliului gubernial rusesc constituie prima mărturie documentară oficială a începutului procesului de rusificare făţişă a Moldovei dintre Prut şi Nistru. Iar «de la 1867 încoace, afirmă Şt. Ciobanu, învăţământul din Basarabia se rusifică complet...».

In cu totul alte condiţii se desfăşură procesul spiritual în Moldova din dreapta Prutului. Aici dezvoltarea culturii naţionale era facilitată şi susţinută de prima Constituţie a Moldovei — «Regulamentul organic al Principatului Moldova», aprobat de Obştească Adunare Extraordinară a Moldovei în octombrie 1831 (pus în aplicare de la I/13 ianuarie 1832). Anume din acest moment Articolul 421, care fixează funcţiile şi statutul oficial al limbii moldoveneşti devine lege. Deci, când vorbim de fixarea în Regula-

mentul organic al Principatului Moldova a denumirii **limba moldovenească,** e bine să indicăm această dată — octombrie 1831 şi nu 1846, cum este scris în vestita monografie «Român, românesc, România» a prestigiosului filolog român V. Arvinte. Într-adevăr Regulamentul organic al Moldovei a fost publicat în 1846 (Iaşi), dar aporbat şi pus în aplicare a fost cu 15 ani mai înainte.

Înălţătoarea mişcare de deşteptare naţională a băştinaşilor din Ardeal, Valahia şi Moldova, care s-a desfăşurat în anii 40—50 ai secolului trecut, uneori lua înfăţişări nu tocmai civilizate şi progresiste, care puneau în grabă chiar şi pe promotorii acestei mişcări.

1851. Alecu Russo consemna cu durere în «Studie moldovană»: «... De la 1835 până la 1851 mai mult a trăit Moldova decât în cele cinci sute de ani istorie, de la descălecarea lui Dragoş la 1359... Sireacu Ştefan Vodă, unde-i să vadă?.. Hainele, naravurile, pământul au luat prefacere... până şi numele... **Nu mai suntem moldoveni, ci romani...** Bietul Ştefan ar holba ochii lui cei înfricoşaţi... tare mi-i teamă că în ziua de pe urmă, când trâmbiţa cerească ne va chema la giudecata cea mare, nu ne vom pute înţelege cu strămoşii noştri, nici în limbă, nici în idee...» — Alecu Russo. Opere. Chişinău, 1989. p. 44—45.

1855. Peproducând în «Cugetări» două fragmente din «Letopiseţul Moldovei» al lui Miron Costin, A. Russo constata: «Asta **e limba moldovenească** din al XVII-lea veac». Tot acolo p. 76.

1856. «... dacă s-ar pute rosti mai **moldoveneşte** cele scrise, carele pentru noi, poligloţii, sunt negreşit foarte frumoase, dar pentru mulţi **moldoveni**, de prin ţară şi de prin munţi... Sunt moarte» — Tot acolo, p. 184—195.

1856. «Adevărul este că şi aicea încep oamenii a nu se mai înţelege, acum că este nevoie de înţelegere şi neuniţi în vorbă, sunt toţi uniţi a cere... să scrie pentru obştie, obştia cea nepoligloată, nelatină, nefranţuscă, ca să poată bieţii oameni a avea o legătură, un locuşor pe **pământul moldovenesc unde să se vorbească moldoveneşte.** — Tot acolo, p. 185.

1841. Arhiepiscopul Dimitrie tipăreşte la Chişinău cărticica «Datoriile călugărilor...» **(«tălmăcită pe limba moldovenească...»).** — Şt. Ciobanu. Op. cit. p. 56.

1842. Editorul chişinăuean A. Popov solicită permisiunea de a deschide «o tipografie pentru imprimarea în limbile rusă, franceză..., armeană şi **moldovenească**», — E. Levit. File vechi necunoscute... 1981. p. 166.

1851. Ion Sârbu editează la Chişinău «Fabule alcătuite în **mliba moldovenească**...» În «Înainte cuvântare» el declara: «eu nu m-am lenevit... a traduce aceste fabule (Esop, Lafonten...) în **limba moldovenească**». — V. Ciocanu. Op. cit. p. 167—169.

1852. Curatorul Districtului de învăţământ Sanct-Peterburg M. Musin-Puşkin este rugat să încredinţeze cercetarea cărţii lui Ion Sârbu «Fabule alcătuite **în limba moldovenească**» «profesorului de **limbă moldovenească** de la Universitatea locală (Peterburg). — E. Levit. Op. cit. p. 154.

1852. In raportul său I. Chinculov considera că:

«**limba valaho-moldovenească** este prea ţânără» (Sic!);

— «autorul (I. Sârbu) pretinde să procedeze la o reformă radicală... în **limba valaho-moldovenească**...». — Tot acolo.

1853. Comitetul de cenzură din Odesa conchide că «poezia în **limba moldovenească** cu titlu «Beişorul» (de I. Sârbu) nu poate fi încredinţată tiparului...». — Tot acolo.

1855. Zamfir Arbore mărturisea: «... primii ani ai copilăriei (1855) vorbeam numai în limba germană, limba polonă şi **limba moldovenească** care se foloseau la Cernăuţi...». — Despre termenii «norod moldovenesc» şi «limba moldovenească», 1991, p. 28.

1847. La Peterburg I. Chinculov tipăreşte cartea «Concluzie din **gramatica Valaho-Moldavă**». — Şt. Ciobanu. Op. cit. p. 97.

1861. Apare «Bucoavna, adică începătoare învăţătură pentru cei ce voiesc a învăţa **carte moldovenească**. S-au tipărit în tipografia Casii Arhiereşti în Chişinău anul 1861». — Onisifor Ghibu. Din istoria literaturii didactice româneşti... p. 122, Ştefan Ciobanu apreciază: «Cu o **limbă curată moldovenească**, simplă se povestesc istorioare din vechiul şi noul testament».

1863. Această «Bucoavnă» a fost retipărită cu text paralel rusesc «pentru cei ce voesc a învăţa carte slavoneşte şi **Moldoveneşte**...».

1863. Constantin Stamati: «...Toate aceste cuvinte străine, şi mai ales slavone aşa s-au înţelenit şi s-au hultuit **în limbajul moldovenesc**...». — Istoria literaturii moldoveneşti. 1958. p. 196.

1865. C. Stamati «Neneaca, cuconaşul ei şa dascălul» (fragment):
«Cucoana. Iar **Moldoveneşte** nu trebuie să înveţe...
Dascălul. ...măcar înveţi **moldoveneşte...**
Cuconaşul (cătră maica sa). Auzi! Auzi! **Să mai învăţ moldovedeşte, dacă eu sunt moldovan.**
Cucoana. Are dreptate copilul că el ştie **moldoveneşte** a vorbi şi a iscăli, iar de istorie nime nu întreabă...» — Constantin Stamati. Opere. 1975.

1867 «se tipăreşte Ceaslov în format mic în **limba moldovenească**». — Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol». XXVII, 1990, p. 197.

1867. «Cu tălmăcire pe **limba cea de loc, moldovenească**». — Tot acolo.

1867. «**bucoavne moldoveneşti** şi ceaslove în formă mică pe **limba moldovenească**». — Tot acolo.

1868. «de pe limba rusească pe **limba moldovenească**».— Anuarul... XXVII, 1990, p. 202.

1871. Tipografia/Casei Arhiereşti din Chişinău «a tipărit în **limba moldovenească**» diferite foi, cărţi:
— «foi de venitul şi cheltuiala sumelor bisericeşti, **limba moldovenească.**
— «Vedomostiile eparhiei Chişinăului în limbile **moldovenească** şi rusască»;
— «invitaţii de danii **în moldoveneşte**» (protoiereului Sudarchevici);
— «invitaţii da danii **în moldoveneşte**» (protoiereului Laşcu);
«invitaţii de danii **în limba moldovenească**» (protoiereului Chirilov)... — Anuarul... XXVII, 1990, p. 208—211.

1880. «spuneţi verde, **moldoveneşte**». — Ion Creangă. Opere, p. 228.

1884. A. Baldescul alcătuieşte un dicţionar, pe care îl tipăreşte la Odesa în 1896 cu titlul **«Rusesc-moldovenesc cuvânttelnic».**

1897. Apare **«Abecedarul rusesc pentru moldoveni»,** al lui Gh. Codreanu.

1899. Gh. Codreanu tipăreşte la Chişinău «Dicţionar în scurt pentru **convorbiri ruso-moldoveneşti**» cu litere ruseşti într-o **limbă pur moldovenească**» — ţine să precizeze Şt. Ciobanu. Autorul însuşi, Gh. Codreanu, explica în introducere: «**Traducerea moldovenească** de faţă — în măsura posibilităţilor cuvânt în cuvânt — este făcută în **limba norodnică**, folosită **în graiul vorbit de moldovenii din Basarabia**...». In introducerea la ediţia a doua a dicţionarului său (1911) Gh. Codreanu adaugă, că «**în aceeaşi limbă norodnică moldovenească** sunt traduse şi cărţile bisericeşti».

1911. Apare a doua ediţie a acestui dicţionar al lui Gh. Codreanu, intitulat de data aceasta: «**Rusesc-moldovenesc şi moldovenesc**-rusesc cuvântelnic. Au alcătuit fost învăţători Gheorghe Codreanu».

1904. Gh. Codreanu editează un «abecedar nou pentru a învăţa carte **pe mordoveni** şi pe ruşi la un loc».

1907. Apare «**Dicţionarul rusesc-moldovenesc**» a lui M. Sacari.

1906. Gh. Codreanu scoate de sub tipar o cărticică «Pilde şi anecdoturi, tălmăcite **pe limba moldovenească**». — Şt. Ciobanu. Op. cit. p. III.

1908. Apare la Chişinău cartea «Pilde şi poveţe... **carte moldovenească** de cetire...», tipărită de P. Rejer, «dar alcătuită de către D-l P. Halipa». In «Înainte cuvântare» scrisă de P. Cubolteanu (pseudonimul lui P. Halipa) adresată «copiilor basarabeni» între altele citim: «Ţi-a venit dar vremea şi ţie, **moldovene**, să te gândeşti: cum stai?, trăieşti?... Prin această carte mică... noi vă chemăm pe voi **moldovenilor** din întreaga Basarabie, spre lumina ştiinţei, spre unire, spre dreptate, spre deplină deşteptare»... — Tot acolo.

1910. La Chişinău se editează culegerea lui C. Popescu «**Carte moldovenească**». După cum ne informează Şt. Ciobanu, autorul ei recunoaşte în «Câteva cuvinte despre «**Cartea moldovenească**»: «nu fără de sfială» s-a apucat de o aşa serioasă ocupaţie, cum este fără de îndoială a scoate o **carte moldovenească** în Basarabia. Aicea afară de aceea că limba nu este cunoscută de autorităţile ţării, încă mai eşti silit să nu prea bagi de seamă nu numai greutăţile tehnice, ca cum, de exemplu, lipsa tipografiilor speciale, librăriile şi alt., care, se înţelege, scumpesc şi car-

tea, dar încă mai greu e de adunat şi de potrivit materialul, cum din partea limbii aşa şi din partea întreţinerii...».

1910—1914. C. Popescu editează **«Calendar moldovenesc».** — Şt. Ciobanu. Op. cit. P. 112—113.

1908. La Chişinău se tipăreşte **«Bucoavna Moldovenească»** a arhimandritului Gurie, autorul fiind însufleţit de ideea de a alcătui o carte de «învăţătură la cetire şi scrisoare rusească **pe cuvinte moldoveneşti».** — Şt. Ciobanu. Op. cit. p. 114.

1908. Arhimandritul Gurie tipăreşte «Cartea de citire cu ştiinţe din **gramatica moldovenească»,** volumul conţinând, **«Bucoavna moldovenească»** şi o scurtă **«gramatică moldovenească».** — Şt. Ciobanu. Op. cit. p. 114.

1907—1912. Preotul Mihail Ciachir alcătuieşte o serie de cărţi **«ruso-moldoveneşti»,** «într-o limbă foarte stricată» — ne comunică Şt. Ciobanu:

1. «Bucoavna rusească şi **moldovenească»;**

...3. «Rusesc şi **moldovenesc** cuvântelnic (şi vorbele pe limba rusască şi **moldovenească»;**

...5. «Agiutătorul **moldovenilor** în vremea învăţăturei limbei rusască. Cartea întâia pentru cetirea pe limba russască şi **moldovenească...».**

1910—1911. Alexei Mateevici publică primul studiu cu adevărat ştiinţific (după Gr. Ureche, M. Costin şi D. Cantemir) despre originea şi istoria limbii moldoveneşti, studiu care cuprinde în titlu această expresie naţional-culturală de o vechime multiseculară:

«Momente ale influenţei bisericeşti asupra orginii şi dezvoltării **limbii moldoveneşti».** — Chişinevskie eparhialinâe vedomosti», NN 45, 49, 52 din 1910; N 42 din 1911.

Spre sfârşitul acestui capitol mărturisim, că suntem încredinţaţi şi noi, ca şi Ştefan Ciobanu, că timp de o sută de ani (din 1812) în Moldova dintre Prut şi Nistru au văzut lumina tiparului mult mai multe surse (cărţi, broşuri, articole, studii, creaţii literare, documente oficiale ş. a.), care au fixat denumirea **«limba moldovenească».** Numărul lor este, fără îndoială, considerabil mai mare şi va fi completat de cercetările care, la sigur, vor urma. Aici, bunăoară, din cauza volumului limitat al lucrării, n-au fost cuprinse un şir de izvoare binecunoscute (dicţionare, creaţii literare ş. a.) care folosesc termenul **«limba moldovenească».**

«Dar chiar şi acea care am putut găsi, conchide Ştefan Ciobanu, poate cel mai documentat cercetător al problemei, este ceva foarte mare pentru Basarabia, este un număr impunător (peste 25 de manuale) faţă de situaţia din Basarabia. Această simplă statistică dovedeşte că poporul românesc (sic) din Basarabia simţea nevoia de **cărţi «moldoveneşti»**, de **şcoală «moldovenească»** (ghilimelele aparţin lui Şt. Ciobanu), că el se luptă pentru această şcoală. Manualele lui I. Hâncu (aşa redă Şt. Ciobanu numele de familie Ghinculov), I. Doncev, «Abecedarul» autorului necunoscut fac cinste literaturii didactice nu numai basarabene, ci a culturii româneşti în genere. Ceea ce este şi mai interesant este faptul că aproape toate manualele didactice basarabene sunt cărţi de limbă...».

Ceea ce dovedeşte, continuând în mod firesc concluzia lui Ştefan Ciobanu, că poporul moldovenesc «simţea nevoia de **limbă moldovenească»**, realitate istorică şi culturală, confirmată general şi cuprinzător prin fixarea de-a lungul mai multor veacuri în tot felul de izvoare istorice şi documente oficiale a expresiei **limba moldovenească** — denumire a limbii romanice vorbite de moldoveni.

Informaţiile, aduse în lucrare, în bună parte cunoscute, conturează în mod firesc anumite concluzii, de asemenea cunoscute, din cărţile mai multor savanţi, copios citaţi de noi pe parcurs, în primul rând, Ştefan Ciobanu.

Moldova dintre Prut şi Nistru «la începutul veacului al XIX-lea avea o cultură a ei proprie, naţională, avea chiar şcoli, avea cărturarii ei, adică nu se deosebea prin nimic de Moldova de peste Prut şi, luându-se în vedere gradul de cultură în genere în orientul Europei în vremurile acelea, această cultură, cu toate împrejurările grele prin care a trecut, era destul de dezvoltată».

Mărturiile expuse demonstrează convingător, că regimul rusesc n-a putut înăbuşi spiritul creativ al poporului moldovenesc. In dezvoltarea lor spirituală de după 1812 moldovenii dintre Prut şi Nistru au trecut prin grele încercări. Cultura lor fiind înstrăinată «de matca ei naturală, şi-a rupt legăturile aproape cu desăvârşire cu ţările româneşti...». Insă chiar şi manifestările plăpânde de viaţă culturală din acest spaţiu au o deosebită importanţă, «pentru că prin ele s-a menţinut continuitatea tradiţiei culturale, s-a menţinut ideea unităţii noastre naţionale...».

Spiritul național moldovenesc, exprimat în limba moldovenească, a fost păstrat și continuat în interfluviul Nistru-Prut întâi de toate de biserică, slujitorii căreia alcătuiau «clasa intelectuală» cu **«tradițiile ei moldovenești** și având strânse legături cu poporul... **Tradiția «moldovenismului»** în biserică a fost atât de puternică», încât autoritățile țariste au fost constrânse să permită în 1905 funcționarea tipografiei eparhiale, închisă în anii 80 ai secolului trecut.

Activitatea multilaterală a bisericii moldovenești în vederea păstrării și continuării spiritului moldovenesc, a tradițiilor culturale moldovenești; editarea manualelor în limba maternă, deschiderea școlilor cu predare în limba națională (în prima jumătate a secolului al XIX-lea, cu toate greutățile, și mai târziu) constituie factori care au susținut, pe măsura posibilităților, existența activă a limbii moldovenești, component temeinic al conștiinței de sine naționale.

Toate acestea îl îndreptățesc pe Ștefan Ciobanu să conchidă, că în plan didactic, în direcția instruirii în limba moldovenească, activitatea național-culturală în Moldova dintre Prut și Nistru (în anumite perioade) «a fost destul de rodnică că sub regimul străin ea a știut să-și menție tradiția culturală prin mijloacele proprii».

Exemplele de folosire a denumirilor **moldoveni, popor moldovenesc, limbă moldovenească,** menționate în toate compartimentele lucrării de față — cu toate că diferiți autori nu au fost totdeauna consecvenți — dovedesc, fără urma de îndoială, că «cel puțin de la Gr. Ureche încoace, existența glotonimului **«limba moldovenească»** este un fapt real, de netăgăduit. Prin urmare, și adoptarea lui în republica ce poartă același nume, e natural și ușor de înțeles, cu atât mai mult că acest fapt are paralele tipologice atât în sociolingvistica generală, cât și în cea romanică» (M. Gabinski).

Mulțimea de dovezi aduse în lucrarea de față confirmă întru totul concluzia de mai sus a cunoscutului lingvist chișinăuean. Dovezile reproduse în prezenta lucrare sunt de natură să convingă pe orice om nepărtinitor de faptul, confirmat de nenumărate și variate documente: denumirile **moldoveni, popor moldovenesc, limba moldovenească** sunt termeni acceptați de majoritatea covârșitoare a populației băștinașe din Republica Moldova, folosiți de ea și transmiși din generație în generație până în vremea noastră.

Realitatea etnopolitică şi etnoculturală demonstrează că din anii 30—40 ai secolului XIX în Moldova dintre Prut şi Nistru a început rusificarea oficială a vieţii spirituale a moldovenilor din acest perimetru istoric, exprimată prin scoaterea limbii moldoveneşti din instituţiile obşteşti, prin interzicerea învăţării limbii moldoveneşti în şcolile de toate gradele, prin închiderea tipografiei eparhiale, unica în Chişinău, care tipărea cărţi moldoveneşti; prin încercările de a interzice limba moldovenească în serviciul divin.

Situaţia etnolingvistică şi etnoculturală din Moldova dintre Prut şi Nistru la începutul veacului curent era atât de grea, că a devenit obiect de discuţie în forurile parlamentare ruseşti. «Ce le-am dat noi, ruşii, acestor moldoveni în timp de un veac? — Se întreba în 1912 deputatul Dumei Gulikin. — Basarabia avea la anexare şi o autonomie, dar toate acestea s-au evaporat. Nu sunt moldovan, sunt rus, însă sunt obligat să spun, că voi le-aţi luat tot până şi **limba moldovenească».** (A. Boldur. Istoria Basarabiei. P. 380). Pe fundalul acestor informaţii «descoperirea» profesorului de la Universitatea de Medicină din Chişinău (şi a multor altor multilaterali «specialişti») T. Gonţa cum că «Ideologii ţarişti pentru prima oară introduc noţiunea de «limbă moldovenească» e mai mult decât agramată, e pur şi simplu ridicolă.

In atare condiţii, după cum constata academicianul V. Şişmariov, «păzitor şi ocrotitor al **spiritului naţional moldovenesc** a rămas poporul», întâi de toate populaţia de la sate. Anume ea, susţinută, în măsura posibilităţilor, de bruma de intelectuali (învăţători, preoţi, autori de abecedare şi gramatici, publicişti, scriitori) a păstrat şi a ocrotit cu abnegaţie focul veşnic nestins din vatra conştiinţei naţionale moldoveneşti.

Mărturiile reproduse în lucrare demonstrează că în anii 50 ai secolului XIX în spaţiul istoric moldovenesc dintre Prut şi Carpaţi s-a desfăşurat o campanie totală de «înlăturare din uz a expresiei «limba moldovenească», campanie în care un rol deosebit l-a jucat curentul latinist, susţinut de munteni; o acţiune politico-culturală, promovată de noile autorităţi, instaurate din 1862 pe Dâmboviţa, cu un scop precis: marginalizarea intenţionată, împingerea în anonimat a tot ce era legat de denumirile istorico-etnice **moldoveni, popor moldovenesc;** diminuarea pe toate căile a contribuţiei pur moldoveneşti, la constituirea fondului

cultural comun estromanic; «demoldovenizarea» creaţiei marilor personalităţi culturale din Moldova.

Astăzi anumite cercuri (ne) oficiale din ţara vecină fac încercări de a extinde orientările politice şi ideologice din anii 50 (veacului XIX) asupra Republicii Moldova, Suverană şi Independentă. Atare încercări, care, evident, lezează demnitatea naţională a moldovenilor, şi care pot şi trebuie calificate drept un amestec în afacerile interne ale unui stat suveran şi independent, îşi găsesc expresia în folosirea formulei deşănţate «două state româneşti» (parcă ar exista două state englezeşti — S.U.A. şi Marea Britanie; sau două state elveţiene: Germania şi Elveţia; sau două state sârbe — Croaţia şi Serbia ş. a. m. d., ş. a. m. d.); în vehicularea până la ridicol a denumirii ruseşti coloniale «Basarabia» pentru Moldova dintre Prut şi Nistru...

În atare încercări — zadarnice — de a da lecţii (deşi nimeni nu i-a poftit), de a spune, fără pic de jenă, unui popor, că limba lui, adică, nu se numeşte aşa, că el, chipurile, nu este acela care se ştie din născare, ci acela pe care îl vor vecinii şi că, adicătelea, s-ar numi aşa cum le place vecinilor, se autoangajează cohorte întregi de istorici şi filologi totdeauna gata să «asigure ştiinţific» orice bazaconie politică formulată «sus».

Ştiinţa universală, însăşi istoria au demonstrat, iar mărturiile din lucrarea de faţă confirmă o dată în plus, că denumirile **popor moldovenesc, limbă moldovenească** sunt create, păstrate, ocrotite şi folosite de moldoveni şi sunt de o seamă cu acest popor romanic, care vorbeşte o limbă romanică.

Moldovenii, fiind vreme îndelungată «între români şi ruşi» (D. Bogdan) totdeauna au luptat şi vor lupta pentru însemnele lor naţionale fundamentale: denumirea poporului — **moldoveni,** denumirea limbii naţionale — **limba moldovenească,** denumirea statului — **Moldova** — **denumiri** create chiar de însuşi norodul moldovenesc.Aceste denumiri sfinte pentru orice moldovan nu sunt create nici pe Volga, nici pe Dâmboviţa, nici de Mihai Viteazul, nici de Nicolai I, ţarul Rusiei, nici de Stalin, nici de Ana Paucher...

Dimpotrivă, după cum ne demonstrează numeroasele exemple din prezenta lucrare, aceste două puteri «români şi ruşi», între care, în virtutea soartei, s-au aflat şi se află moldovenii, au depus şi depun eforturi — şi dintr-o parte şi din alta — de a îndepărta din istorie şi din cultură mol-

dovenii, denumirea limbii lor naţionale — limba moldovenească.

...Moldovenii sunt la ei acasă. Lozinca «Unire, moldoveni!» care a însufleţit Marea adunare naţională a moldovenilor din 27 august 1991, când Moldova a fost proclamată Stat Independent, a prins rădăcini adânci în inimile şi cugetul populaţiei băştinaşe majoritare din Republica Moldova.

Moldovenii s-au eliberat... Îşi potrivesc rândurile ca să se simtă şi ma bine că sunt un popor, o naţiune. Ca oricare alta. Cu drepturile respective.

«NU UITAŢI NEAMUL MOLDOVENESC! SCRIŢI MOLDOVENEŞTE!»

Adevărul bine cunoscut şi anume — că poporul moldovenesc totdeauna a avut la inimă şi în suflet denumirea limbii materne — **limba moldovenească,** ca factor temeinic al continuităţii conştiinţei de sine naţionale, este demonstrat cu lux de exemple convingătoare în diferite lucrări ale autorilor de pe ambele maluri ale Prutului. Una din aceste lucrări este, fără îndoială, studiul lui Şt. Ciobanu «Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă» (Chişinău, 1923), prin care autorul «face un pas înainte şi stăruie să ne descopere, după putinţă, starea sufletească a poporului basarabean, să ne arăte «un reflex al vieţii naţionale», care respiră cu deosebire în masele cele mari ale poporului de jos» (N. Popovschi). Nici vorbă, Editura enciclopedică «Gh. Asachi» din Chişinău aduce o considerabilă contribuţie cauzei consolidării adevărului cu privire la existenţa şi perpetuarea multiseculară a denumirilor **Moldova, popor moldovenesc, limba moldovenească** prin reeditarea în 1992 a pomenitei monografii a academicianului Şt. Ciobanu. Căci atmosfera ştiinţifică de la noi e de aşa natură, că se crede că e una ceea ce afirmă, bunăoară, academicianul Nicolae Corlăteanu şi e alta ceea ce scrie, de exemplu, Şt. Ciobanu. Deşi ambii ar putea să consemneze aceleaşi realităţi.

În primele decenii ale veacului nostru, ca şi în cele următoare de altfel, cuvântul **moldovenească** cu semnificaţia «limbă romanică vorbită de moldoveni» era folosit în mod obişnuit atât de autorii români, cât şi de cei din Moldova dintre Prut şi Nistru.

1917. Arhimandritul Gurie editează la Chişinău cu caractere latine «Abecedar moldovenesc».

1917. Cunoscutul filolog şi autor de manuale P. Haneş tipăreşte la Iaşi «Gramatica moldovenească» — dovadă grăitoare şi concludentă a continuităţii spiritului moldovenesc, a perpetuării conştiinţei naţionale şi lingvistice moldoveneşti şi în spaţiul moldovenesc carpato-prutean.

Aflarea pe frontul românesc în anii 1915—1917 a dezvăluit miilor de moldoveni o realitate surprinzătoare: ei s-au convins că populaţia de pe ambele maluri ale Prutului vorbeşte acelaşi grai, este de aceeaşi credinţă, are, în linii mari, aceleaşi tradiţii, datini, strai... Toate acestea au constituit pentru ei o veribilă descoperire a vetrei istorice a Moldovei.

Intelectualii moldoveni — agronomi, învăţători, preoţi, care, de asemenea, au fost mobilizaţi şi trimişi în tranşeelele frontului românesc, au putut acumula noi dovezi la cele ce ştiau despre comunitatea limbii şi culturii din spaţiul istoric moldovenesc.

Şi unii şi alţii însă constatau, pe de o parte, că nu-şi cunosc adevărata istorie, şi că nu numai forma literară, ci şi cea cotidiană a limbii vorbite în dreapta Prutului, era mai cultivată. Pe de alta, ei observau că tot ce ţinea de specificul multisecular naţional-spiritual moldovenesc era împresurat şi cufundat în valurile românismului, stârnite cu râvnă,propagate fără clipă de răgaz şi îngăduinţă de autorităţile de dincolo de Milcov. Noul «ism» de pe atunci fusese acceptat ca orientare politico-ideologică a regimurilor de pe Dâmboviţa.

Factorii menţionaţi au înrâurit mentalitatea moldovenilor de pe frontul românesc, ei asimilând, într-o măsură sau alta, acea informaţie politică, istorico-culturală pe care o injectau forurile politice şi ideologice dâmboviţene populaţiei din perimetrul carpato-prutean de cincizeci de ani, din 1862.

Unii din cei din stânga Prutului, de exemplu Simion Murafa, după cum mărturisea Mihail Sadoveanu, a rămas «mazâl mândru şi moldovan ireductibil».

Alţii, bunăoară Alexei Mateevici, a trecut, se pare, prin anumite faze (perioada mai-iulie 1917) de însuşire şi interpretare a noilor reprezentări despre originea şi destinul moldovenilor. Cert este că acele cunoştinţe pe care le avea A. Mateevici despre trecutul Moldovei, despre istoria bisericii şi evoluţia limbii moldoveneşti au fost întrucâtva influenţate de realităţile cultural-politice, cu care a venit

în contact în timpul aflării pe frontul românesc. Această influenţă s-a făcut observată în cuvântarea lui Alexei Mateevici la Congresul învăţătorilor moldoveni (mai 1917).

Luând cuvântul chiar în prima zi a lucrărilor congresului (25. 05. 1917), «părintele A. Mateevici» s-a adresat asistenţei: «primiţi felicitările mele de **moldovan** şi rugăciunile mele de preot...» Pe parcurs însă constata «cu mâhnire»: «Unii se socotesc **moldoveni,** alţii — cei mai puţini — români. Da, **suntem moldoveni,** fii ai vechii Moldove însă facem parte din marele trup al românismului, aşezat prin România, Bucovina şi Transilvania. Fraţii noştri din Bucovina, Transilvania şi Macedonia nu se numesc după locurile unde trăiesc, ci-şi zic români. Aşa trebuie să facem şi noi». (Cugetul. 1992. N 4).

In acele vremi totuşi lucrările congreselor nu se stenografiau. Noi judecăm despre cuvântarea lui A. Mateevici în forma care a surprins-o şi a interpretat-o «secretarul congresului» A. Gropa.

Povăţuindu-şi pământenii, participanţi la Congres, că «lucrul drept poate înflori numai dacă se întemeiază pe idei drepte», A. Mateevici îi îndemna să ia în consideraţie atât împrejurările istorice, cât şi contextul contemporan cultural-lingvistic, perspectiva lui de dezvoltare pe un făgaş spiritual comun pe ambele părţi ale Prutului. De aceea în cuvântarea sa A. Mateevici afirma cu toată convingerea romanitatea moldovenilor.

Cât priveşte afirmaţia că la acea dată (25 mai 1917) toţi transilvănenii (amintim că Ardealul încă nu era şi nici nu se ştia dacă va intra în componenţa României) sau vlahii din Macedonia s-ar fi numit «români», considerăm că nu este altceva decât o înrâurire a declaraţiilor despre existenţa «pretutindeni» a românilor, tirajate cu orice ocazie şi oriunde de anumiţi reprezentanţi ai istoriografiei române şi de ideologia dominantă în această ţară.

Menţionăm, că referitor la «relaţiile cu fraţii din România» A. Mateevici avea să revină, oricum altfel, în a treia zi a congresului. La 27 mai 1917 dna Alistar din Costujeni aducea la cunoştinţa participanţilor că «mai mulţi bărbaţi de şcoală din România şi-au arătat dragostea de a lucra ei cărţile de şcoală pentru Basarabia». La aceasta «părintele A. Mateevici» a declarat: «Trebuie să ne bucurăm de dragostea pe care o arată fraţii noştri de peste Prut, dar în ce priveşte cărţile de şcoală trebuie să ni le facem noi înşine.

Fraţii din România ne pot da sfaturi, dar lucrurile trebuie să le facem înşine» (Cugetul. 1993. N 1).

Doctorul în filologie Sava Pânzaru în studiul său «Pod peste secole» (în l. rusă) despre creaţia lui A. Mateevici reproduce următoarea informaţie: «...Al. Mateevici a replicat cu hotărâre că «Basarabia are intelectualitatea sa şi nu are nevoie de ajutorul României». (Alexei Mateevici. Opere alese. 1988, p. 41).

La ora actuală, înainte de apariţia multaşteptatei ediţii complete în două volume a lucrărilor lui A. Mateevici, pregătită de cunoscuţii cercetători E. Levit şi S. Pânzaru, nu dispunem de alte, ulterioare, păreri ale scriitorului despre etnonime. Dimpotrivă, de acum poezia «Limba noastră», scrisă la 17 iunie 1917, denotă primele simptome, iar poezia «Unora» (13—14 iulie 1917) — confirmă o anumită revizuire a celor declarate de A. Mateevici la 25 mai 1917.

1917. Alexei Mateevici publică poezia «Limba noastră»— «Cuvânt moldovenesc». 1917. 22 iunie.

Această bijuterie a poetului moldovan, ca şi oricare altă creaţie de o înaltă inspiraţie, realizată la un nemaipomenit nivel artistic, constituie un prilej de continue meditaţii şi constatări. Bunăoară:

— Dacă vom lua în consideraţie articolele şi studiile lui A. Mateevici, prin care poetul luptă pentru drepturile **moldovenilor,** pentru autonomia ţării lor, pentru propăşirea culturală (articolele «Ce ne trebuie nouă», 1906; «Mitropolitul Bănulescu Bodoni», 1913; studiul ştiinţific «Momente ale influenţei bisericeşti asupra originii şi dezvoltării istorice a limbii moldoveneşti», 1910);

— Dacă vom ţine cont că A. Mateevici în articolele sale pe teme etnografice vorbeşte de obiceiurile şi datinile **moldovenilor** («Sfântul Vasile — Anul Nou în obiceiurile **moldovenilor basarabeni»,** 1907; «Bocetele funerare moldoveneşti», 1911; «Conocăria» ş. a.);

— Dacă vom reţine că în poeziile sale Alexei Mateevici evocă şi cântă soarta **moldovenilor,** de exemplu, «Dorul. Din cântecele poporane ale Basarabiei», «Basarabenilor». Sau «Cântec de leagăn» (10. 07. 1917):

Stele-n Nistru, stele sus,
Dormi: povestea mi ţi-am spus,
Stele-n Nistru-mpădurit,
Dormi, odorule iubit.

...Ca să creşti **un moldovan,**
Mândru, falnic, năzdrăvan
Să-nverzeşti, ca un stejar,
Paza vechiului hotar.

Stele-n Nistru-mpădurit,
Dormi: povestea s-a sfârşit.

Sau poezia de o neasemuită muzicalitate nostalgică «Pietre vechi», despre care G. Călinescu scria, că «Numai Eminescu a mai ştiut să scoată atâta mireasmă din ritmurile populare»:

În Bugeac, la Căuşeni
Dorm **strămoşii moldoveni**
Numai pietre de mormânt
Mai păstrează-al lor cuvânt.

Ştim că Botna a fost altă,
Căuşeni-o curte-naltă
Şi domnea aci un han,
Stăpânind pe **moldovan**...

— Dacă vom avea în vedere că în poezia «Frunza nucului», scrisă la 12. 07. 1917 şi consacrată părintelui său, poetul constata amărât:

Eu cu ierbile poienii
N-am nimic de împărţit.
Jale mi-i că **moldovenii**
Încă nu s-au înfrăţit.

— Dacă vom lua în consideraţie că în nemuritoarea poezie «Limba noastră», replică la poeziile pe aceeaşi temă ale lui Gh. Sion şi G. Coşbuc, Alexei Mateevici cântă şi înveşniceşte limba acelui

...neam, ce fără veste
S-a trezit din somn de moarte,
Ca viteazul din poveste.

...Grai în care se răsfrâng de veacuri unduirile bătrânului «Nistru lin»:

Limba noastră-i frunză verde,
Zbuciumul din codrii veşnici,
Nistrul lin, ce-n valuri pierde
Ai luceferilor sfeşnici.

(Poetul nu foloseşte denumirile altor râuri, nu mai puţin moldoveneşti, cu toate că ritmica poeziei i-o permitea şi ea n-ar fi pierdut din muzicalitate);

— Dacă vom compara mesajul poeziei «Limba noastră» cu cel al satirei «Unora», scrisă patru săptămâni mai târziu (13—14. 07. 1917) şi considerată drept «un fel de comentariu poetic la «Limba noastră», vom constata că am-

bele sunt realizate «în spiritul concepţiilor exprimate de Mateevici şi în articolele lui lingvistice» (E. Levit). Cu o deosebire semnificativă esenţială: ceea ce în «Limba noastră» «dă numai a subânţelege, a doua («Unora») o spune deschis»:

Noi nu ne înţelegem: voi vreţi a noastră limbă
S-o înnoiţi, surpându-i temeiurile vechi,
Şi noua latinie, măcar de-ar fi cam strâmbă,
Vă pare totuşi cântec, sunându-vă-n urechi...

Poziţia hotărâtă a lui A. Mateevici faţă de acei care râvneau să «surpe temeiurile vechi» ale limbii băştinaşilor majoritari pe ambele maluri ale «Nistrului lin», este confirmată şi de alţi cercetători. Unul din oponenţii «filologici» ai lui A. Mateevici, e vorba de Şt. Ciobanu, contemporanul sau, menţiona: «În poezia «Unora» A. Mateevici, consecvent părerilor sale exprimate şi într-un articol, se ridica împotriva neologismelor în limba română, împotriva tendinţei de latinizare sau, mai bine zis, împotriva curentului pentru introducerea limbii literare din vechiul regat» (Şt. Ciobanu. Op. cit., p. 222).

Publicistul V. Mândâcanu îşi imaginează că ar cunoaşte mai bine decât academicianul Şt. Ciobanu concepţiile lui A. Mateevici, mesajul poeziei «Unora», considerând că poetul «are în vedere rusificarea tot mai puternică a limbii româneşti din Basarabia» (V. Mândâcanu. Veşmântul fiinţei noastre, în «Povară sau tezaur sfânt». Chişinău, 1989. Vezi şi Alexei Mateevici. Opere, vol. I. Chişinău, 1993. P. 100).

Doctorul în filologie Andrei Hropotinschi îşi aduce şi el contribuţia la disocierea creaţiei poetice mateevicene. Domnia sa scrie că poezia «Unora» «reprezintă o satiră ascuţită la adresa «partizanilor» latinizării limbii moldoveneşti. Om cu vederi avansate, Al. Mateevici îşi formulează clar, ferm şi răspicat părerile sale privind problemele limbii materne». (A. Mateevici. Pagini alese, 1985, p. 138).

Considerentele expuse (precum şi altele) constituie, credem, suficiente şi de netăgăduit dovezi ale faptului că Alexei Mateevici a înveşnicit în poezia «Limba noastră» graiul «strămoşilor săi moldoveni» — **limba moldovenească.**

Dacă vom generaliza şi vom cugeta nepărtinitor asupra considerentelor enumerate, am putea să-i dăm dreptate istoricului literar E. Levit, când trage concluzia: «Limba

noastră» a dat, mai întâi de de toate, o expresie neobișnuit de inspirată dragostei nemărginite a lui Mateevici față de graiul strămoșesc, admirației lui sincere față de bogățiile nebănuite și frumusețele lui. Poezia mai însumează iubirea și compasiunea statornică a poetului pentru mult obidita în trecut țărănime moldovenească».

Pentru mult obidita și disconsiderata **limbă moldovenească**, adăugăm noi, bazându-ne pe mulțimea de dovezi convingătoare și larg cunoscute. O anumită parte din ele sunt menționate în monografia lui Ștefan Ciobanu «Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă». În continuare reproducem doar cîteva (fragmentar).

În deceniul al doilea al veacului curent moldovenii dintre Prut și Nistru au obținut — după o sută de ani: — posibilitatea să vorbească liber, dar și cu durere despre soarta națiunii lor, despre situația culturii naționale și a limbii materne. Zeci de publicații (ziare și reviste) tirajau apeluri, programe cu privire la deșteptarea și renașterea națională, mobilizând vrerea tuturor moldovenilor la ocrotirea fondului național cultural, la învățarea, studierea și cultivarea **limbii moldovenești**. După cum urmează.

1906. Cu concursul «basarabenilor, care se găseau în vechiul regat, profesorul Universității din Iași C. Stere a venit la Chișinău, unde a pus la cale» apariția «gazetei național-democratice **«Basarabia»**, care a apărut în mai 1906. În editorial se spunea, printre altele: «Numai o gazetă pe **limba moldovenească** va deschide ochii **moldovanului...»**. Se constata: «Numai noi, **moldovenii din Basarabia**, suntem cei rămași în urmă... Noi știm că poporul nostru e o mare putere, dar ea n-a ajuns încă la conștiința de sine...» — Șt. Ciobanu. Op. cit., p. 225—226.

1907. Ziarul «Viața Basarabiei» scria despre gazeta «Basarabia» suprimată: «Vom spune numai că ea a fost prima **gazetă moldovenească**, care s-a învrednicit să-și spue cuvântul său despre viața **Moldovenilor** din Rusia și despre nevoile și neajunsurile **poporului moldovenesc** din Basarabia **în limba strămoșească**, în **limba noastră moldovenească**... Cât **pe noi ne interesează** nu vederile și părerile «Basarabiei», dar **numaidecât singurul fapt că ea a trăit și a vorbit moldovenește».**

1908. Apare la Chişinău «jurnalul sub numele de «Luminătorul» în **limba moldovenească»**, propunându-şi «...răspândirea în **norodul moldovenesc** a documentelor (Hrisoavelor) atingătoare de istoria vieţii obşteşti»; «ca în fiecare lună să se scrie o carte **în limba moldovenească** despre adevărurile credinţei creştineşti, pravoslavnice...».

1912. Iese de sub tipar primul (şi unicul) număr al revistei «Făclia ţării», care apela la «fraţii moldoveni»: **«Nu uitaţi de neamul moldovenesc...; Scriţi moldoveneşte...».**

1913. Apare «Glasul Basarabiei», «gazetă naţională şi nepărtinitoare a **Moldovenilor».** În adresarea «Către cititori» se afirmă că popoarele mai avansate «se jertvesc până la lepădarea de sine **pentru păstrarea graiului strămoşesc,** pe care-l iubesc ca şi pe cea mai scumpă moştenire rămasă de la strămoşi..., pentru că numai **prin graiul strămoşesc, prin limba noastră dulce moldovenească se păstrează la noi iubirea de neam,** într-însa se oglindeşte înţelepciunea neamului nostru, bunătatea sufletească şi treapta sa de propăşire».

1913. Se tipăreşte primul număr al revistei «Cuvânt Moldovenesc», revistă de literatură practică». Editorialul, intitulat «Cuvânt înainte» schiţa programul publicaţiei. «Vrem **să dăm Moldovenilor** în ficcare lună câte o **carte moldovenească** mică... Socotim **cuvântul moldovenesc tipărit** drept unul din cele mai bune mijloace pentru **deşteptarea moldovenilor** din Basarabia..., nu râvnim la cititori alt nume decât acela de **slujitori ai cuvântului moldovenesc tipărit...».**

Având în vedere «rolul pe care l-a jucat «Cuvântul Moldovenesc» în pregătirea maselor pentru revoluţia din 1917, când s-au pus problemele naţionale, Ştefan Ciobanu conchidea că **«prin articolele scrise de basarabeni într-o limbă curată moldovenească,** «Cuvântul Moldovenesc» a ştiut să atragă **ţărănimea care ştia carte, să atragă intelectualitatea moldovenească...».**

1907. La Chişinău începe să apară gazeta săptămânală **«Moldovanul»,** gazetă naţională independentă «sub direcţia lui Gh. Madan. Însufleţită de un spirit optimist: «Soarta nu osândeşte pe nici un popor. Dacă vreuna din naţiile de astăzi îşi pierde viitorul, apoi numai din greşeală şi nevrednicie şi le pierde», gazeta anunţa un program variat, inclusiv «istorie naţională; literatură naţională...».

Articolul **«Dreptul firesc şi sfânt al Moldovenilor»** («Moldovanul». 1907. N 16), semnat de Gh. Madan, constituie un inspirat şi vibrant program al renaşterii naţionale, culturale şi lingvistice a moldovenilor, scris cu o uimitoare pătrundere şi clarviziune. Cuvintele simple, răscolitoare ale acestui program astăzi par a fi mai actuale pentru moldoveni, decât la data publicării lor (1907), insuflându-le încredere în sine, susţinându-le destoinicia naţională. Să ne convingem.

Aşadar, Gh. Madan. «Dreptul firesc şi sfânt al Moldovenilor» (fragment):

«Avem dreptul să cerem ca în şcolile de la ţară să se înveţe pe lângă limba rusească şi **cea moldovenească:** aceasta este dreptul cel mai sfânt şi mai firesc al oricărui popor, fiindcă limba strămoşească este pentru un neam ceea ce este pentru un om tatăl şi maică-sa. Şi când părinţii noştri au fost din **neamul moldovenesc** şi au vorbit **limba moldovenească,** când maicile noastre ne-au învăţat să ne închinăm şi ă ne rugăm lui Dumnezeu în **limba moldovenească,** noi a-avem dreptul, nu ne lasă inima să ne lepădăm de ea, căci **lepădându-ne de limba părintească, de neamul nostru ne lepădăm...** Pe noi ne umple mâhnirea, ni se sfâşie inima când ne gândim ce a fost neamul nostru odinioară, când putem să ne luminăm să ne adăpăm la izvorul veşnic al învăţăturii în limba noastră şi ce am ajuns astăzi».

CUM SE REBOTEAZĂ LIMBA MOLDOVENEASCĂ

Cea mai simplă metodă de a deforma în conştiinţa oamenilor conţinutul diferitelor evenimente, de a întoarce lucrurile pe dos constă în schimbarea denumirii lor, atribuindu-le totodată caracteristici străine naturii lor. În arta de a nu spune lucrurilor pe nume, de a face din negru alb şi din alb negru au acumulat o bogată experienţă, întâi de toate, oamenii politici şi acei ziarişti şi învăţaţi care sunt în slujba lor. Şmecheria aceasta a priceput-o bine Moş Ion Roată. Vă amintiţi?

Pe la 1857 un boier, însărcinat cu marea treabă a unirii, îndemna ţăranii:

«— ...Dacă aveţi ceva de zis, nu vă sfiiţi; spuneţi verde, **moldoveneşte,** ca la nişte fraţi ce vă suntem...».

Moş Ion Roată i-a răspuns «verde, moldoveneşte»:

«— ...Eu socot că treaba asta se poate face şi fără noi; că, dă, noi ştim a învârti sapa, coasa şi secera, dar dumneavoastră învârtiţi condeiul şi când vreţi, ştiţi a face din alb negru şi din negru alb...».

Alături de acei care «învârtesc condeiul», diferiţi învăţaţi au adăugit la metoda de «a face din alb negru şi din negru alb» încă una. În năzuinţa de a sprijini anumite idei politice dânşii denumesc anumite realităţi istorice vechi cu termeni şi noţiuni de azi.

Să vedem cum folosesc unii autori această «metodă» în ştiinţă. Pentru început amintim câteva axiome:

1. Ştiinţa universală a demonstrat că în secolele X—XI populaţia romanizată din spaţiul carpato-dunăreano-nistrean acumulase suficiente trăsături distinctive — constituindu-se într-o realitate etnică reflectată de temenii **vlah, voloh,** cunoscută de neamurile din preajmă, inclusiv ungurii. Era bine informat despre existenţa valahilor în aceste regiuni şi papa de la Roma;

2. Ştiinţa universală, bazându-se pe dovezi sigure, a demonstrat că denumirea etnică «român» (nu vorbim de esenţa romanică a conceptului) apare în secolul XVI în Transilvania.

Acestea au fost axiomele, adică adevăruri care nu mai trebuie dovedite. Să vedem cum unii autori folosesc aceste adevăruri.

1234. Papa Grigore al IX-lea comunică principelui coroanei ungare Bela: «În Cumanorum episcopatu, sicut accepimus, quida populi qui Walati vocantur..». Aceasta e prima atestare într-un document oficial a valahilor în spaţiul est-carpatic.

În 1811 Gh. Şincai, reprezentant de vază al Şcolii Ardelene, pasionat latinist, format la şcolile din Viena şi Roma, traduce fragmentul de mai sus în felul următor: «După cum am aflat în episcopatul cumanilor (sud-vestul Moldovei — n.n.) sunt nişte oameni care se numesc români...». Astfel, prin dorinţa arzătoare a lui Gh. Şincai valahii de la începutul secolului al XIII-lea au fost făcuţi români. Pe această cale — subiectivă, inadmisibilă în ştiinţă — denumirea etnică «români» s-a adâncit în istorie cu mai mult de trei sute de ani! Însă fiindcă această traducere ar putea fi folosită în încercările de a sprijini o anumi-

tă concepţie politică, împărtăşită de regimurile politice de pe Dâmboviţa de mai bine de un secol şi jumătate, ea a fost acceptată de o bună parte de istorici şi filologi români, aceştia propagând-o decenii în şir. Astfel traducerea samovolnică, inspirată de anumite idei, a lui Gh. Şincal a nimerit în prestigioasa colecţie de documente «Documenta Romăniae Historica» DRH.D), devenind model aprobat de foruri academice, buche de lege.

Chiar şi colaboratorii cu o anumită experienţă au bătaie de cap cu diverse culegeri de documente istorice româneşti. Consultând indicii de materie anexaţi, ei citesc: «român, passim», adică noţiunea «român» este atestată peste tot. Consultând documentele înseşi nu găsesc nici un român, ci doar termenul valah (cu diferite variante). Dar dacă s-a hotărât, nu pe bază de dovezi, ci ca urmare a unei mari dorinţe, să fie «rebotezaţi» şi să fie consideraţi români valahii din primele decenii ale secolului al XIII-lea, suntem constrânşi să urmăm traducerea impusă de forurile ştiinţifice româneşti.

Nu toţi istoricii şi filologii români au acceptat operaţia lui Gh. Şincai de a preface, din propriul hatâr, pe valahi în români, adică de a folosi la nominalizarea unei realităţi etnice de la începutul secolului al XIII-lea termeni, care au apărut abia în veacul al XVI-lea.

Istoricul român, acad. C. Giurescu traduce (Târguri sau oraşe şi cetăţi moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea, p. 41) astfel fragmentul din scrisoarea papei Grigore al IX-lea: «În episcopatul cumanilor sunt, după câte aflăm, nişte popoare care se numesc valahi...». Savant de o corectitudine cunoscută, C. Giurescu nu s-a lăsat ispitit de ardoarea ce a învăluit mai multe minţi savante române şi anume — de a adânci cât mai mult în istorie românismul. «Proces, care, în aprecierea lui Damian Hurezeanu, dacă e să luăm cercetările din ultimii 20 — 25 de ani, îl vedem mereu coborând în timp» (Alternative, 1990, N 2, p. 6). Respectând «spiritul izvoarelor», C. Giurescu efectuează o traducere care reflectă adecvat realitatea etnică şi denumirea ei în secolul XIII. Această traducere a fost acceptată şi folosită de filologul român notoriu, acad. Al. Rosetti (Istoria limbii române, vol. II, p. 88).

Atitudinea strict ştiinţifică a acestor doi mari învăţaţi români faţă de documentele din epoci îndepărtate e în perfectă concordanţă cu teoria şi practica universală a valorificării lor.

Cunoscutul cercetător al documentelor Moldovei medievale, Ion Bogdan avea o atitudine principială, argumentată faţă de «acel amestec de cuvinte noi şi vechi, pe care l-am dezaprobat totdeauna în traducerile de acte vechi. Aşa, de pildă, ...nu se poate zice «Volohi din Ţara Moldovei» sau «Români din Ţara Moldovei», ci «Moldovenii din Ţara Moldovei»; nici «voievodul volohilor» pentru «voievodul Moldovei», căci Wolochy în poloneză însemnă «Moldoveni» (Ioan Bogdan. Documentele lui Ştefan cel Mare. vol. II, p. 453).

Se cuvine să arătăm că unii savanţi chişinăueni, bunăoară, doctorul în istorie Pavel Parasca de asemenea traduce (cel puţin cu câţiva ani în urmă) fragmentul în cauză, luând în consideraţie realitatea concret - istorică din epoca respectivă (Vezi P. Parasca. Vneşnepoliticeskie uslovia obrazovania Moldavscogo feodalinogo gosudarstva).

Însă opiniile acestor prestigioşi savanţi români nu mai puteau reinstaura, cel puţin deocamdată, adevărul, căci, începând cu manualele de istorie pentru licee şi terminând cu ediţiile academice ale istoriei Romaniei se declară mult şi tare că valahii din veacul al XIII-lea trebuie «rebotezaţi» cu termenul «român» apărut în secolul al XVI-lea.

Să mai zici că nu avea dreptate Moş Ion Roată: «...când vreţi ştiţi a face din alb negru şi din negru alb...».

«Metoda» de a întoarce lucrurile pe dos, de a folosi denumirea unei realităţi pentru o cu totul alta este folosită de unii autori şi în cercetările lingvistice. Filologul român V. Arvinte, constatând «existenţa multiseculară a statului feudal Moldova», afirmă că în cazul denumirilor sau expresiilor **moldovean, moldoveancă, limba moldovenească» etc.** s-a pornit de la numele statului către numele poporului. Denumirea s-a generalizat asupra limbii». Cu toate că nu se ştie pe ce se bazează reputatul lingvist, este adevărat că «existenţa multiseculară a statului feudal Moldova» a constituit factorul temeinic de consolidare a conştiinţei de sine naţionale a moldovenilor, păstrată şi continuată prin termenii **moldovan, limbă moldovenească.**

Insă V. Arvinte nu se mulţumeşte cu aceasta şi declară fără drept de apel: «În cele cinci secole de existenţă a statului moldovenesc românii de aici n-au încetat însă a se numi pe ei înşişi români, iar limba lor limba românească». Anume aceste cuvinte scrie în 1983 lingvistul român V. Arvinte.

...Priceput om mai era Moş Ion Roată: «...dumneavoastră când vreţi ştiţi a face din alb negru şi din negru alb...».

Declarând, nu se ştie pe ce temeiuri, că, chipurile, expresia **«Limba moldovenească** a cunoscut o anumită circulaţie într-o perioadă relativ scurtă, cuprinsă între anii 1770 şi 1840», V. Arvinte constată: «Curentul latinist a avut un rol de seamă în înlăturarea din uz în Moldova a expresiei limba moldovenească». Vorba ceea: Ce-i drept, nu-i minciună.

Năzuinţele şi acţiunile curentului latinist de «a înlătură din uz în Moldova expresia «limba moldovenească» au fost preluate şi exploatate de adepţii de mai târziu ai acestei mişcări. Metoda rămânea aceeaşi: de a întoarce lucrurile pe dos, de «a face din alb negru şi din negru alb». Iată exemplele:

La traducerea din limba greacă a «Cronicii Ghiculeştilor» — cronică cuprinzând «bogate informaţii referitor la istoria Moldovei între 1695 şi 1754» (DE, vol. I, p. 483) — expresia din original **«limba moldovenească»** este tradusă în ediţia bucureşteană din 1965 prin «limba română» (Cronica Chiculeştilor. Buc. 1965, p. 177). Ne reţinem de orice comentarii cu privire la «respectul faţă de spiritul izvoarelor», faţă de principiile general acceptate în ştiinţa universală în munca de valorificare a documentelor istorice, care nu admit transplantarea ideilor politice (ideologice) de azi în epocile vechi.

Uneori «decolorarea» conceptuală a autorilor, adică străduania lor de «a face din alb negru şi din negru alb», trece prin câteva faze. Aşa s-a întâmplat cu arhimandritul Gurie. Adept al ideilor filoromâne, dânsul a publicat, am arătat mai sus, în 1909 o «Bucoavnă moldovenească», în care foloseşte expresiile «limba moldovenească», «buchii moldoveneşti», «norod moldovenesc». Bucoavna cuprinde şi poezia autorului «Rusia — patria mea», în care arhimandritul susţine că «Rusia e ţara noastră», iar «România este o ţară mică» (p. 42, 47, 50).

Ediţia din 1917 a acestei bucoavne are un alt titlu, cu caractere latine: «Abecedar moldovenesc». În paginile lui se vorbeşte de limba moldovenească, afirmându-se că «Basarabia e baştina noastră, patria noastră moldovenească». Abecedarul conţine şi poezia «Limba mea» în care sunt folosiţi termenii «moldovan», «limba moldovenească». Cu toate acestea, se menţionează însă că abecedarul a fost imprimat la tipografia «Societăţii culturii româneşti în Basarabia».

După 1918 arhimandritul Gurie a treia oară îşi schimbă orientările patriotice. Dacă în 1909 el declarase că «patria noastră este Rusia», iar «România este o ţară mică»; dacă în 1917 el îşi dăduse seama că totuşi Basarabia e baştina noastră, «patria noastră moldovenească», apoi în 1918 el va declara cu aceeaşi sinceritate şi principialitate că patria lui este România. (Despre termenii «norod moldovenesc» şi «limba moldovenească» p, 33).

Cu toate că D. Cantemir în a sa «Descriere a Moldovei» foloseşte de zeci de ori termenii «limba moldovenească», în ediţia bucureşteană a acestei monografii cantemiriene (1973) istoricul român N. Stoicescu foloseşte în comentatriu formula denigratoare «aşa-zisa limbă moldovenească».

În opera «de înlăturare din uz a expresiei «limba moldovenească» o contribuţie evidentă a adus şi laboriosul cercetătotr Ştefan Ciobanu. Iată cum a procedat domnia sa nu numai cu unele lucrări ale lui Iacob Ghinculov, ci şi cu biografia şi chiar cu numele de familie al cunoscutului filolog moldovan. Pentru exemplificare folosim şi noi, ca şi Ştefan Ciobanu, texte paralele:

Iacob Ghinculov:

În cererea scrisă de mâna lui în 1827 şi semnată «Iacob Ghinculov» acesta comunică: «V 1819 godu ia opredelen ucitelem **moldavscogo iazâca...**

s 1824 goda do 1826 goda ia prepodaval **moldavskii iazâc...»;**

1852: «propodavateli **moldavscogo iazâca** zdeşnego universiteta;

Ştefan Ciobanu:

«Iacob Hâncu... între anii 1818 şi 1820 predă **limba românească...»;**

«În 1854 devine adjunct-profesor de **limba română la** Universitatea din Peterburg»;

1854: «adjunct-profesor catedrî **valaho-moldavscogo iazâca...»;**

«Nacertanie pravil **valaho - moldavscoi gramatiki»** (1840) ş. a.

(Vezi V. Ciocanu. Op. cit., p. 227—242; E. Levit. File vechi necunoscute, p. 154—162, aici şi fotocopiile unor documente).

«Crestomaţia românească a lui Hâncu»;

«Alte **cărţi româneşti** ale lui Hâncu».

(Ştefan Ciobanu. Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă, p. 89—97, 268).

Drept exemplu de «înlăturare din uz», nu numai în Moldova a denumirii «limba moldovenească», a vocabulelor moldoveneşti poate servi şi strădania de «demoldovenizare» a creaţiei lui Eminescu, începută în anii 70 ai secolului trecut de T. Maiorescu şi continuată de E. Lovinescu. După cum constata criticul român G. Ibrăileanu, această «operaţie» a rezultat cu înlocuirea formelor moldoveneşti cu cele munteneşti, ceea ce a influenţat nefavorabil artisticul poeziilor eminesciene. (Bezi mai amănunţit: M. Eminescu, Poezii. Chişinău. 1956, p. 44—49).

Şi creaţia lui Ion Creangă a fost supusă, în repetate rânduri, operaţiei de «demoldovenizare». Despre «judecata muntenească» faţă de «lucrările noastre» Ion Creangă scria lui Iacob Negruzzi la 22 februarie 1885.

În secolul trecut, mai ales în jumătatea a doua a lui, în activitatea de «muntenizare» (românizare) a tot ce era legat de spiritul şi creaţia moldovenească se manifestă două tendinţe, oricum opuse. De pe o parte, după cum au demonstrat Perpesicius, D. Mazîlu, C. Botez, G. Ibrăileanu ş. a. se procedea la «demoldovenizarea» creaţiilor eminesciene, crengiene'. Pe de alta, unii autori notorii se fereau să folosească denumirea limbii materne. Iată un exemplu clasic de «înlăturare din uz a expresiei «limba moldovenească»:

1825. Ieromonahul Gherontie:
«Cartea aceasta de alcătuitorul ei s-au **făcut moldovenește**, de pe care izvod s-au tălmăcit latinește».

1851 Costache Negruzzi: «Descrierea Moldovei» a fost scrisă de autorul ei **românește** și apoi tradusă latinește».

Cu toate că la ora actuală au rămas «neromânizate», probabil, doar tablourile «de mare valoare», zugrăvite «pe pereții exteriori ai bisericilor moldovenești» — «realizări (moldovenești) unice în lume», nu credem că prin astfel de procedee și metode — de împingere conștientă în neuitare a tot ce-i legat de spriritul moldovenesc, de creația moldovenească, de numele **moldovan**, de denumirea **limba moldovenească**, muntenii (românii) ar putea să convingă pe cineva de autoproclamata lor «superioritate» (întâetate) închipuită.

Intre timp mecanismul «de înlăturare a expresiei limba moldovenească din uz» continuă să funcționeze, angajându-se benevol la această trudă și autorii «Istoriei Moldovei din cele mai vechi timpuri până în epoca modernă (Chișinău, editura «Știința», 1992):

Gr. Ureche, Letopisețul Țării Moldovei (Ed. P. Panaitescu, 1958), p. 67:
«Pentru **limba noastră moldovenească»**; Gr. Ureche în general nicăieri nici o dată nu folosește expresia «Limba română».

Istoria Moldovei din cele mai vechi timpuri până în epoca modernă; 1992: «Prima cronică **în limba românească** este «Letopisețul Țării Moldovei» de Grigore Ureche». p. 213.

Pe această cale diferiți autori «de ici, de colo», fără urmă de timiditate, desconsideră pe «marii cronicari moldoveni» — Cr. Ureche, I. Neculce, pe savantul enciclopedist de talie europeană D. Cantemir, pe Ion Creangă, M. Sadoveanu ș. a. m. d., iluzionându-se chipurile superiori față de iluștrii înaintași. De fapt, e vorba de banale servicii, aduse vânturilor ideologice și politice de azi. Ne amintim de curajosul articol al cunoscutului istoric român Damian Hurezeanu «Ambiguități și servituți». (Alternative. 1990).

Își aduc obolul substanțial la «înlăturarea din uz a limbii moldovenești» și colaboratorii Institutului de Lingvis-

tică din cadrul Academiei Republicii Moldova, instituţie finanţată din sudoarea moldovenilor.

După o muncă de mai mulţi ani dialectologii de la acest institut au elaborat şi editat poate cea mai prestigioasă lucrare a umanitariştilor din Academie — **«Atlasul Lingvistic Moldovenesc»** (1968). Această lucrare a fost înalt apreciată de lingvişti notorii din Europa. Numai nu şi de cei de pe loc. Două decenii mai târziu aceştia, cuprinşi de un ameţitor val «patriotic», au «rebotezat» această operă colectivă. Lucrarea monumentală «Atlasul Lingvistic Moldovenesc» (1968) a devenit un banal supliment regional, pe coperta căruia stă scris «Atlasul lingvistic român. Pe regiuni». Basarabia. Nordul Bucovinei. Transnistria, vol. 1. Chişinău, 1993».

Astfel Institutul de Lingvistică a rezolvat problema unirii: Republica Moldova, Suverană şi Independentă (vezi Declaraţia Independenţei din 27 august 1991) prin vrerea Secţiei Umanitaristice, a devenit o «regiune» a României. Iar moldovenii din Republica Moldova plătesc impozite ca să fie plătită truda unioniştilor. Quousque tandem...? Până când...?

In sforţările de a «înlătura din uz» denumirea **limba moldovenească** s-a evidenţiat în mod deosebit conducerea Uniunii scriitorilor din Moldova, recurgând la un procedeu cu totul stupid: discreditarea marilor înaintaşi. Disprețuind cu nemaipomenită nerușinare creaţiile şi concepţiile iluştrilor făuritori ai patrimoniului ştiinţific şi cultural al Moldovei — Gr. Ureche, M. Costin, N. Costin, I. Neculce, D. Cantemir, Gh. Asachi, A. Russo, M. Kogălniceanu, I. Creangă, M. Sadoveanu, A. Matcevici, Andrei Lupan, E. Russev; spiritul lucrărilor academicianului N. Corlăteanu, academicianului I. Druţă ş. a., conducerea Uniunii scriitorilor din Moldova a declarat: «Nici unul dintre cronicarii noştri, nici unul dintre marii noştri clasici nu au vorbit despre existenţa aşa-zisei «limbi moldoveneşti». (M.S. 18. 03. 1993). Dacă totuşi există Dumnezeu, el n-ar trebui să lase fără atenţie această minciună sfruntată, ţipătoare la cer.

A fost dat publicităţii un caz, ieşit cu totul din comun, din aresenalul de acţiuni al unor «persoane dornice să epateze cu orice preţ, să ajungă în centrul atenţiei prin ieftine efecte de şoc...».

Totodată declarația ignorant-agresivă a actualei conduceri a Uniunii scriitorilor constituie și un exemplu de alogism politico-scriitoricesc. Preacrudiții conducători ai Uniunii scriitorilor în frunte cu «Marele Gânditor» M. Cimpoi afirmă: «Nimeni și nicăieri nu recunoaște existența unei fictive limbi moldovenești». Adică **NU** recunoaște existența unei **NE**existențe limbii moldovenești. Ceea ce în conformitate cu logica formală ar putea însemna: «RECUNOAȘTE EXISTENȚA UNEI EXISTENTE LIMBI MOLDOVENEȘTI. Dacă aceasta au dorit să declare conducătorii Uniunii scriitorilor, puteau s-o facă mai laconic și mai clar — adică talentat.

Falsificarea sfidătoare — unică prin imoralitatea și ignoranța ei provocatoare — de către unii condeieri a realității etnoculturale și etnolingvistice moldovenești, disprețuirea memoriei istorice și a conștiinței naționale a moldovenilor demonstrează tuturor prăpastia dintre unii așa-zișI cântăreți ai destinului omenesc și adevăratele aspirații ale poporului. «Dar în tot chipul poeții scriu în dișărt», consemna profetic A. Russo; căci numai creația artistică «adevărată este și a fost răsuflarea națiilor, inima popoarelor». Cu mai bine de o sută de ani în urmă clasicul nostru atrăgea atenția în nemuritoarea sa «Studie moldovană»: «fiiștecare nație are organizația sa; în ace organizație intră limba, haine, tradiții istorici sau casnice, obiceiurile care dezvoltesc plecările bune sau rele, în timp ce tăria lor pe un pământ și cu înrâurirele sufletești și soțiale se numește națională». Ignorarea acestor «organizații», «tradiții», «obiceiuri» echivalează cu ignorarea realității. Iar operele artistice care nu se «reazemă de pământ», de acest pământ, țin de genul «creații de conjunctură».

Un procedeu de interpretare specifică a mărturiilor certe scrise, devenit tradițional în lucrările unor istorici și filologi români, constă, pe de o parte, în marginalizarea (sau trecerea sub tăcere) a informațiilor documentare sigure cu privire la numele etnic **moldovan**, pe de alta — în imprimarea unei vechimi mai mari și deci a unei închipuite «superiorități» istorice a conceptului etnic «român». Demonstrează această «metodă» și impunătorul studiu «Cultura scrisă moldovenească în vremea lui Ștefan cel Mare» al cunoscutului istoric român E. Stănescu. Dumnealui scrie despre «prezența în societatea românească a

unei stări de conştiinţă, poate chiar a unei idei privind geneza şi unitatea etnică a românilor» (p. 45).

Referindu-se la «Cronica moldo-rusă», dânsul afirmă, că aceasta este epoca în care cancelaria domnească într-un act obişnuit de reglementare a hotarelor unei moşii, foloseşte pentru întâia oară cuvântul «rumîn», şi anume în accepţia sa etnică» (Ibidem). In calitate de dovadă se aduc câteva rânduri dintr-un **document din 13 martie 1489.**, semnat de Ştefan cel Mare la Suceava: «...по беpeг Прута гори до селище Боде Сырбула, от толе еще по беpeг Прута гори до селище Боде Румырула...».

Să presupunem că ipoteza lui E. Stănescu: cuvântul «rumârul» ar avea aici sens etnic şi nu social «ţăran aservit» şi că ea ar putea fi dovedită. In primul rând, aceasta ar fi unica atestare — până la sfârşitul veacului al XVI-lea — a sensului dorit.

In al doilea rând, hrisovul demonstrează clar că întâiul este pomenit **Bode Sârbul** şi deci, dacă am fi foarte cointeresaţi, am putea afirma că este pentru prima oară când într-un zapis oficial moldovenesc este întrebuinţat cuvântul «sârb» cu sens etnic. (Nu este exclus, că, aflând despre această informaţie, sârbii vor încerca s-o folosească pentru a justifica «prezenţa» — folosim unele cuvinte ale lui E. Stănescu — în societatea moldovenească «a unei stări de conştiinţă» sârbească).

In continuare rugăm cititorul să confrunte actul emis de cancelaria domnească a Moldovei la **13 martie 1489** (fragmentul reprodus mai sus) cu cel emis de cancelaria domnească a Valahiei la **27 decembrie 1391** (fragmentul expus în rândurile următoare).

...Mircea cel Bătrân, «princeps et vajvoda Vallahiae», semnează la Argeş la **27 decembrie 1391** un uric prin care dăruieşte lui Stanciul egumenul şi fratele său Calin ocina Scorei. La sfârşitul actului se indică: «Hi fuerunt testes (Aceştia au fost martorii)... 4. **Groza Moldovan».** (DRH. D, doc. 79).

Aşadar, cancelaria domnească a Valahiei pentru prima oară fixează, iar domnul Valahiei Mircea cel Bătrân întăreşte, **în 1391**, deci **cu o sută de ani mai înainte de** actul **din 1489**, emis de cancelaria domnească a Moldovei, cuvântul **moldovan** cu sens etnic.

În temeiul hrisovului semnat de Mircea cel Bătrân, domnul Valahiei, la 27 decembrie 1391 — dovadă de netăgăduit — am putea trage şi noi concluzia, **folosind formula lui E. Stănescu:** acest document istoric intern reprezintă prima manifestare a prezenţei **în Valahia (Muntenia) a** unei stări de conştiinţă, poate chiar a unei idei privind geneza şi unitatea etnică (E. Stănescu. Op. cit.) a moldovenilor. De aceea nu poate să nu surprindă că aceasta este epoca — veacul XIV — în care cancelaria domnească — a Valahiei!—într-un act obişnuit act de dăruire a unei ocini, foloseşte pentru întâia oară cuvântul **MOLDOVAN,** şi anume cu accepţia sa etnică. (Ibidem).

Deci, chiar dacă am admite supoziţia lui E. Stănescu, că termenul «rumârul» din hrisovul din 13. 03. 1489 ar avea un înţeles etnic şi nu social, totuna cuvântul **moldovan,** «şi anume în accepţia sa etnică» **este atestat cu o sută de ani mai înainte (1391)** în Valahia. În Moldova este atestat, după cum am demonstrat, în 1334.

Onorabilă vârstă şi considerabil stagiu istoric în raport cu alte denumiri etnice atât de mult şi peste tot căutate.

«EU NU MĂ LAS DE LIMBA NOASTRĂ...»

Însă toate ostenelele de «a înlătura din uz în Moldova expresia limba moldovenească» au fost în zadar. Această denumire a limbii romanice vorbite de moldoveni — **limba moldovenească** continua şi continuă să fie folosită în mod firesc pe ambele maluri ale Prutului, ca dovadă grăitoare şi convingătoare a forţei de viaţă a memoriei istorice, a conştiinţei de sine naţionale. Amintim — foarte selectiv — numai câteva exemple pentru a puncta până în zilele noastre torentul neântrerupt, în ciuda tuturor sforţărilor de a-l stăvili, fie din răsărit, fie din asfinţit, al existenţei şi folosirii denumirii **limba moldovenească.**

1882. «Aveţi bunătate de **vorbiţi mai moldoveneşte,** cucoane, să ne dumirim şi noi; căci eu, unul, drept vă spun, că nu pricep nimic, păcatele mele!» — Ion Creangă. Moş Ion Roată şi Vodă Cuza.

1913. Alexei Mateevici publică articolul «Mitropolitul Gavriil Banulesco-Bodoni», în care, recunoscător, menţionează că exarhul bisericii moldoveneşti i insistat:

— ca «în toate seminariile a se preda... **limba moldovenească»;**

— «Planul învăţăturii la seminarie» cuprindea, între altele învăţarea limbilor «grecească, latinească, rusească şi **moldovenească»;**

— a obţinut să se deschidă o tipografie a Mitropoliei şi să se «tipărească cărţi sloveneşti şi **moldoveneşti»;**

— «Revizuirea cărţilor şi îndreptarea **cărţilor moldoveneşti mitropolitul** au luat asupra sa...»;

— «Îndată s-au început **tipăriturile moldoveneşti...** Cea dintâi **tipăritură moldovenească** — «Slujebnicul...».

— «Tipografia exarhicească au fost de mare slujbă şi **ţărilor moldoveneşti** de peste Prut, care multă vreme s-au folosit, între altele, şi cu cărţile tipărite în Chişinău»;

— «În Chişinău nu era nici o persoană care să ştie **gramatica moldovenească** şi scrierea dreaptă măcar că în Basarabia toţi **vorbeau şi scrie moldoveneşte».** — Luminătorul. 1913, august — noiembrie.

1917. Petre Haneş: cunoscut filolog şi autor de manuale este **«profesor de limba moldovenească».** — Vezi Limba şi Literatura Moldovenească. 1983. N I, p. 68.

1917 — 1918. Toate documentele cu privire la mişcarea de eliberare naţională a moldovenilor dintre Prut şi Nistru, din stânga Nistrului, cu privire la dezvoltarea şcolii şi învăţarea limbii materne sunt adresate moldovenilor, în numele moldovenilor; pledează pentru învăţarea, cultivarea şi folosinţa în toate organele a limbii moldovenilor — **limba moldovenească.** — P. Cazacu. Moldova dintre Prut şi Nistru. Chişinău. 1992, p. 236 — 377.

1917. Alexei Mateevici:

...Mă duc la egumen. De slujbă se găteşte
după un somn uşor.
Dar bucurie mare că ştiu **moldoveneşte** —
bătrânu-i vorbitor.
...Urmează proslăvirea cântărilor de seară
În cin şi rânduieli.
În două părţi frăţimea călugărilor cântă
şi ruşi şi **moldoveni.**
Şi parcă-i nesfârşită catizma slujbei sfântă
Cântată-n două străni.
...Din umbră blând priveşte al mănăstirii stareţ,
Cinstitul Teofan,
Ş-Andronic cuviosul, un cronicar vorbareţ,
Şi **bunul moldovan...** —

La Noul Neamţ. Clipe trăite. Poezii (Ed. P. Haneş). Buc 1926, p. 121 — 123.

1918, 12 ianuarie. Generalul Prezan semnează adresarea către chişinăueni în **limbile moldovenească,** rusă şi română, ea se începe cu cuvintele: **«Cetăţeni Moldoveni!»** — Cultura Basarabiei, p. 25.

1919. La amploare pe toate căile şi prin diferite mijloace campania «de înlăturare din uz în Moldova dintre Prut şi Nistru a expresiei «limba moldovenească»; populaţia băştinaşă este rebotezată oficial: «români». În pofida presiunilor politico-ideologice româneşti:

1922. ...Ţărănimea **grăia moldoveneşte...** Deodată veniră aceşti romani. De grăit **grăiau cam ca moldovenii:** Se înţelegeau... Cu alţii... lucrurile mergeau mai greu... «Işte-lalţi îs ţigani, domnule, caută să mă încredinţeze surâzând un mazâl. Mai întâi suduie de spurcă pământul. Apoi toţi se laudă că-s de neam mare şi au moşie...» — M. Sadoveanu. Drumuri basarabene. p. 66 — 67.

1923. Autorul ardelean Onisifor Chibu, călătorind pe meleaguri orheiene, stă de vorbă cu «moş Vasile» despre treaba unirii:

«— Dar, îl întreb eu, parcă ei (fraţii cu care ne-am unit) nu vorbesc ca şi noi, în **limba moldovenească?**

— Ba, domnule, vorbesc chiar ţigăneşte». — O. Chibu. Călătorind prin Basarabia. Chişinău. 1923. p. 2.

1926. «Trecând prin **satele moldoveneşti,** scria agronomul judeţean E. Stănoiu, şi întrebându-l pe moş Ion (nume generic — n.n.) ştie el româneşte, el răspunde tuturor categoric: «nu», dar adaugă că **ştie moldoveneşte».** — E. Stănoiu. Schiţă monografică a judeţului Lăpuşna. p. 45.

1926. Mihail Sadoveanu: «Nimeni nu poate tăgădui **moldovenismul Basarabiei,** câtă vreme pe ogoarele ei lucrează **braţele moldovenilor** şi-n satele ei răsună aproape pretutindeni **graiul moldovenesc».** — Mihail Sadoveanu.— Descoperire senzaţională..., 1926.

1926. Autorităţile din Moldova dintre Prut şi Nistru editează gazeta **«Cuvânt Moldovenesc»,** în subtitlu se preciza: **«Pentru trebuinţele norodului moldovenesc».** — Cultura Moldovei... 1/2... Doc. 55.

1929. G. Ibrăileanu: «Eminescu... şi-a făurit limba din toate dialectele, întrebuinţând formele cerute de sonoritatea versului, indiferent: munteneşti **ori moldoveneşti.** Dar, firește, că mai ales **moldoveneşti, fiind moldovan».** — Viaţa Românească. (XXI). N 5— 6, 1929, p. 262.

1934. «... vorbeşte cu călugării cu graiul lor osăbit de dulce **cu nuanţă curat moldovenească».** — Florescu C. Roseti. Monografia oraşului Izmail. P. 56.

1935. «... ne învăţăm unul pe altul **înţelesul moldovenesc** al cuvintelor...». — Gh. Madan. Văzute şi trăite... P. 155.

1938. «**Limba curat moldovenească** cu mireasmă arhaică şi construcţia măiastră a bucăţilor, uneori răscolind sufletul până la lacrimi, cum e aceea admirabilă nuvelă «Cioboţelele lui Ionel» — sunt o chezăşie a originalului şi nemuritorului talent al lui Gh. Madan». — Nicolai Costenco. Anul literar 1938 în Basarabia.

1939. Perpesicius: «...Eminescu, **moldovan fiind,** va arăta o predispoziţie firească pentru formele obârşiei sale..., **formele moldave».** — M. Eminescu. Opere, vol. I. Ed. Perpesicius). Buc., 1939, p. XXXIII.

1939. B. Malski. «Limba pe care o vorbesc locuitorii satului Olăneşti este cea vorbită de majoritatea poporului ţărănesc basarabean. E limba plină de diminutive imbietoare, drăgostoase, copilăroase. Ea se deosebeşte întrucâtva de limba muntenilor, mai mult de a oltenilor, foarte puţin de limba locuitorilor dintre Prut şi Siret... **Limba moldovenească** s-a amestecat cu neologismele ruseşti şi astfel s-a născut o limbă nouă, pe care n-ar înţelege-o, cuvânt în cuvânt, orice român. Dar sensul se înţelege foarte bine». — B. Malski. Olăneşti. Monografia sociologică a unui sat. Cetatea Albă. 1939. P. 481, 488.

1949. Aproape toată viaţa am consumat numai **vinuri moldoveneşti** şi am scris numai **cu limbă şi pană de moldovan,** pentru că toate acestea fac să fii original şi, pe undeva, nemuritor că şi istoria Moldovei». — Mihail Sadoveanu. Mărturisiri. Vezi Moldova. 1992. NN 1—3, p. 10.

1955. Mihail Sadoveanu. «Când a apărut «Atlasul Lingvistic român», am putut verifica, cu ajutorul hărţilor... exactitatea informaţiilor mele culese pe teren... Am văzut acolo consemnate **moldovenismele lui Creangă,** care **nu sunt simple regionalisme,** ci **cuvinte populare.** Multe vorbe din cronicarul Neculce continuă să fie întrebuinţate astăzi în popor. — Tânărul scriitor. 1955. N. 10. P. 17.

Scriitorii din Republica Moldova au năzuit să plăzmuiască, în măsura posibilităţilor şi cu mijloace specifice, cânturi de recunoştinţă şi evlavie limbii materne. Tributări (cu ani în urmă, dar şi astăzi) contextului social-po-

litic, nevoilor prozaice ale vieţii, cânturile lor, închinate graiului, nu totdeauna sunt pe potriva frumuseţii, limpezimii şi adâncimii limbii mamei, vorbei străbune. Ba unii s-au şi dezis de poeziile despre «limba ţării mele». Domnul să-i judece. Se ştie însă că o creaţie veritabilă are destinul ei autonom şi îşi croieşte singură drum spre inima şi sufletul omului. Indiferent de anumite îndoieli (de moment, desigur) ale creatorului. Acesta e şi cazul, avem convingerea fermă, poeziei marelui poet moldovan Nicolae Costenco **«Limba moldovenească»:**

Limba ţării mele
Limba mea de-acasă
Răsădita-n suflet
De al mamei cânt.
Ai crescut pe brazdă
Grea în spic, miezoasă,
Între fraţi prin veacuri
Trainic legământ.
Limba mea sfătoasă,
Creangă ce-a iubit-o
Şi-a înaripat-o-n
Vers Alecsandri,
Eminescu forma
Ţi-a desăvârşit-o
În cultura lumii
Spre a ne mândri.
Muzica latină
Demnitatea slavă
Se-ntâlnesc în tine
Şi se înfrăţesc.
Tu — mândria noastră,
Tu — a noastră slavă,
Veşnicia noastră,
Grai moldovenesc.

Nicolai Costenco. Limba moldovenească.

În articolul «Lauda firescului», consacrat lui P. Zadnipru, doctorul în filologie, actualul Conducător al Departamentului Limbilor, constata cu mahnă nesimulată, că poeţii moldoveni au cântat «osanele» şi altor limbi, bunăoară limbii ruse, «care de altfel nu e vinovată». ...E şi cazul poeziei «În limba mea». «Dar câte adevăruri sacre, exlamă savantul, şi câte frumuseţi de exprimare conţin strofele de început ale poeziei în cauză:

În limba mea moldavă zic: mi-e bine!
În limba mea moldavă zic: mi-e rău!
În limba mea moldavă mă voi ţine
Şi-atunci când mistui-mă-voi în hău...

Petru Zadnipru. În limba mea.

...In ultimii doi-trei ani s-a înmulţit numărul celor care, nepoftiţi, ne dau nouă, moldovenilor, sfaturi, ne dau lecţii chiar, cum să ne numim graiul. Nu cum să-l învăţăm, cum să-l studiem, să-l cultivăm, să-l ocrotim. Ci ne apucă de rever, ne dau din deget şi «ne bagă bumbac în cap»:«Limba maternă a populaţiei autohtone şi majoritare din Republica Moldova nu este alta decât limba română, acea prin care ne putem înţelege cu Domniile voastre direct fără traduceri şi traducători» (M.S. 25. 03. 1993).

Parcă savanţii români, filologi de vază, care au semnat acest Apel către Parlamentul Republicii Moldova, n-ar cunoaşte un adevăr foarte vechi, amintit încă în 1954 de un alt filolog român, nu mai puţin vestit decât Domniile lor, şi anume Emil Petrovici: «Deosebirile dintre limbile literare olandeză, flamandă şi bură, dintre naţiile olandeză, flamandă şi bură nu sunt mai mari decât cele dintre limba literară română şi limba literară moldovenească...Aşadar şi cazul limbii româneşti, şi al limbii moldoveneşti este un bun exemplu pentru a ilustra cum două dialecte apropiate devin în mod paralel limbii literare naţionale deosebite, fără ca prin aceasta fiecare din ele să primească un fond principal de cuvinte şi o structură gramatică deosebită...».

Nu ştim în ce măsură am putea vorbi, în cazul limbii moldoveneşti şi al limbii române, despre «limbi literare deosebite». Acestea sunt probleme ce ţin de competenţa lingviştilor.

Pe noi, aici, şi pe parcursul lucrării, ne interesează **numai denumirea limbii,** acel aspect istoric, etnic şi socio-cultural, care prin nimic, se ştie bine, nu afectează şi nu deformează esenţa pur lingvistică a actului de comunicare şi de înţelegere. Aspect care însă, dacă este ignorat, adânc şi dureros lezează conştiinţa lingvistică şi demnitatea naţională a purtătorilor limbii date.

«Populaţia autohtonă şi majoritară din Republica Moldova» — ştie şi se mândreşte că vorbeşte o limbă romanică, de origine latină;

— treptat se convinge că grafia latină serveşte adecvat necesităţii limbii materne;

— ea ştie, nu mai puţin decât filologii români, că se poate înţelege cu Domniile lor «direct, fără traduceri şi traducători»;

— populaţia autohtonă majoritară din Republica Moldova ştie şi se căzneşte că a rămas în urmă «la examenul de grai» (L. Botnaru)...

De aceea populaţia autohtonă majoritară din Republica Moldova, recunoscătoare, încurajează, susţine eforturile cu adevărat eroice ale lingviştilor chişinăueni, ajutorul dezinteresat al filologilor români în munca grea şi de lungă durată a lichidării restanţelor la însuşirea şi cultivarea scrisului şi vorbirii literare.

Populaţia băştinaşă majoritară din Republica Moldova acceptă cu înţelepciune toate măsurile şi acţiunile preconizate şi întreprinse de lingviştii moldoveni şi de filologii din România în această direcţie.

Populaţia autohtonă majoritară din Republica Moldovă roagă numai una — ce poate fi mai corect — roagă respectuos: să nu i se dea lecţii cum să-şi boteze copiii, cum să păstreze şi să ocrotească memoria strămoşilor, cum să-şi denumească ţara, cum să-şi denumească limba strămoşească, limba mamei.

Filologii români, adresându-se Parlamentului Republicii Moldova, afirmă că «limba în care ne putem înţelege nu este alta decât limba română».

Populaţia autohtonă majoritară din Republica Moldova deloc nu poate înţelege de ce nu ne-am putea înţelege, dacă limba Domniilor voastre se numeşte românească, iar lmba Domniilor noastre se numeşte moldovenească? Doar ne înţelegem, domnilor! Doar numai aceasta importă. Şi ne înţelegem nu de azi, ci de mult mai înainte de 1918, 1862:.. Chiar şi atunci când exista numai noţiunea de «moldovan» strămoşii noştri se înţelegeau:..

Atunci de ce sfădim lumea, de ce aţâţăm zâzanie între oameni?

Filologii români, ca şi cei din Republica Moldova, ştiu foarte bine că flamanzii şi olandezii, catalanii şi valencienii, sârbii şi croaţii, francezii şi valonii, luxemburghezii şi nemţii şi mulţi, mulţi alţii «se înţeleg direct, fără traduceri şi traducători». Devine clar că denumirea limbii nu influenţează nici într-un fel actul comunicării, al înţelegerii. Credem că e timpul să ne pătrundem de acest adevăr şi noi, şi străinii... Zâzania, delicat vorbind, lingvistică ne-a adus în pragul unei dezbinări. Dacă nu ne vom astâmpăra, dacă vom continua ca în anii trecuţi, zâzania poate deveni

vrajbă şi ea poate prefigura — de ce să ascundem — şi o altă dezbinare. Ceea ce noi deloc nu ne dorim.

In articolul «Cât ne vor învăţa străinii?» (M.S. 18. 01. 1992) publicistul V. Odoleanu, scriind cu amărăciune despre o «zâzanie de care profită străinii spre a ne... poci sufletele», ne aminteşte poezia poetului român Zinovie Buruiană «Scrisoare către nepot» (în memoria lui A. Mateevici), din care reproducem un catren:

«Ce e mai grav, c-adesea se găsesc
Persoane chiar din **neam moldovenesc,**
Care susţin această neghiobie —
Din josnică slugărnicie...»

Nu cunoaştem conţinutul «neghiobiei» poetizate, nu ştim cine şi pe cine «slugărniceşte josnic...» Ni s-a părut însă semnificativ, că poetul român foloseşte expresia **«neam moldovenesc».** O fi ştiut Domnia sa despre ce scrie...

...«Bineînţeles, ne avertizează lingviştii ruşi R. Budagov şi S. Bernştein, foarte des citaţi la noi, problema nu se reduce la denumire, însă şi denumirea are o mare importanţă pentru înţelegerea justă a esenţei fenomenului».

Fiind un factor autonom în raport cu esenţa lingvistică a actului comunicării, denumirea limbii se manifestă ca un drapel, ca un simbol unificator al naţiunii, una din pietrele de temelie ale conştiinţei de sine naţionale.

Mai bine, mai plastic şi mai profund a consemnat aceste aspecte poetul moldovan Victor Teleucă:

Mai bună şi mai dulce decât toate
e pentpu mine limba mea
şi pentru tine — limba ta,
şi pentru dânsul — limba lui.
O altă limbă mai frumoasă nu-i,
din care omul cântecul îşi scoate.

Izvoarele vorbesc **moldoveneşte,**
Moldoveneşte fiica îmi zâmbeşte
Moldovenesc e viitorul meu
ca şi trecutul tatălui ateu.

E limba mea pe care mama
mi-a pus-o-n suflet pentru drum
şi-aşa-i de nouă şi bogată,
că n-o ştiu bine nici acum.

Victor Teleucă. O altă limbă mai frumoasă nu-i.

Intr-un «instantaneu românesc», găzduit de Moldova Suverană» (9. 02. 1993) şi intitulat, oricum neobişnuit în raport cu concepţia acestei publicaţii — «**Ne moldoveneşte Prutul**», scriitorul V. Ladaniuc reproduce «un vers de vibraţie intensă» — «Pro Basarabia şi Bucovina», în care poetul gălăţean Vasile Dăniţă înşiră chinuitoarele-i torturi sufleteşti, căci, scrie Domnia sa, folosind diverse forme verbale, create ad-hoc: «...şi mă moldoveneşte...». Este curioasă folosirea derivatului de la vechiul verb «a moldoveni» într-un context poetic care pledează pentru altceva.

Neştiind că denumirea limbii romanice vorbite de moldoveni nu este primită de anumiţi autori, poeţi străini au cântat şi cântă limba moldovenească,

...Acest grai de nestemate rare,
Aud în el cum iarba înverzeşte,
Cum suie păsări în adâncul lui
Şi fulgeru-n iuţeala zborului
Ploi de viaţă câmpului vesteşte.
Aşa-i **moldava limbă**, mie dragă,
Ca însetatului cel strop de apă,
În care Eminescu şi cu Creangă
Şipote de dor în imimi sapă.

Andrei Miastskivskii. Limba moldovenească. (Traducere Ion Gheorghiţă).

Un alt cunoscut poet şi traducător scrie (în limba rusă):

Степь шумит, приближаясь к ночлегу,
Загоняя закат за курган,
И тяжелую тащит телегу
Ломовая латынь молдаван.

Отгремел, отблистал Капитолий
и не стало победных святынь.
Только ветер Днестровских раздолий
Ломовую гоняет латынь.

S. Lipkin. Moldavskii iazâk.

Destinul limbii romanice vorbite de moldoveni l-a cântat poate cel mai inspirat dintre autorii contemporani poetul Naum Corjavin în vestitele sale «Din poeziile despre Moldova», care la vremea lor n-au putut fi publicate.

Limbi din ginta cea latină
Pe Pământ cu tânăr rost
V-au ghiontit cu nici o vină,
Dar rămâneţi cum aţi fost.

Diferiți la grai și soartă,
Oameni simpli precum sînt
Taina dragostei vă poartă
Cu mândrie pe pământ.

E-un ceva, un fără nume
Cu sens mare dar și sfânt
Tot ce poate visul lumii
Împleți într-un cuvânt.

Un ecou de liturghie
Veșnic nou de antic scut
In Moldova armoniei
Pe-acest plai l-am cunoscut.

Mă întreb: se poate oare
Să dispară tam-nisam
Clarul gândului cel mare
Care-l poartă azi un neam,
Cinstea, vrerea, amintirea
Unor vremuri vechi și noi?
De vă pierde omenirea,
Să pierim și noi cu voi...

Naum Corjamin. Din poeziile despre Moldova. (Traducere Victor Teleucă).

Intr-adevăr, «taina dragostei» acestei limbi romanice în Moldova «o poartă» de sute de ani «cu mândrie pe pământ», «oamenii simpli precum sunt»—moldovenii. Această taină, această dragoste e atât de adânc înrădăcinată în sufletul și inima lor, că în ciuda tuturor «ghionturilor cu nici o vină», ei o consideră a lor și o denumesc moldovenească.

Filologii nepărtinitori din lume fixează și recunosc ca pe un fapt național-cultural, constituit și statornicit pe parcursul istoriei, denumirea **«limba moldovenească».** Aducem numai câteva exemple (această problemă fiind obiectul unei alte lucrări).

Filologul american Franclin Folsom, reconstituind în volumul «Cartea limbii (The Language book. New-Iork, 1963), arborele genealogic al limbilor indoeuropene, înregistrează printre «limbile vii», alături de franceză, portugheză, română, spaniolă, «limba moldovenească...». Autorul american fixează și denumirile altor limbi romanice: sardina, provensala, catalana...

Este mai mult decât curios faptul că, bunăoară, **provensala, catalana, care nici** pe departe nu au funcțiile limbii moldovenești (întâi de toate, limba oficială a unui stat

multisecular independent, limbă naţională cu prestigiu politic, naţional-istoric ş. a.) sunt recunoscute de filologia (politica lingvistică) română. Denumirea **Limba moldovenească,** limba romanică vorbită de moldoveni, nu este recunoscută de politica lingvistică (filologia) română... Oare au ceva comun aceste exhibiţii cu ştiinţa limbii?

Dicţionarul Enciclopedic (DE, vol. I, Buc, 1993, p. 337) fixează: «Catalan. - ă. I. Populaţia Cataloniei (Spania); mai trăiesc în Aragon, ins. Baleare, Franţa, Italia... Persoană care aparţine acestui popor sau este originară din Catalonia. 2. Care aparţine Cataloniei sau Catalonilor. 3. Limba romanică vorbită de cataloni». Aceeaşi citim şi în DER (Dicţionarul Eeciclopedic Român, I, 1962). Acesta din urmă nu înregistrează nici numele etnic **moldovan,** nici limba romanică vorbită de moldoveni — **limba moldovenească.** Singurul lucru care şi l-au putut permite autorii Dicţionarului Enciclopedic Român (vol. III, 1965, p. 399) în legătură cu adjectivul **moldovenească** a fost să includă articolul cu acest titlu însemnând «dans popular românesc» (sic!). DER conţine şi articolul «Moldovanul» «vârf în partea centrală a munţilor Făgăraşului, cel mai înalt din Carpaţii româneşti». Slavă Domnului, măcar aici Moldovanul s-a dovedit a fi cel mai înalt. Însă, spun ardelenii, că până va apărea volumul III al 'Dicţionarului Enciclopedic denumirea muntelui Moldovanul va fi schimbată în Românul.

...Intr-un studiu sociolingvistic foarte documentat, publicat la Tubingen în 1978, faimosul filolog german Harald Haarman, constatând că «numărul persoanelor care vorbesc limba moldovenească a crescut din 1959 (până în 1970) cu 21,6% trage concluzia:

«Moldovenii fac parte din cei care îşi păstrează cel mai bine limba naţională ca limbă maternă».

Anume această realitate confirmă poetic Petru Cărare în poezia sa «Eu nu mă las de limba noastră»:

lui Alexei Mateevici

În rând cu alte nume sfinte —
Icoană vie printre zei —
Te-am pus ca să te ţinem minte
În veci, părinte Alexei.

Cobori un pic din slăvi albastre
Şi calcă-ne din nou pământul, —

In fața ta și-a limbii noastpe,
Te rog, ascultă-mi jurământul.

De-ar fi cumva să fim vreodată
Loviți de sus de-o soartă strâmbă,
Mai bine muți o viață toată,
Decât lipsiți de-a noastră limbă.

Voi, ce-mi vorbiți de-o altă limbă,
Nu mi-o șoptiți pe sub fereastră, —
Părerea mea nu se mai schimbă:
Eu nu mă las de limba noastră.

Cât timp în lumea zgomotoasă
Va fi suflare omenească,
De-a pururi sfântă și frumoasă,
A noastră limbă să trăiască.

Sortită-n veci de-a nu apune,
Cu-a sa rostire-nalt măiastră,
Mereu sub soare să răsune,
Ca o cântare, limba noastră.

Voi, ce-mi vorbiți de-o altă limbă.
Nu mi-o șoptiți pe sub fereastră, —
Părerea mea nu se mai schimbă:
Eu nu mă las de limba noastră.

Petru Cărare. Eu nu mă las de limba noastră.

IV. EXISTĂ O UNITATE LINGVISTICĂ

PARADOXURILE PLURALISMULUI PSEUDODEMOCRATIC

În aceste vremuri ale paradoxului pluralist foarte puţini sunt acei care înţeleg ce se întâmplă în Republica Moldova, Suverană şi Independentă. Trăim cu adevărat în timpul paradoxurilor. Când trebuie să blestemăm, şi pe bună dreptate, politica ţarismului în Moldova, enumerăm cu indignare şi durere acţiunile şi faptele care urmăreau scopul deznaţionalizării băştinaşilor. Dar nu putem să nu constatăm cu îndreptăţită mândrie: în ciuda unei totale presiuni rusificatoare, băştinaşii de pe meleagurile dintre Nistru şi Prut şi-au păstrat conştiinţa de sine naţională, exprimată în denumirea naţiunii — **moldovenii** şi în denumirea limbii —**moldovenească;** şi-au păstrat obiceiurile şi tradiţiile strămoşeşti, memoria istorică. Şi-au păstrat, după cum constata autorul român V. Harea, **«vechiul şi adevăratul nume Moldova»; «dulcele grai moldovenesc, conştiinţa că sunt moldoveni».**

Când însă se încearcă să se scrie şi în Republica Moldova (trei milioane din populaţia căreia s-au declarat moldoveni şi că vorbesc moldoveneşte) despre conştiinţa naţională şi lingvistică a celor care «pe-a lor spinare ţara ţin» (Al. Mateevici), nu se poate publica nimic. Ei, moldovenii, lucrează pământul, ei îl scaldă în sudoare, ei ne cresc pâinea, ei plătesc impozite din care Guvernul subvenţionează publicaţiile, radioul, TV (desigur, toate naţionale, pluraliste şi democratice) care scriu, se pronunţă arogant, batjocoritor despre moldoveni, sau nu scriu nimic despre ei, ci numai despre români. Din banii moldovenilor se hrăneşte Academia, pentru care cuvintele **moldovan, moldovenească** sunt produse antiunionist mirositoare, şi de aceea trebuie date afară din hramul căutătorilor de adevăr. Produse ale unei «societăţi îndobitocite şi îndoctrinate» — astfel califică învăţatul de ieri şi politicianul de azi C. Tănase obştea care l-a făcut deputat.

Un alt paradox. Chiar înainte de a publica proiectul Constituţiei, «Moldova Suverană» şi alte publicaţii superoperativ-superunioniste au găzduit materiale pe cât de lungi pe atât de ridicole prin necompetenţa autorilor care

declară (a câta oară!) că moldovenii sunt un produs al «expansionismului stalinist». Mai multe ziare ţin hangul concepţiei «suveraniste», cu privire la moldoveni. Toţi care mai de care, luptă cu acei care susţin că există, înrădăcinate adînc în memoria istorică a poporului, etnonimul **moldoveni** şi denumirea **limba moldovenească**. Aceştia sunt criticaţi «cu spumă la gură» (în stilul lui C. Tănase, de-o vorbă). Insă cine sunt ei? Când s-au publicat în «M. S.»? Curios: cu cine totuşi luptă unioniştii românofili? Cu Anti-During? «Anti» — este. During — nu-i. Cu agrarienii? Nu e corect, doar gazeta lor nu polemizează cu nimeni şi cu nimic. Numai susţine. Căci, dacă nu polemizezi, pe pildă, cu «pluralista»... Suverană», însemnaă că susţii bazaconiile, dragă doamne, «ştiinţifice», cu privire la moldoveni şi limba moldovenească. Puţin importă că agrarienii pledează pentru păstrarea etnonimului şi glotonimului istoric al moldovenilor. Ei pot avea o poziţie. Gazeta lor — alta. Pluralism, dom-le, democraţie. Să fim ghibkie. Să nu cumva să... Ca să... Că vezi dta.... Noi suntem prudenţi . Cu atât mai mult cu cât şi mai marii Parlamentului au de gând să ne dea la stroi (unionist)... Aşa că, paza bună... ş. a. Mă rog, e poziţie (vorba preferată a Preşedintelui Parlamentului) şi aceasta. Atunci de ce au propus totuşi agrarienii altă variantă a articolului 14 din proiectul de Constituţie. Nu era mai prevăzător să tacă mâlc? Dacă însă au propus — trebuie de susţinut, de argumentat... Altfel nu e clar; cine nu ştie ce face sau... nu vrea să facă? Gazeta sau partidul care a fondat-o? Intr-un cuvânt, paradoxuri... (A se vedea «Pământ şi oameni» în primele patru luni de apariţie).

...Nu ştim care e situaţia în alte ţări, dar în Republica Moldova şi România (dacă trebuie să credem mass-media) unii deputaţi se cred în mod automat — în virtutea deputăţiei — şi oameni de ştiinţă, versaţi, nevoie mare, în diferite domenii, dar mai ales în etnologie, istorie, etnodemografie şi, desigur, lingvistică. În înţelegerea unora dintre ei, pentru a fi etnolog, e destul să pui mâna pe microfonul N (...) şi să declari: eu sunt, bunăoară, eschimos sau rom. E în regulă. Toată lumea (deputăţească), într-un fel sau altul, vă compătimeşte şi vă... acceptă. Ferita stântul, să ziceţi că sunteţi moldovan (moldovean). V-aţi prăpădit! Această declaraţie — hotărât lucru, nesăbuită! — este

înțeleasă ca atentat la integritatea teritorială a nu se știe cărei țări? Desigur, nu a Republicii Moldova. Suverană, Independentă. Și nemoldovenească. Cel puțin așa o vor (precum N. Iorga cândva) unii deputați ai Republicii Moldova, aleși de moldoveni... Paradoxuri...

La întrebarea de ce românii îi numesc pe țigani romi orice (ne)intelectual (depinde cum te autodeclari, nu importă ce știe lumea despre tine) îți va răspunde: fiindcă așa se numesc ei singuri. Bravos! E un răspuns corect, la obiect, mult mai savant decât zeci și sute de articole (studii) din statele declarate (mono)naționale, care n-au admis în Constituția lor formațiuni național-teritoriale. Dacă la întrebarea «cine locuiește între Nistru și Prut?» veți răspunde: «moldovenii» — s-a zis ...cariera! Mulți membri ai Sovietului Suprem al Moldovei (care se declară în gura mare parlament, dar este ceea ce este — un banal soviet suprem) vă vor califica «dușmani ai națiunii», «brigadiri», «zinavoi»... Dar cine vrea în zilele noastre de luminare românească să fie «zinavoi»?..

În condițiile de totală cenzură, când nu poate vedea lumina sau apare pe «micul ecran», în eter orice altă părere care nu e românofilă-unionistă, nu e de mirare că și unele persoane care se consideră inițiate în istoria Moldovei (de exemplu, L. Scalnâi), se pomenesc într-o după amiază că au aflat «adevărul istoric», propagat cu atâta gălăgie de publicațiile susținute financiar de Guvernul Republicii Moldova. Iar personalități și mai marcante cum ar fi P. Lucinschi, declară, fără a clipi, că a susținut acest adevăr de mai demult... Paradoxuri...

De aceea considerăm, că atâta timp cât nu ne-a cuprins pe toți «adevărul istoric» care l-a învăluit pe P. Lucinschi, — să se continue a publica materiale pe temele: «Moldovenii în istorie», «Moldovenii și limba lor», «Moldovenii și cultura lor» ș. a. Aceasta ar fi în corespundere cu un deziderat al Declarației universale a drepturilor omului: «Fiecare om are dreptul la libertatea convingerilor și la exprimarea lor liberă...».

ŞTEFAN CEL MARE: «CU AŞA GAZETE NIMENI N-AR FI ŞTIUT DE EXISTENŢA NOASTRĂ...»

Se ştie de când lumea că Adevărul, ca şi aerul, există indiferent de voinţa fiecăruia dintre noi, indiferent de proiectele comisiilor parlamentare, indiferent chiar de apelurile şi declaraţiile ameninţătoare ale Frontului Popular. Altceva e că se pot face încercări de a dosi, de a închide Adevărul, ca şi oxigenul în camerele de exterminare. Istoria a demonstrat, că nu există forţă — dumnezeiască sau diavolicească care să împiedice adevărul să iasă la suprafaţă. Exemplu pe potriva înţelegerii oricui, chiar şi a unor academicieni umanitarişti: din 1812, apoi 1861, din 1918, 1924, 1940, apoi 1945 moldovenii din spaţiul carpato-nistrean au suferit pe pielea lor toate mijloacele şi procedeele care — nu importă din ce direcţie: apuseană sau răsăriteană se exercitau — urmăreau în cele din urmă deznaţionalizarea lor. Cu toate acestea ei şi-au păstrat identitatea naţională, exprimată în denumirea naţiunii — **moldoveni** şi în denumirea limbii materne — **limba moldovenească.**

Cu cât mai mult erau strânşi în menghinile -vestice, estice ale deznaţionalizării, cu o atât mai mare râvnă şi îndârjire moldovenii afirmau şi apărau însemnele principale ale conştiinţei lor naţionale: denumirea lor istorică şi denumirea graiului matern — moştenite de pe timpurile marilor domnitori moldoveni Dragoş, Bogdan I, Petru Muşat, Roman Voievod, Alehandru cel Bun, Ştefan cel Mare, Petru Rareş, Dmitrie Cantemir...

Această legitate universală a efectului invers al presiunii propagandistico - informaţionale unilaterale de denigrare a conştiinţei naţionale a unui popor — ar trebui să fie cunoscută dacă nu unor parlamentari, măcar unor academicieni. Curios, pe ce se bazează aceşti domni, când îşi închipuie că această legitate nu se răsfrânge şi asupra proceselor sociale şi etnopolitice contemporane din Moldova? Şi de ce cred ei că se vor putea ascunde de judecata în faţa istoriei pentru urmările campaniei ideologico-propagandistice unioniste de discreditare a numelui unui popor — **moldovenii** şi a limbii lor materne. Numai la noi, în Republica Moldova, poate fi răbdată situaţia, când massmedia, Academia de Ştiinţe, care sunt finanţate de Gu-

vern, deci există pe banii a circa trei milioane de moldoveni, trec sub tăcere sau desconsideră numele etnic al acestora.

In campania antimoldovenească, declanşată de cercurile unioniste, se antrenează anumite persoane care ventilează lozinci şi declaraţii uzate şi răsuflate de prin anii 1850. «Având publicitatea la mână», cum scria pe atunci unul din stâlpii românismului total I. Rădulescu, ba chiar şi radioul şi televiziunea, unionişţii de azi îşi fac iluzii că Adevărul depinde de cantitatea de decibeli cu care îşi pronunţă verdictele, adicătelea savante, sau de posibilitatea nelimitată de a publica articole românofile.

Posibilitatea nemărginită de a spune şi publica numai ceea ce e pe placul unor cercuri politico-savante niciodată n-a echivalat cu adevărul. Cea mai cunoscută dovadă: presiunea dogmatică unilaterală asupra istoriei, culturii, ştiinţei, publicităţii nu numai în fosta U.R.S.S., ci şi în alte ţări vecine. Rezultatul îl ştim cu toţii. Ignorarea adevărului, a realităţii istorice totdeauna a avut şi are urmări grave, chiar tragice: a se vedea soarta moldovenilor din raioanele de est ale Moldovei. Oare mai este nevoie şi de alte dovezi pentru a demonstra lucruri general cunoscute?

Materialele pe tema «moldoveni» sau «români», publicate pe ambele maluri ale Prutului şi ale Dâmboviţei, amintesc o anecdotă cunoscută, care, oricum parafrazată, ar suna în felul următor... Cică, e paradă militară în Bucureşti. Printre oaspeţii de onoare la tribuna respectivă e şi delegaţia Moldovei în frunte cu Ştefan cel Mare, însoţit de mai mulţi pârcălabi. Ştefan cel Mare răsfoieşte ziarele «Realitatea Românească», «Adevărul», «Sfatul Ţării», «Evenimentul zilei», «Moldova Suverană», «Românul»... Pârcălabii vor să-i atragă atenţia asupra paradei:

— Dacă am fi avut aşa puşti (tunuri), — zice pârcălabul de Chilia, — n-am fi fost învinşi la Războieni.

— Dacă am fi avut aşa maşini de luptă (autoblindate), — arată cu mâna pârcălabul Cetăţii Neamţului, — am fi câştigat bătălia de la Războieni.

— Dacă am fi avut aşa care de luptă (tancuri), — adaugă pârcălabul de Suceava, — numaidecât am fi biruit la Războieni...

In acest moment Ştefan cel Mare dă ziarele diaculuí de

moldovenie şi zice: «Dacă am fi avut noi aşa gazete, nimeni, niciodată, n-ar fi ştiut de existenţa noastră. Nu numai de bătălia de la Războieni, ci şi de cele de la Floci, Brăila, Soci, de la Cetatea Dâmboviţei...».

BAZACONII PROFESORALE ANTIMOLDOVENEŞTI

Oricât s-ar ambiţiona unii politico-savanţi gen S. Circă, N. Dabija, T. Gonţa, N. Cojocaru ş. a., că, adicătelea, sunt mari specialişti în materie de etnologie şi etnopsihologie moldovenească, în problema constituirii şi afirmării conştiinţei naţionale a moldovenilor există şi o altă părere, înrădăcinată în istorie de aproape 700 de ani; părerea exprimată fără ezitare şi covârşitor de către trei milioane de moldoveni. Anume ei, de la Bogdan I Întemeietorul încoace, au făcut să ia naştere, să se statornicească, să ocrotească şi să păstreze cu sfinţenie — în ciuda răzmeriţelor politice de ieri şi de azi — etnonimul MOLDOVENI şi glotonimul LIMBA MOLDOVENEASCĂ.

Desigur, S. Chirca, K. Marx, T. Gonţa, I. Stalin, V. Lenin (efectuând, probabil, cercetări etnologice sistematice pe teren în spaţiul carpato-nistrean şi elaborând studii deocamdată nedescoperite) pot avea altă opinie. Cât despre modul de argumentare şi dovezile, pe care le invocă aceşti şi alţi autodeclaraţi specialişti — le lăsăm la obrazul lor, chipurile, savant şi al publicaţiilor care se oferă cu generozitate autorilor a tot felul de bazaconii (numai unioniste să fie!).

Parlamentarul, prorectorul şi consilierul S. Circă cu aere de atoateştiutor declară: «În lume NU ESTE şi NICI NU POATE fi o asemenea situaţie când una şi aceeaşi limbă, vorbită chiar şi de naţionalităţi diferite, poartă denumiri diferite». Şi semnează: «doctor în economie, deputat în Parlament»... (M.S., 23. 03. 1993). Mai bine semna numai «deputat»... Căci doctorii în ştiinţă (mai ales, cei habilitaţi) nu au dreptul să declare public astfel de enormităţi.

Absolvenţii liceelor ştiu că niderlandezii vorbesc aceeaşi limbă, dar o numesc diferit: olandeză şi flamandă; mordvinii vorbesc aceeaşi limbă, dar o parte din ei o numesc mocşa cealaltă parte — erzia; cerchezii şi caracaevii vorbesc aceeaşi limbă, însă o numesc respectiv — cercheză şi caracaevă, locuitorii Vechiului Comitat şi cei din Valencia

folosesc aceeaşi limbă, dar o denumesc catalană şi valenciană; sârbii şi croaţii (şi slovenii) vorbesc aceeaşi limbă dar o numesc sârbă şi croată; noţiunea pur lingvistică «hindustană» este folosită de două mari popoare cu o conştiinţă naţională individualizată de secole indieni şi pakistanezi — cu denumiri diferite: limba hindi şi limba urdu, «etc»., cum scrie doctoriceşte S. Chircă.

Un alt uimitor de multilateral şi productiv trubadur al unionismului, îndrăgit, bineînţeles, de multcompetenta «Moldova Suverană», T. Gonţa scrie: «Sentimentul naţional al poporului român apare abia după anul 1700 în Transilvania» — M. S., 23. 03. 1993 (De fapt, conferenţiarul T. Gonţa aminteşte un adevăr pentru care V. N. Iacovlev ar trebui să-i fie recunoscător). Înţelegem că şi profesorul T. Gonţa, şi doctorul S. Chircă şi redacţia «Moldovei Suverane» luptă cu ardoare şi chiar cu înverşunare pentru «întregire». Însă, oare chiar să nu găsească ei autori mai ca lumea, adică măcar cu o brumă de cunoştinţe în problemele de istorie, politică, de etnopsihologie, care ar cunoaşte cât de cât istoria ce se predă în gimnaziile noastre? Îşi dau seama profesorul universitar T. Gonţa şi redacţia «Moldovei Suverane» ce prejudicii aduc cauzei unionismului? Istoriografiei române contemporane? Acelaşi profesor ne luminează mai la vale, că printre «oamenii de cultură basarabeni (sic!) care şi-au făcut studiile în Rusia (sic!) a fost şi C. Negruzzi (sic!).

Elevii claselor primare ştiu că autorul nuvelei «Alexandru Lăpuşneanul» s-a născut prin părţile Iaşului, teritoriu care n-a făcut parte din «Basarabia», dacă T. Gonţa nu extinde cu de la sine erudiţie această denumire rusească (din 1807, ea aranjând şi pe români, căci împinge în uitare denumirea istorică, politică şi geografică Moldova) şi asupra regiunilor carpato-prutene. Şi mai ştiu elevii claselor primare (chiar şi cei mediocri): C. Negruzzi nu «şi-a făcut studiile în Rusia».

Cu ajutorul unor autori posedând un astfel de nivel de cultură, năzuieşte «Moldova Suverană» să ne facă să ne dezicem de etnonimul lăsat moştenire de strămoşi şi părinţi — de denumirea limbii pe care am însuşit-o odată cu laptele matern? Domnilor, sânteţi ridicoli. Cu autori care folosesc astfel de dovezi veţi obţine un rezultat tocmai opus celui scontat.

«MOLDOVENII DIN DREAPTA PRUTULUI...»

«Lingvistul» S. Chircă scrie că «expansionismul stalinist... a impus unei generaţii întregi că sunt două limbi: cea română şi cea moldovenească». Nu dorim să intrăm în controversă cu posesorul unei erudiţii atât de multilaterale şi colepleşitoare cum este faimosul foctor habilitat. Rămâne totuşi o enigmă cum a putut să impună, «expansionismul stalinist» limba moldovenească lui Gr. Ureche, M. Costin, Dm. Cantemir? Sau unor cetăţeni ai României de azi? Ba chiar şi unor membri ai Academiei Române?

...Cele ce urmează nu sunt altceva decât doar unele spicuiri documentare din autori români — profesori, oameni simpli, academicieni, cărora nu le-a fost şi nu le este ruşine să afirme că sunt moldoveni şi că vorbesc moldoveneşte sau care au folosit şi folosesc termenii **moldoveni, limba moldovenească.** Subliniem în mod special: **sunt reproduse numai exemplele care ţin de conceptul general acceptat: «Limba este un fenomen social specific»** (R. Buda. gov). Menţionăm, deci numai denumirea etnică şi denumirea limbii.

«Dictatura ceauşistă nu vroia ca şi **moldovenii din dreapta Prutului** să ştie cum se desfăşoară procesele de restructurare în Moldova Sovietică». Jalbă C. Ion, or. Roman, jud. Neamţ. (Moldova Suverană, 1. 03. 1990).

«Sunt legat de voi prin trup şi suflet, căci sunt **moldovean de dincoace de Prut...»,** prof T. Nejneru. Galaţi (Făclia, 29. 03. 1991).

Despre păstrarea conştiinţei moldoveneşti la cei din dreapta Prutului dovedeşte, o dată în plus, Mihail Sadoveanu:

Un sorocean, stând de vorbă cu marele scriitor mărturisea: «Venirea actorilor pribegi (din regat) ne-a tulburat. Aveam cunoştinţa că sunt **moldoveni de dincolo de Prut»** (din dreapta lui);

Stând de vorbă cu un târgoveţ la Căpreşti, Mihail Sadoveanu afirmă:

«— Sunt **moldovean de peste Prut. Mă plimb prin Basarabia»;**

Mihail Sadoveanu intră în vorbă cu Mihail Leonte, flăcău din «ţinutul Romanului, dintr un sat de pe malul Siretului», la 1919 soldat român în garnizoana din Teleneşti:

«... Ascultă Mihai... Văd că ești din părțile noastre, **moldovan ca și flăcăii de la Telenești și Inești...**

...Eu știu că suntem tot una: **moldoveni noi, moldoveni ei...** — Mihail Sadoveanu. Drumuri basarabene. p. 22, 73, 75.

Pe harta 696 a vol. II (Micul Atlas Lingvistic Român. Serie nouă. Vol. I—III. Buc. 1956 — 1967), intitulată «românește», la întrebarea «cum vorbiți?» au fost înregistrate în trei puncte, conturând o arie considerabilă a Moldovei (de peste Prut), și adverbul **«moldovenește»:** punctul 520 (Larga, jud Iași); punctul 514 (Coropceni, jud. Iași); punctul 605 (Furcenii Vechi, jud. Galați). Aceasta după o sută de ani de **totală demoldovenizare!**

Unii membri ai Academiei Române nu s-au intimidat să folosească **limba moldovenească.** Academicianul Ion Petrovici nota: «M-am născut la Tecuci... regiunea Moldovei de Jos. **Regiunea** fără recunoaștere oficială **putea fi indicată ca atare atât geografic cât lingvistic.** Acest din urmă epitet i se cuvenea în măsura în care **limba moldovenească** se vorbea la noi, având și dânsa accentul specific al **pronunției moldovenești în genere.** Știam din spusele celor mari că unele lucruri se cheamă altfel peste Milcov decât în Moldova la noi».

Analizând limba «Letopisețului Țării Moldovei» al lui Ion Neculce, academicianul Iorgu Iordan conchidea: «prin forța împrejurărilor **graiul moldovenesc îndeplinea, pentru locuitorii provinciei unde se vorbea, roiul de limbă a întregului popor».**

«Neculce s-a născut și a trăit mai tot timlul în această parte (la nordul) provinciei lui natale, care și în momentul de față (1959) **se dovedește a fi, din punct de vedere lingvistic, mai autentic moldovenesc...»** — Iorgu Iordan. Introducere la: Ion Neculce. Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte. 1959. p. LX.

M. Sadoveanu, fost președinte al Secției de Filologie a Academiei Române, a glorificat în creația sa faptele eroice ale moldovenilor, evidențiind plastic irepetabil caracterul și conștiința lor de sine — conștiința națională. «Manifestările sufletului național, **firea moldovenilor» este** tema preferată (a lui Sadoveanu) și însăși alăturarea acestor termeni ne duce cu gândul la moștenirea cronicărească (M. Tomuș, Mihail Sadoveanu. Cluj-Naroca. 1978, 183).

«Firea moldovenilor» constituie obiectul unor profunde meditaţii filosofice şi social-etnice în vestitele sale creaţii «Demonal tinereţii», «Nunta domniţei Ruxanda», «Fraţii Ideri», «Zodia Cancerului», «Neamul Şoimăreştilor», «La Moldova»... Despre sarcinile «Scriitorilor moldoveni» în faţa limbii M. Sadoveanu scria în 1919, 1933, 1941... Caracterizând graiul unui orheian (într-o schiţă documentară) prin 1924, M. Sadoveanu precizează: «Avea ceva de spus el, **pe moldoveneşte**» («Mărturisiri, p. III)... «Bătrânul Ştefan Hristofor, **diacul de moldovenie, meşterul de scrisoare moldovenească»**, este unul dintre protagoniştii romanului sadovenian «Nicoară Potcoavă».

Un alt academician român, G. Călinescu scria în a sa **«Istorie a literaturii române»**: «Faţă de săracul dialect muntean, limba ţăranului ardelean şi mai cu seamă a **moldovanului** sunt **pe o treaptă superioară... Graiul moldovenesc prin moliciunea tonurilor sale e de la sine artistic. Un Neculce, un Creangă în Muntenia sunt mai greu de aşteptat»**.

Vom observa că despre statornicirea unor «graniţe etnice şi politico-geografice» (A. Armbruster) erau conştienţi de acum autorii medievali. În «Biblia de la Bucureşti (1688) în precuvântare se spune că ea este destinată «românilor, moldovenilor şi ungrovalahilor».

EXISTĂ O UNITATE LINGVISTICĂ

Autorii — de aici şi de colo — care în ultimii 2—3 **ani** discută aprig (nu se ştie cu cine), pledând pentru unitatea lingvistică moldo-română, au un singur interes: cel de **a** acumula capital politic. Căci, nimeni nu neagă unitatea lingvistică estromanică! Unitate ce se manifestă în toţi parametrii pur lingvistici. Aceasta o ştia cu sute de ani până la R. Budagov şi S. Brenştein, primul filolog moldovan Gr. Ureche, când scria capitolul de cronică «Pentru limba noastră moldovenească» (sec. XVII). O ştia M. Costin, o ştia Dm. Cantemir. Filologii moldoveni Gr. Ureche, M. Costin sunt printre primii în Europa, care au scris studii despre graiul lor matern în limba moldovenească. Ideile lor cu privire la originea romanică, la unitatea lingvistică sunt valabile şi astăzi. În care alte ţări din perimetrul carpatic au fost scrise la acea epocă studii de lingvistică comparativă, de istorie a limbii materne şi în limba ma-

ternă? Totodată, Gr. Ureche şi M. Costin au fixat o realitate istorică, demonstrând, că pământenii lor în mod conştient îşi numesc graiul matern **limba moldovenească.**

În «Cronica Ţărilor Moldovei şi Munteniei» a lui M. Costin citim fragmentul «Despre limba moldovenească sau românească», în legătură cu care doctorul habilitat în filologie M. Gabinschi observă: «E de notat plasarea glotonimului «moldovenească» pe primul loc».

În vestita sa monografie «De neamul moldovenilor, din ce ţară au ieşit strămoşii lor...» M. Costin, referindu-se la etimologia Roma-român, notează: «şi cât au trăit în munţi, în Maramoroş şi pe Olt tot acest nume au ţinut şi ţin până astăzi şi încă mai bine muntenii decât moldovenii, că ei şi acum zic şi scriu ţara sa «rumânească», ca şi romanii cei din Ardeal». Tot în aceeaşi lucrare M. Costin scrie: «Măcar că ne răspundem moldoveni, fără nu întrebăm «ştii moldoveneşte?», ce «ştii româneşte», adică râmleneşte». Pentru M. Costin «rumân» însemnă «adică râmlean, de la Roma», adică romanic. Se ştie: această lucrare a lui M. Costin, latinist înflăcărat, ne este cunoscută din copii făcute în Ţara Românească în secolele XVIII — XIX. Gr. Ureche şi Ion Neculce nu foloseşte în general etnonimul «român» şi glotonimul «limba română». Cu toate acestea alcătuitorii «Istoriei Moldovei din cele mai vechi timpuri până în epoca modernă» (Chişinău, 1993) ştiu să «prima cronică în limba românească este «Letopiseţul Ţării Moldovei» de Grigore Ureche» (p. 213).

Cronicarii Gr. Ureche şi M. Costin erau conştienţi că denumirea poporului şi a limbii materne au o neîndoioasă însemnătate pentru conştiinţa naţională. Miron Costin conchidea: «Mare dovadă neamurilor din ce rădăcină şi izvor sântu numile care au şi în de sine şi de la alte ţări streine...». Această concluzie vizionară, formulată cu trei secole în urmă, a devenit concept general acceptat.

Este semnificativ că autorii munteni de până la 1861 reflectau adecvat realităţile etnice şi lingvistice din acea vreme: Al. Odobescu, I. Slavici... În monografia «Românii sub Mihai Viteazul», scrisă prin anii 1849 — 1851, având în vedere «că faptele relatate în această lucrare s-au petrecut în secolele al XVI-lea — al XVII-lea, N. Bălcescu vorbeşte numai despre Valahia, Ţara Ardealului, Moldova, dar niciodată despre România». (V. Arvinte).

Referindu-se la folosirea cuvintelor **moldovenesc, moldovenească** în prima jumătate a secolului XIX, cercetătorul român V. Arvinte constată, «În scrierile din Moldova elementul român se combină cu adjectivul **moldovenesc, moldovenească,** care începuse încă din secolele precedente să denumească poporul şi limba română din această provincie». I. Brătescu — Voineşti scria în 1907: «Pentru graiul cuminte şi adeseori glumeţ al **ţăranului moldovan** Creangă este cunoscut ca model».

Despre conştiinţa de sine a moldovenilor au scris şi alţi autori români. Într-o broşură apărută la Iaşi în 1940 V. Harea scria despre «acei care rostesc **dulcele grai moldovenesc** şi la care **nu s-a stins conştiinţa că sunt moldoveni»**; despre acei care până astăzi au păstrat **«vechiul şi adevăratul nume Moldova».**

Într-o scrisoare publicată în 1864 în ziarul «Buciumul» (comentată mai târziu de Al. Boldur) se constată că **«naţionalitatea** — (naţiunea) **moldovenilor în Basarabia»** ocroteşte «în toată sfinţenia legea părinţilor noştri. De la Prut până la Nistru noi toţi vorbim limba noastră naţională — **cea moldovenească»** (Viaţa Basarabiei, 1940, nr. 4).

« ADEVĂRATA HARTĂ A MOLDOVEI»..

Într-un studiu apărut în 1965 filologul german K. Heitmann, referindu-se la «faptul autonomiei culturale a Basarabiei», preciza: «Trebuie de adăugat şi faptul că pe parcursul întregului secol al XIX-lea, care a jucat un rol atât de decisiv în crearea limbii şi conştiinţei de sine naţionale în Europa, Basarabia şi Transnistria aveau o existenţă aparte...». După 1918, continuă autorul german, «Naţionaliştii basarabeni şi transnistreni, cu toată conştiinţa apartenenţei la neam, vorbeau peste tot despre **neam moldovenesc, despre limba moldovenească».** (sublinierile autorului german). În fond, K. Heitmann constată un adevăr general cunoscut şi confirmat ca atare de personalităţi române notorii. În 1941 D. Caracostea constata: «Graiul basarabean este **graiul moldovan** de acum un secol, netrecut prin prefacerile datorită limbii comune».

Aceste realităţi le fixase cu mult mai înainte (1919 — 1922) M. Sadoveanu în «Drumuri basarabene». «Pentru marea majoritate a moldovenilor din Basarabia **romanii**

sunt oameni minunaţi care au venit de dincolo de Prut. **Romanii** sunt soldaţi, jandarmi şi funcţionari. Întâi au venit soldaţii, adică muscalii **romani** când cu svoboda... Nişte oameni de departe, pe care basarabenii nu-i cunoşteau... Ţărănimea **grăia moldoveneşte...».**

Călătorind «de la Ungheni spre Bălţi» cu trenul, M. Sadoveanu reproduce cugetările unui moldovan: «Dragostea pentru pământul nostru la noi, **moldovenii,** e o boală. Eu bănuiesc că din pricina asta au făcut **moldovenii** invazie în istoria literaturii româneşti... Dumneata râzi, înţelegi că vreau să-ţi fac un lung pomelnic, începând cu Kogălniceanu, Alecsandri, Negruzzi şi Russo, Eminescu şi Creangă. Şi ştiu că ai să-mi pui înainte câteva nume ale unor oameni deosebiţi care nu intră în graniţile mele... Eu îi zic **moldovenească** pentru că aşa se pare adevărat. Aşa o putem deosebi de aspra familie a oamenilor de afaceri şi a micilor politiciani care macină vorbe duse de vânt. Trenul de faţă, care ne leagănă ca pe valuri, aduce foarte mulţi dintre aceştia în Basarabia noastră şi nu suntem deloc bucuroşi de dânşii».

În zilele noastre un «redactor de la «Gazeta de Est» din România afirmă într-un material intitulat «Pe limba lui Ştefan cel mare»: «Ştim cu toţii cui a lăsat el, Ştefan cel Mare, Moldova... Cât va dura acest pământ **limba va fi moldovenească ori** nu va fi deloc». (M.S., 6. XI, 1990).

Judecând după evenimentele şi declaraţiile din ultima vreme, redactorul «Gazetei de est» din România pare să nu aibă dreptate. A se vedea, bunăoară, declaraţia Preşedintelui Parlamentului la întâlnirea cu «deţinătorii» adevăratul istoric (F.P.C.D., Clubul democraţilor): «Limba oficială a Republicii Moldova este limba română... Ştim adevărul acesta... Poziţia în cauză eu am apărat-o tot timpul...» (Oare chiar tot timpul? Sau numai din martie 1993. Situaţia e mult prea picantă ca să nu revenim). Aici am vrea să menţionăm că adevărul pe care îl «ştie P. Lucinschi şi difuzoarea lui de idei L. Scalnâi, a rămas necunoscut, spre nefericirea lor, câtorva milioane de moldoveni. Hotărât lucru: toţi sunt «îndoctrinaţi» de ideile comuniste, desigur, cu excepţia lui P. Lucinschi şi L. Scalnâi.

Adevărul ştiut de P. Lucinschii şi noii săi acoliţi a rămas şi rămâne necunoscut — curios lucru! — unor savanţi şi publicişti români din perioada contemporană. În

tot cazul, cunoscutul filolog şi istoric literar, autor de manuale, P. Haneş edita la Iaşi în 1917 o «Gramatică moldovenească».

Vorba moldovenească, vorbeam moldoveneşte, vocabulele noastre moldoveneşti, cărţi cu slovă veche moldovenească, în limba cea dulce şi moale moldovenească, în cea mai curată limbă moldovenească — sunt doar câteva din sintagmele folosite la orice pas de către M. Sadoveanu în nemuritoarele sale pagini «basarabene».

Făcând «o privire retrospectivă» istorică, publicistul român E. Axinte afirmă în zilele noastre: «Adevărata hartă a Moldovei este cea moştenită de la strămoşii noştri şi ea cuprinde între fruntarii pe **toţi aparţionătorii limbii moldoveneşti».** Referându-se la istoria nordului Moldovei, autorul român conchide, că demult «denumirea de Bucovina era deja consolidată» în conştiinţa **moldovenilor de pe aceste meleaguri.** Fără a manifesta nici cea mai mică reaintenţie, ne întrebăm dacă n-ar fi mai bine să chemăm «în ajutor» toţi vecinii spre a ne «boteza» limba... Tezaurizarea conştiinţei naţionale este o problemă care ţine de însăşi supravieţuirea unui popor şi nicidecum ceva aparţinător de voia Soartei» (Glasul Moldovei, România, 23. 09. 1990).

SAVANŢI RUŞI DESPRE LIMBA MOLDOVENEASCĂ

(sau «Eşcio raz o sootnoşenii moldavscogo i rumânscogo iazâcov»).

Călăuzidu-ne de conceptul general acceptat al comunităţii pur lingvistice a graiurilor vorbite în spaţiul carpato-dunăreano-nistrean, în continuare reproducem considerentele unor savanţi notorii cu privire la aspectele istorico-cultural şi social-psihologic ale clasificărilor lingvistice, etnice. Romanistul R. Budagov scria în 1953 că «limba moldovenească are un şir întreg de particularităţi specifice». Mai puţin categoric, în 1976, el reafirmă un adevăr vechi: **«Clasificarea lingvistică** a limbilor nu poate să nu ia în consideraţie **răspândirea cultural-istorică şi geografică a limbilor...».**

Cunoscutul filolog Ruben Avanesov, de asemenea, constata că la determinarea caracterului oricărei limbi un rol decisiv îl joacă atitudinea purtătorilor faţă de graiul vor-

bit. Domnia sa exemplifică: **limbile bielorusă şi rusă** reprezintă limbi diferite, ele sunt de sine stătătoare; ele **sunt limbi naţionale nu după structură, în fond identică, ci în conformitate cu conştiinţa de sine naţională a populaţiei,** având istorii diferite, tradiţii diferite şi o situaţie geografică diferită a republicilor. (Vezi Izvestia AN SSSR. OLIa. Vâp. 3, 1959. S. 260).

Această realitate, fundamentată teoretic şi confirmată de existenţa multor limbi cu aceeaşi structură şi fond lehical, dar cu denumiri diferite, este susţinută, alături de mulţi alţii, şi de profesorul român B. Cazacu. Acest prestigios filolog constată şi el: conştiinţa vorbitorilor că ei aparţin la o anumită comunitate lingvistică este în realitate unul dintre cei mai importanţi factori care trebuie luaţi în consideraţie la determinarea deosebirii limbii sau a dialectului oricărui grai. (Vezi B. Cazacu. Limba sau dialect? In SCL, 1959, N 1 p. 11).

Formulele reproduse mai sus nu sânt altceva decât variaţii ale unui adevăr vechi şi bine cunoscut. «Nemic mai social ca limba, nodul cel mai puternic, dacă nu chiar temelia societăţii. — Afirma cu aproape un secol în urmă B. P. Haşdeu. — Nemic mai expus, prin urmare, la pericolul unor aprecieri **emoţionale,** în loc de cele **raţionale.** Limba unui popor se confundă şi se identifică cu naţionalitatea lui, cu memoria părinţilor, cu leagănul, cu mama, de unde şi se numeşte **limba maternă,** expresiune sublimă...». Cuvente den bătrâni. Vol. III. Prefaţă).

Nu vom reproduce aici definiţia «limbii moldoveneşti în plan sociolingvistic» a academicianului G. Stepanov. Vom aminti că reputatul romanist constata: «În comparaţie cu **limba moldovenească** astfel de limbi—ca provansală, sardina nu dispun de caracteristici atât de importante...». Cu toate acestea ele sunt recunoscute de autorii români.

Caracteristică pentru moravurile ştiinţifice de azi este evoluţia concepţiilor romansitului R. Piotrovskii cu privire la corelaţia «limba moldovenească — limba română». În 1953 dânsul scria: «savanţii naţionalişti români în fel şi chip denaturau caracterul acestor relaţii». Douăzeci de ani mai târziu, R. Piotrovskii susţinea (un adevăr general cunoscut, de fapt): «Criteriul de bază după care «tipurile de vorbire» (limbile) pot fi clasificate este calificarea respectivă a acestor limbi de către masele lor de purtători».

Bazându-se pe această realitate, dar şi pe materialele proprii culese pe teren (R. Piotrovskii a participat la faza iniţială a lucrărilor de alcătuire a ALM), domnia sa conchide: «majoritatea absolută a moldovenilor consideră că face parte din **naţiunea moldovenească** şi e convinsă că **limba ei maternă e graiul moldovenesc»**. (R. G. Piotrovskii. Lingvisticeskie rashojdenia blizcorodstvennâh iazâcov. Eşcio raz o sootnoşenii moldavscogo i rumânscogo iazâcov. Voprosâ iazâcoznania. 1973. N 5, p. 37, 38).

În 1976 R. Piotrovskii încă mai susţinea, că la delimitarea unor «realităţi lingvistice comparabile... se iau în consideraţie nu atât datele lingvistice, cât **cele cultural-istorice, popular-psihologice...** Este necesar, continuă romanistul, să explicăm lingvistic calificările popular-psiholorice ale acestor două «graiuri» de către purtătorii lor». Cu toate că se impuneau anumite greutăţi, R. Piotrovskii îşi încheia articolul din 1976 pe o notă optimistă, informându-ne că disertaţiile de candidat ale lui N. Mătcaş şi L. Novac constituie «primele experimente ale comparaţiei lexicului şi **morfologiei moldoveneşti şi româneşti»**.

Într-un articol publicat în 1988 (Nistru, nr. 9) ni se dă de înţeles că «procedeele administrative de comandă» l-au impus în 1973 şi în 1976 pe R. Piotrovskii «escio raz» să aibă grijă să amintească specialiştilor că **«majoritatea absolută a moldovenilor consideră că fac parte din naţiunea moldovenească»** şi că ei «sunt convinşi că **graiul lor matern e limba moldovenească»**. Însă de data aceasta (în 1988) el ne lămureşte că «în primul rând era deformat aspectul moral de utilizare a limbii materne; pentru nimeni nu mai e secret că la întrebarea în ce limbă vorbesc moldovenii urmează un răspuns cinic (sic!): «în limba moldovenească care se deosebeşte de cea românească». Acest paradox, această minciună gogonată...». Urmează alte mărturisiri ale «principialului» savant R. Piotrovskii. Însă cu tot cinismul său, purtat ca o podoabă, îşi dă seama totuşi că **«Hotărârea definitivă, firească, nu poate fi adoptată fără a lua în consideraţie părerea celor trei milioane de moldoveni»**.

Dar să revenim la opiniile altor savanţi de o principialitate oricum constantă, lucrările cărora au fundamentat atât importanţa factorilor istorici, sociali şi psihologici la caracterizarea obiectivă a corelaţiei limbă — etnos, etnonim — glotonim, cât şi pericolul ignorării acestor factori. Unul din fondatorii «etnografiei vorbirii», «etnografiei comunicării» E. Sapir considera (în 1934), că, dacă dorim ca aspectele lingvistice «să aducă o contribuţie esenţială la înţelegerea noastră a conduitei umane, este necesar ca definiţiile, categoriile şi clasificările să poată fi concepute în termenii psihologiei sociale...». (Vezi Jurnal of Social Psychollogy. 1934. v. 5, p. 410).

În anii 1960 — 1970 etnologii din diferite ţări au tras concluzia că «există un şir întreg de însemne deosebit de importante la caracterizarea comunităţilor etnice». Interacţiunea şi corelarea lor contribuie la constituirea conştiinţei de sine etnice, care, în cele din urmă, este decisivă la determinarea apartanenţei unor persoane aparte sau a unor întregi colective umane la una sau alta comunitate etnică... Această conştiinţă de sine, de regulă, e în legătură cu denumirea comunităţii etnice bine cunoscută fiecăruia care declară că aparţine la această comunitate.

Astfel, referindu-se la însemnele etnosului, etnologii americani R. Narrol (1964) şi M. Moerman (1965) au tras concluzia că **«cel mai sigur (iar uneori unicul) temei de determinare a hotarelor dintre două comunităţi este conştiinţa de sine etnică şi autodenumirea acestor comunităţi».** Aceasta se referă în egală măsură şi la conştiinţa etnolingvistică.

Realitatea etnopsihologică consemnată este general cunoscută şi general acceptată în studiile sociologice şi etnologice contemporane. (Vezi, de exemplu, E. Gellner. Nations and Naţionalism. Oxford. 1983). Atare realitate etnopsihologică, fundamentată teoretic şi confirmată de viaţă, e în perfectă concordanţă cu dreptul popoarelor la conştiinţă, consfinţit în «Declaraţia universală a drepturilor omului».

Concepţia în cauză o împărtăşesc, după câte ne dăm seama, şi filologii R. Budagov şi S. Bernştein. Constatând că «din punct de vedere lingvistic româno-moldove-

neasca sau moldo-româna formează o unitate neîndoielnică, în al cărei sistem ambele părţi sunt deopotrivă egale», dumnealor ţin să avertizeze: «Bineînţeles, problema nu se reduce la denumire, însă şi denumirea are o mare importanţă pentru înţelegerea justă a fenomenului».

În urma rezumării celor, doar câteva, informaţii expuse sumar se impun unele generalizări.

— Având în vedere unitatea pur lingvistică - morfologică, fonetică, lexicală, derivativă, semantică, stilistică — a limbilor vorbite pe arealul carpato-danubiano-nistrean, unitate constituită istoriceşte şi confirmată de marii noştri clasici şi scriitori de vază contemporani;

— Având în vedere factorii istorici, culturali, psihologici, geografici şi politici (existenţa multiseculară a statului Moldova), care au contribuit la apariţia şi statornicirea conştiinţei de sine naţionale proprii a populaţiei din spaţiul carpato-nistrean — conştiinţă naţională exprimată în etnonimul **moldoveni şi** glotonimul **«limba moldovenească»**, înrădăcinate de veacuri în memoria istorică a băştinaşilor;

— Având în vedere contribuţia de netăgăduit a moldovenilor la dezvoltarea fondului naţional de cultură comun, la dezvoltarea şi îmbogăţirea tezaurului artistic comun, limbii literare comune;

— Având în vedere că factorii de natură extralingvistică — denumirea limbii (glotonimul), ca şi denumirea poporului (etnonimul) nu pot influenţa unitatea lingvistică stabilită, conţinutul şi spiritul ei romanic.

— Având în vedere că luarea în consideraţie a realităţii lingvistice şi — în egală măsură, — a adevărului istoric, cultural, a factorului psihologic va calma spiritele şi va restaura respectul şi relaţiile de fraternitate dintotdeauna dintre purtătorii unităţii lingvistice est-romanice;

— Având în vedere «că recunoaşterea demnităţii proprii tuturor membrilor familiei umane şi că drepturile lor egale şi inalienabilele constituie baza libertăţii; dreptăţii şi păcii generale» sunt proclamate de acum în preambulul «Declaraţiei universale a drepturilor omului»;

— Având în vedere că «declaraţia universală a drepturilor omului» proclamă, alături de altele, că «Fiecare om are dreptul la libertatea gândirii, conştiinţei şi religiei...» (Art. 18); «Fiecare om are dreptul la libertatea convinge-

rilor şi la exprimarea lor liberă» (Art. 19);

— Având în vedere că în ultimul (1989) recensământ— operaţie de înregistrare statistică a exprimării benevole a naţionalităţii şi limbii materne a cetăţenilor folosită în lumea întreagă — majoritatea absolută a populaţiei băştinaşe a republicii — 2.325,7 mii de oameni s-au considerat **moldoveni,** iar 95,4% din ei numesc graiul — **limba moldovenească;**

— Având în vedere că, exprimând vrerea întregului popor, deputaţii Republicii au hotărât la **31 august 1989 că «Limba de stat a Republicii Moldova este limba moldovenească»;**

— Luând în consideraţie realitatea că «româno-moldovenească sau moldo-română formează o unitate neîndoielnică în al cărei sistem ambele părţi sunt deopotrivă egale»;

— Luând în consideraţie, că denumirea (Limbii, poporului) are o mare importanţă pentru înţelegerea justă a esenţei fenomenului concilierii, a situaţiei etnopolitice;

— Luând în consideraţie, că «cel mai sigur (iar uneori unicul) temei de determinare a hotarelor dintre două comunităţi este conştiinţa de sine etnică», exprimată în autodenumirea acestor comunităţi şi autodenumirea limbilor lor

constatăm:

Limba oficială a Republicii Moldova este anume **limba moldovenească.** După cum a fost, după cum şi este.

Considerăm, că această denumire absolut prin nimic nu denaturează comunitatea lingvistică, originea şi esenţa romanică a limbii vorbite de moldoveni, dezvoltarea ei liberă multilaterală pe făgaşul comun şi în conformitate cu legităţile familiei lingvistice romanice.

Alte denumiri nu iau în consideraţie realitatea istorico-culturală şi etnopsihologică, tradiţiile şi memoria istorică a băştinaşilor. Ignorarea acestor realităţi lezează sensibil sentimentele naţionale ale majorităţii populaţiei băştinaşe a Republicii Moldova, ar putea bara, posibil definitiv, calea obţinerii integrităţii Moldovei; va alimenta în permanenţă fobia moldovenilor faţă de acei de aceeaşi obârşie.

V. BASARABIA — DENUMIRE COLONIALĂ

CINE IMPUNE DISCUȚIA?

Înțelepciunea populară ne învață că pentru a stabili valoarea adevărată și urmările reale ale oricărui fenomen e de ajuns să ne imaginăm că el n-ar fi existat sau nu s-ar fi produs. Să ne imaginăm, că proiectul Contituției Republicii Moldova, propus de comisia parlamentară, nu conține — horibile scriptu! — termenii «român», «românesc», «română». E lesne de presupus, că discuțiile s-ar fi concentrat aupra întregului proiect, având, probabil, un caracter constructiv, o tonalitate moderată. Căci, apelăm la o «somitate» în materie de etnopsihologie, M. Patraș: «De fapt, nimeni (din interiorul) Republicii Moldova nu pune la îndoială cine suntem, ce limbă vorbim, aceasta o fac unii «de-ai noștri», lucru care se face cu scopul de a ne distrage de la problemele-cheie».

E greu să pui la îndoială constatarea savantului-parlamentar. Însă acei «unii de-ai noștri» (din comisia parlamentară, probabil) au introdus în proiectul de Constituție a Republicii Moldova termenii de mai sus. Și atfel, involuntar, după părerea noastră, disconsideră memoria istorică a moldovenilor, mentalitatea că aparțin la un stat independent, că formează un popor cu o prezență multiseculară în istorie; lezează conștiința națională a trăitorilor acestor pământuri, reflectată în autodenumirea națiunii (etnonim) **moldoveni,** în autodenumirea limbii (glotonim) — **limba moldovenească.** (În acest plan pentru cei curioși amintim că M. Patraș (ca și S. Chircă) e posesorul unei informații unice: **«toate statele naționale au o singură limbă»** (subl. «lingvistului» M. Patraș); așteptăm cu nerăbdare alte studii ale Domniei Sale despre votarea axiomelor, ce ne-ar «lumina» care din cele 4 (patru) limbi oficiale ale Statului național (?) Elveția — germana, franceza, italiana, retoromana e «o singură limbă»? Care din cele 3 (trei) limbi oficiale ale Ducatului Luxemburg — franceza, germana, luhemburgheza (din 1984, care e de fapt, tot germană) e «o singură limbă»? ș. a. m. d. — vezi situația lingvistică din nordul Europei).

Forțele politice și mișcările obștești care iau în considerație în activitatea lor situația etnopolitică statornicită pe

aceste meleaguri, realitatea concretă, confirmată de recensământul din 1989, de Legea Republicii Moldova din 31 august 1989, sunt învinuite că nu au grijă de treburile lor directe; că de aceste probleme ar trebui să se ocupe numai «adevăraţii savanţi».

Am putea fi de acord cu aceste observaţii. Se impun totuşi unele precizări.

Discuţia cu privire la etnonimul şi glotonimul băştinaşilor din Republica Moldova a fost începută şi impusă republicii prin materialele uluitor de necompetente ale lui S. Chircă, T. Gonţa tirajate de «Moldova Suverană» la 23. 03. 1993, apoi de însuşi proiectul Constituţiei, elaborat de comisia Parlamentului.

Suntem conştienţi că nu toate publicaţiile au în activul lor astfel de «Savanţi-adevăraţi» ca cei de la «centrele ştiinţifice» din Cobâlnea, Şestaci, Cahul, Ungheni, Străşeni, Cotiujenii Mari... Evident, cei care se pronunţă în aceste probleme în gazetele, neagreate chiar şi de publicaţiile social-privatizaţionale, nu sunt nici «Savanţi», nici «adevăraţi». «Savanţii adevăraţi» sunt numai cei «de-ai noştri», evident.

Riscăm să presupunem că e firesc lucru, când partidele, mişcările obşteşti, dar mai ales deputaţii, susţin şi exprimă voinţa aderenţilor, promovează vrerea acelora, care au crezut programului candidaţilor şi i-au ales. Altfel se vor înmulţi cazurile, posibile numai la noi: răsunătoarea întâlnire a deputatului Mateiciuc (Matei) cu alegătorii săi, care nici ca cum nu pricep de ce alesul lor şi-a schimbat nu numai numele de familie; «dragostea» reciprocă dintre deputatul V. Beşleagă şi alegătorii săi (după alegeri, desigur); lupta cu jertfire de sine (politică) a deputatului S. Platon cu alegătorii săi...

Oare aceste cazuri de ultimă oră, precum şi decesul politic subit al vestalei Tuchilatu-Lari să nu fie de învăţământ nimănui?

Considerăm că are perfectă dreptate savantul parlamentar M. Patraş: discuţia iniţiată de «unii de-ai noştri» (rămâne să-i identificăm) «se face cu scopul de a ne distrage de la problemele-cheie».

Susţinem, totodată, apelul pedagogilor şcolii primare nr. 11 din Chişinău: «să terminăm odată şi pentru totdea-

una (?) aceste discuţii inutile, care ne sunt impuse ba de unii, ba de alţii». Şi venim cu unele propuneri:

— Să luăm în consideraţie şi să respectăm situaţia etnopolitică, statornicită istoriceşte în spaţiul moldovenesc pruto-nistrean;

— să luăm în consideraţie şi să respectăm realitatea etnică şi lingvistică conştientizată timp de aproape 700 de ani în memoria istorică a autohtonilor;

— să lăsăm la latitudinea şi voinţa poporului chestiunile care numai el este în drept să le hotărască — denumirea statului, denumirea naţiunii, denumirea graiului matern, cu atât mai mult că el le-a creat.

Dacă avem îndoială în facultatea moldovenilor de a-şi decide soarta — să-i întrebăm pe calea cea mai democratică, practicată consecvent în ţările civilizate de sute de ani, pe calea referendumului.

Dacă cineva pune la îndoială propunerile de mai sus îi amintim povaţa lui M. Patraş (de care ar trebui să se călăuzească Domnia Sa, în primul rând, dar, nu le fie cu bănat, şi pedagogii scolii nr. 11 din Chişinău): «Să şteargă praful de pe cărţile mai vechi şi să le citească».

Doar nimeni nu pune la îndoială dreptul omului de a se considera reprezentant al unei sau altei naţiuni, sau de a-şi denumi Limba într-un fel sau altul. Trezeşte indignare practica, devenită generală, când omului i se impune un anumit, unul singur, mod de gândire, când persoana este umilită şi batjocorâtă dacă se încumetă să aibă o altă părere.

Trezeşte nedumerire nu părerea expusă ce ţine de dreptul fiecărui cetăţean, ci argumentele invocate în practica de cultivare numai a unor anumite concepţii hazardate, a unui nou «—ism», adicătelea, unicul adevărat, «argumente», după cum se va vedea, inventate sau pur şi simplu ridicole.

NUMELE MOLDOVA ŞI «ZURLIII PRESEI INDEPENDENTE»

Suntem singurul popor din Europa, dacă nu din lume, care permite unor autori localnici, dar şi din vecinătate, să peroreze cu superioritate, nu rareori persiflant, despre numele etnic moştenit — **moldoveni**, despre numele ţării — **Moldova**. Parcă nu am mai fi o ţară suverană şi independentă. Parcă Academia moldovenească de acum ar fi o filială a instituţiilor de pe Căcaina şi Dâmboviţa, iar gazeta, bunăoară, «Moldova Suverană» ar fi un supliment judeţean, care respectă cu slugărnicie orientările publicaţiilor de peste Prut.

Cui nu i-i lene ne dă lecţii de geografie, de istorie şi, desigur, de toponimie şi etnonimie. De la noi, ăşti din provincie, se aşteaptă ascultare şi smerenie, «prezenţe folclorice şi lacrimi decorative», căci, după cum observă bine autorul bucureştean D. Cezar, «orice altă versiune «de întregire» a ţării se trezeşte penalizată imediat de către cerberii «patriotismului nativ». Necuviinţa unor zurlii ai presei independente (de pe ambele maluri ale Prutului — n.n.) ajunge până la a asemui ţinutul Basarabiei ca fiind locuit de necuvântătoare, uitate de fireasca istorie într-o lume anomică, deplasată spre ridicol de nesănsă». (Tineretul radical, mai, 1992). La îndemnul insistent al «zurliilor» din dreapta Prutului, autorii publicaţiilor din Republica Moldova de o habă de vreme numesc acest stat independent «Basarabia», iar pe locuitorii lui — basarabeni.

Astfel un condeier chişinăuean mai ieri «venea cu propunerea» să fie schimbat numele Ţării lui Bogdan I, Ştefan III cel Mare, Dimitrie Cantemir... Domnia Sa invocă «redutabilul» argument: «am certitudinea că numele adevărat al Republicii noastre e Basarabia şi nu Moldova». Ziceri de felul acesteia înţelepciunea populară le clarifică scurt şi cuprinzător: «Iartă-l Doamne, că nu ştie ce spune».

E vorba de autorii din «provincie». Căci acei din «interiorul ţării» ştiu prea bine ce vor şi ce fac. Nu în zadar îi măgulesc şi îi miluiesc (cu câte un apartament în Bucureşti, cu câte un mandat deputăţesc, cu câte o recepţie la preşedinţie) pe cei care s-au oploşit la sânul «patriei-mume».

...Insistând asupra numelui Basarabia, autorul nostru afirmă cu aceeaşi «certitudine» de invidiat: «Moldova, să nu uităm, se întinde şi dincolo de Prut, iar Basarabia — nu» (M.S., 12. 07. 1990). Ar fi cu totul interesant să ştim care e punctul de vedere al istoricilor români, în general al istoriografiei române cu privire la: I. «Moldova, să nu uităm, se întinde şi dincolo de Prut...» şi 2. «Iar Basarabia — nu» (se întinde dincolo de Prut)...

Intr-o altă ordine de idei ar trebui să-i mulţumim condeierului cu «certitudinea» Basarabiei pentru că ne atenţionează: «să nu uităm, că Moldova se întinde şi dincolo de Prut».

Fără nici o îndoială! După cum scria în acelaşi an un alt condeier, sucevean, **«Adevărata hartă a Moldovei** este cea moştenită de la strămoşii noştri şi ea **cuprinde, între înruntarii, pe toţi aparţinătorii limbii moldoveneşti...»** (Glasul Moldovei, septembrie 1990). Desigur, aceasta e adevărul cunoscut de toată lumea. Însă anume pentru a ascunde acest adevăr politicieni de pe Căcaina şi Dâmboviţa, «cerberii patriotismului nativ», «zurliii presei independente» recurg la tot felul de procedee şi substerfugii. Inclusiv substituirea numelui Moldova cu Basarabia, a numelui etnic **moldoveni** cu **basarabeni**. Şi ne întrebăm: ştie condeierul şi preaerudita «Suverană», care-i stă în în permanenţă la dispoziţie, ce scriu şi publică?

Dar, slavă Domnului, «mai nasc în Moldova oameni», care îşi cunosc istoria, la care n-a dispărut sentimentul demnităţii naţionale şi care au păstrat «vechiul şi adevăratul nume Moldova» (V. Harea).

«CUM NUMIM NOI TOTUŞI ŢĂRIŞOARA NOASTRĂ»?

Gazeta «Moldova Suverană» a plasat (23. 08. 1990) pe prima pagină rubrica «Pro sau contra», luînd în discuţie. cît de straniu şi inceredibil ar părea, denumirea statului, guvernul căruia e fondatorul ei. Alăturat e publicat articolul doctorului habilitat în medicină Grigore Bulbuc cu titlul «Cum numim noi totuşi ţărişoara noastră?». Un articol de o răscolitoare sinceritate, nuanţată de amărăciune. Dovezile aduse de savant, atitudinea sa respectuoasă faţă de alte opinii, tonalitatea îngăduitoare a mesajului de mare raritate în publicistica moldovenenască — de-

monstrează competența autorului, cumsecădenia și simțul demnității naționale. Convinși că acest articol e de o stringentă actualitate și astăzi, ne permitem, cu îngăduința doctorului habilitat Grigore Bulbuc, să-l reproducem integral.

«În patrimoniul tuturor popoarelor există noțiuni sfinte, care sunt obligatorii pentru fiecare individ. Printre aceste noțiuni sfinte este și denumirea țării. Spre exemplu, francezii n-o să permită nimănui să le țină prelegeri pe tema: «Cum am putea numi patria?».

Cu părere de rău, aceasta nu se poate spune și despre noi, moldovenii. Până nu demult țărișoara noastră purta denumirea «Moldova» (fie și cu diferite calificative). În ultimul timp tot mai des și mai des în conștiința poporului se implantează denumirea «Basarabia». Cu regret, la această operă participă destul de activ și frații noștri de peste Prut. Țin minte cum într-o emisiune televizată din primăvară un grup de cetățeni din România au protestat împotriva introducerii în uz a denumirii în cauză. Dar aceasta a fost unica luare de poziție pe tema în discuție.

Lucrurile au ajuns până acolo, încât chiar și Uniunea scriitorilor din Moldova a decis să-și schimbe denumirea unicei sale reviste de limbă maternă în «Basarabia». Personal am expediat o scrisoare la «Literatura și Arta», prin care îmi exprimam dezacordul cu decizia nominalizată. Însă, cu toate asigurările redacției, această luare de poziție așa și n-a văzut lumina tiparului. N-aș avea nici o obiecție dacă hotărârea amintită ar fi fost pe larg discutată în presă. După cum se vede, nici multstimatul nostru săptămânal nu ține cont întotdeauna de pluralismul de opinii.

Se manipulează și cu poziția lui Eminescu în această problemă. Pe când se știe prea bine că Poetul, discutând problema Basarabiei, spunea: asta-i Moldova adevărată. Și în vestita sa «Doina» îl îndemna pe Marele Bărbat al neamului nostru, care-și doarme somnul de veci la Putna, să se scoale din mormânt și **să-și adune Moldova toată.** Opera principală a lui Dimitrie Cantemir a fost intitulată «Descrierea Moldovei». Dar noi depunem eforturi pentru înveșnicirea denumirii propuse de către țarul Alexandru Pavlovici acestei palme de pământ.

Procedând așa, noi profanăm mișcarea înălțătoare a poporului nostru din anii 1988 — 1989. Atunci la ședințele

cenaclului «A. Mateevici», la mitingurile autorizate şi neautorizate se pleda nu pentru restabilirea moştenirii ţariste, ci pentru prosperarea Moldovei.

Deci, fraţilor, să nu neglijăm lucrurile sfinte».

Aşadar, doctorul habilitat în medicină Grigore Bulbuc într-un articol de modeste proporţii dă dovadă de mai multă competenţă şi nepărtinire în chestiunea numelui Basarabia, decât cohorte întregi de economist-etnologi, economişti-lingvişti, istorici-poeţi, poeţi-istorici, filologi şi istorici, care-şi câştigă pâinea la instituţiile Republicii Moldova.

AU EXISTAT MENUMORUTENI ŞI LIMBA MENUMORUTEANĂ?

E anevoios de perceput, dar în discuţiile cu privire la numele **Moldova** şi numele etnic **moldoveni** lucrurile au ajuns până la denaturări făţişe ale realităţilor istorice. Vâlva publicistică, chipurile, savantă, în jurul termenilor «Moldova» şi «moldoveni» ne convinge de persistenţa paradoxului: dacă axiomele gen 2x2=4 ar contraveni intereselor personale sau ambiţiilor politice, ele ar fi negate.

Astfel, la caracterizările batjocoritoare: **moldovenii** — «concept stalinist», «născocire stalinistă», «denumire de împrumut», vânturate de arhiinţelectuala «Moldovă Suverană», această publicaţie-giruetă e mai adăugat una. La 12. 05. 1993 ea găzduieşte un articol al «savantului» V. Dorogan din Cotiujenii Mari. Aceasta, dând dovadă de o erudiţie la nivelul colaboratorilor gazetei, se pronunţă împotriva legiferării «termenilor antiştiinţifici de limbă moldovenească şi naţiune moldovenească». Câţiva pedagogi de la şcoala nr. 1 din Străşeni anunţă lumea: «Nu există limba moldovenească, pe tot globul pământesc nimeni n-a auzit de ea...» («Ţara, 25. 05. 1993) (Grigore Ureche, Dimitrie Cantemir, A. Mateevici, I. Creangă, M. Sadoveanu, I. W. Goete — nenorociţii de ei! — precum şi mulţi savanţi români printre care I. Petrovici, Al. Graur, J. Byck ş. a. aşa şi n-au aflat adevărul zămislit la şcoala nr. 1 din Străşeni).

Nici vorbă, V. Dorogan, ca orice savant, poate avea o opinie a sa. Însă surplusurile de erudiţie — al autorului şi al redacţiei — i-au împins la insulte inadmisibile la adresa unui popor. În supersavanta înţelegere a redacţiei şi

a autorilor ei îndrăgiți denumirile **Moldova, moldoveni,** fixate în documentele istoriei de acum la începutul sec. XIV (Istoria României în date) ar fi «pocite». Iar **Basarabia, basarabeni** — denumiri date de ruși în 1807 părții de răsărit a Moldovei ocupate și locuitorilor ei — nu-s «pocite».

În aceeași concepție neofrontistă «noțiunea de «România», extinsă din 1862 «de la Țara Românească la ansamblul provinciilor românești» (E. Stănescu) e «științifică». Iar termenii istorici, politici, etnici **moldoveni, Moldova** sunt «antiștiințifici» (M. Dorogan ș. a.). În cel mai bun caz ei au, chipurile, numai sens geografic.

Persoane cu diplome de economiști și cu mandate parlamentare, autori cu titlu științific, nu numai din Cotiujeni, Șestaci, Cobâlnea, Strășeni, ci și din Chișinău, bunăoară, I. Hâncu, S. Berejan, declară fără pic de jenă că, cică, denumirile **Moldova, moldoveni,** care — știe o lume! (dar nu și unii economiști-parlamentari și savanți umanitariști) — sunt create și conștientizate de populația romanizată de la răsărit de Carpați cu aproape 700 de ani în urmă, ar avea doar sens geografic. Iar denumirea lucrată «România», «creație savantă de dată recentă, introdusă în titulatura oficială abia în 1862» (C. Tagliavini) are — ca să vezi! — sens etnic.

Dacă ne-am călăuzi de această logică, ar trebui să punem la îndoială etnicitatea ciornogorenilor (muntenegrenilor) și a Ciornogoriei (Muntenegru); sensul etnic al denumirii normanzi, «oameni de miazănoapte» (C. Giurescu), precum și al denumirii națiunii (și a statului) polon care are la rădăcină apelativul **poleane** «oameni de câmp». «Tribul polcanilor, ne amintește P. Panaitescu, unifică poporul de pe valea Vistulei până la Oder și noul popor se numește polon, cu toate că numele altui trib se menține, acela al lehilor...».

Potrivit acestei logici a autorilor noștri, care își închipuie că sunt etnologi, ar trebui să le spunem ucrainenilor că denumirea lor, adicătelea, nu este etnică, ci geografică: oameni de la **ocrainǎ,** adică de la margine.

Anumiți autori — curios lucru: în majoritate economiști de specialitate, dar iluzionați că sunt și lingviști, etnologi, istorici — caută în istoria Germaniei și a Rusiei —și, de necrezut, dar își închipuie că găsesc! paralele is-

torico-geografice, care, chipurile, ar pune la îndoială conceptul etnic al denumirii **moldoveni.** Ni se spune, că, cică cnezatele, bunăoară, Novgorod, Iaroslavl ş. a., landurile Bavaria, Saxonia ş. a. nu au lăsat denumiri etnice: bavarezi, saxoni sau denumiri lingvistice, de exemplu, limba novgorodeană, bavareză, saxonă, de care chiar nici M. Patraş «n-a auzit». Desigur! Economistul nostru parlamentar nu putea «să audă» de astfel de denumiri, căci e vorba de formaţiuni teritoriale, existente înainte de formarea statului rus centralizat, sau de «principate, ducate, markgrafiate, baronii etc,» germane (astăzi numite landuri— unităţi administrativ - teritoriale), care nu s-au format în state. Aceste denumiri ale unor structuri pur administrativ-teritoriale (cnezatele Novgorod, Iaroslavl, landurile Bavaria, Saxonia etc.) nu au influenţat denumirile etnice şi lingvistice ale populaţiei lor.

Precum nici «structurile premergător statale — cnezate, voievodate», bunăoară, ale lui Menumorut, Gelu, Glad în Transilvania; «organizaţiile politice prestatale de la sud de Carpaţi» (folosim terminologia «Istoriei României, medievală». Iaşi — Chişinău, 1991) — voievodatul lui Litovoi, cnezatul lui Farcaş, Ţara Severinului nu au dat naştere la denumiri etnice şi lingvistice, să zicem: litovoieni, fărcăşeni, severineni, gladeni; limba menumoruteană, severineană, gladeană...

«Organizarea politică premergătoare statului feudal unificat în teritoriul carpato - nistrean» este confirmată «de existenţa în partea nordică a teritoriului est-carpatic» a unei «ţări a vlahilor» (sec. XIII). «Un cnezat sau voievodat s-a constituit pe valea râului Moldova (sec XIV), reşedinţa căpeteniei fiind, foarte probabil, la Baia (care la început **s-a numit Moldova, după râul omonim» (Op. cit.,** p. 25). Subliniem: **de acum la începutul secolului XIV este fixată în analele istoriei** — înainte de apariţia oficială a Statului medieval Moldova-**denumirea (de voievodat, de** oraş) **Moldova.**

Desigur, nici formaţiunile politice prestatale — voievodatele, cnezatele din nordul spaţiului carpato-nistrean, de pe văile râurilor Moldova şi Siret, din cauza dimensiunilor modeste, a posibilităţilor politice-culturale limitate, precum şi din cauza factorilor externi, nu au putut contura şi statornici vreo denumire etnică, lingvistică până la

sfârşitul secolului XIII. În tot cazul, până la acest hotar cronologic denumiri etnice (lingvistice), derivate de la termenii Menumorut, Litovoi, Severinului (Ţara) deocamdată n-au fost înregistrate. La începutul sec. XIV, înainte de data oficială a formării Statului feudal Moldova, denumirile geografice şi etnice **Moldova, moldovenii**, sunt de acum fixate în documentele istorice.

Aceste denumiri de ţară, de stat — **Moldova,** de naţiune — **moldoveni (moldovan, moldauanos, moldovene, moldavicae gentis)** devin general răspândite şi conştientizate de populaţia spaţiului est-carpatic în jumătatea a doua a secolului XIV, după formarea Statului deudal unificat Moldova.

Această realitate istorică, etnopolitică este confirmată de concluzia lui P. Panaitescu, cunoscută, de altfel, mult până la el. «Când o comunitate de oameni vorbind aceeaşi limbă îşi dă un nume deosebitor, însemnă că se simte deosebită de celelalte popoare, că s-a născut un legământ pentru viitor. Numele popoarelor sânt o dovadă istorică pentru felul cum s-au format».

Conceptul teoretic reprodus, cunoscut încă de la M. Costin («mare dovadă neamurilor din ce rădăcină si izvor, sunt numile care au şi în de sine la alte ţări streine...») este susţinut şi de istoricii moldoveni din zilele noastre. Astfel doctorul în istorie I. Hâncu constată: datorită faptului că «cele trei state ale valahilor din spaţiul Nistreano-Dunărean s-au dezvoltat de sine stătător de la majlocul sec. XIV până la mijlocul sec. XIX, adică 500 de ani...**Cei din Moldova s-au** deprins a se **numi moldoveni.** Cei care locuiau în**Valahia** s-au deprins să se numească **valahi** sau **munteni...».**

Oltenia, Banatul (de Severin), Bucovina, Bugeacul nu s-au constituit în state de sine stătătoare, din care cauză aceste zone geografice nu au dispus de premise şi posibilităţi de a imprima noţiunilor geografice **Olteni, bănăţeni, bucovineni, bugeceni** semnificaţii etnice sau lingvistice.

BASARABIA — ŢARA BASARABILOR (MUNTENILOR)

Din primii ani ai existenţei sale ţara de la sud de Carpaţi era cunoscută cancelariilor statelor vecine, cronicarilor străini cu denumirea:

— Ţara lui Basarab (Terra Basarab) — 1331, 1332, 1337, 1377;

— Basarabia «în Bessarabiam»; «Vladislav Dracula Voevoda Bessarabiae» (M. Miechowski); «Radulone Voevoda Bessarabie»; «Bessarabie recuperase» (I. Dlugosz); «Versus Bessarabiam» (1431); «et Bessarabiam» (1510).

Scriind despre «luptele dintre munteni şi moldoveni», Vitold, Marele Duce al Lituaniei, constată la 1429 anumite «diferende între **basarabi şi moldoveni»** (diferencias inter Basarabitas et Moldawanos...».

La 1430 ambasadorii poloni vorbesc despre faptul că «waywoda Dan Basarabie adunatis sibi exercitibus gencium Bessarabicorum...» (voievodul Dan Basarab, adunându-şi oşti din neamul Basarabilor...).

După cum a demonstrat M. Costăchescu (Arderea târgului Floci şi a Ialomiţei în 1470. Iaşi 1935), «în documentele moldoveneşti interne în care este vorba de ţigani aduşi din Ţara Basarabilor, Ţara Muntenească este numită Basarabia (1490, 1503); această denumire o întâlnim şi în documentele din 1496, în Letopiseţul de la Bistriţa. M. Costăchescu a constatat de asemenea că «muntenii sunt numiţi basarabi şi în inscripţiile moldoveneşti» (1497) precum şi în alte documente moldoveneşti.

1395. Într-un document al lui Ştefan Muşat citim: «...protiv crolia ugorscogo, protiv voevodâ Bassaravskogo, protiv turcov» (împotriva craiului Ungariei, împotriva voievodului Basarabiei (Munteniei), împotriva turcilor).

1408. Alexandru cel Bun: «...do ugrov i do Bessarab» (în Ungaria şi în Basarabia).

1434. Alexandru cel Bun: «...ugrov i do do Bessarab» (la unguri şi Basarabi).

1456. Petru Aron: «...do ugrov i do Bessarab» (la unguri şi la basarabi).

1457. Petru Aron: «uciniti nam mir i pokoi ot Basarab ot ugor» (să ne facă nouă pace şi linişte din partea Basarabilor şi ungurilor).

1469. Ştefan III cel Mare amână întâlnirea sa cu regele Poloniei, motivând că ţara sa este ameninţată să fie ocupată de turci, unguri, basarabi (turci illam Hungari vel Bassarabi occuparent» (I. Dlugosz).

1497. În inscripţaa de la Războieni, făcută din porunca lui Ştefan cel Mare, se menţiona: (Mehmet) «so vsemi svoimi vostocinâmi silami eşcio je i Basarab voevoda nazvanâi Laiotă pride s nim s vsem svoicia Bessarabskaia zemlea. Pridoşa pleniti i preiati Zemliu Moldavscoi» (cu toate puterile sale răsăritene şi încă şi Bnsarab voievod numit Laiota a venit cu el cu toată Ţara sa Basarabească. Şi au venit să prade şi să ia Ţara Moldovei).

Izvoarele istorice mărturisesc că termenul **Basarabia** pentru Valahia «este întrebuinţat chiar în documentele muntèneşti, bunăoară, în două acte de la Mircea cel Mare din 1403: «Ioan Mircea gospodar Zemle Bassarabskoe». Formula **«Vlad voevoda Bessarabie»** o citim într-un document muntenesc extern din 1396...

Registrul exemplelor de acest gen poate fi continuat. Considerăm, că aici ele sunt suficiente pentru a demonstra că ţara dintre Carpaţi şi Dunăre la începuturi se numea Basarabia (Ţara lui Basarab), iar locuitorii ei — basarabeni. Până a-şi statornici cât de cât denumirea de Valahia, apoi Muntenia, această ţară era numită — nu numai în documentele externe, ci şi în cele interne — «ultra montes nivium», Transalpină, Basarabia, Ungrovlahia.

Cât priveşte denumirea istorică, politică, etnopolitică **Moldova,** etnonimul **moldoveni,** născute şi înrădăcinate de populaţia estcarpatică (cu unele rare excepţii) ele au acoperit general şi consecvent spaţiul dintre Carpaţi şi Nistru 560 de ani, până în 1862. Din jumătatea a doua a sec. XIX începe marginalizarea, împingerea în anonimat a numelui **Moldova,** deetnizarea conştiinţei naţionale a moldovenilor din zonele carpato-prutene.

Denumirea **Moldova** şi numele etnic **Moldoveni** — în ciuda încercărilor continue de deznaţionalizare şi de rusificare, în pofida eforturilor de a impune o denumire nouă Basarabia — le-au păstrat şi le păstrează moldovenii din interfluviul Prut-Nistru şi cei din stânga Nistrului.

«BASARABIA DE LA GURILE DUNĂRII»

În capitolul «Despre Basarabia» din «Cronica Ţărilor Moldovei şi Munteniei» (Cronica polonă) M. Costin mărturiseşte: «În ce priveşte ţara noastră, că partea cea de la mare s-ar fi numit cândva Basarabia, de unde s-a început acesta nu ştiu nici o pricină demnă de crezământ...». În «Poema polonă», afirmând că «Giurgiul şi Brăila sunt amintiri veşnice ale domnilor munteni, Basarabii», M. Costin notează că «de la dânşii şi-a luat numele în aceste locuri Basarabia».

Mai târziu B. P. Haşdeu va scrie, referindu-se la M. Costin, despre «acea parte a Moldovei căreia din timpul stăpânirii Munteneşti acolo în secolele XIV şi XV (notele lui M. Costin nu îndreptăţesc o astfel de concluzie — n.n.), de pe atunci, când Mircea cel Mare şi Vlad Dracul erau domni **până la gurile Dunării** (deci nu şi dincolo — subl. n.), îi rămăsese numele de Basarabia». Etimologicum Magnum Romaniae, p. 317—318).

În ale sale «Studii istorice asupra Chiliei şi Cetatea Albă» (1899) N. Iorga se opreşte şi asigură denumirii «Basarabiei Moldovenească», care a fost «atribuită gurilor Dunării» şi aduce în acest sens mărturisiri din autori străini.

La sfârşitul sec. XVIII «apare echivalenţa Bugec, adică Basarabia». În continuare N. Iorga, făcând trimiteri la colecţiile de documente ale lui E. Hurmuzaki, reproduce diferite informaţii despre «Moldova, Muntenia şi Basarabia»: «Basarabia externa pars Moldaviae cum Cetatea Albă» (Timon); «Basarabia sau Bugeacul» (Peyssonel) ş. a., demonstrând că autorii din sec. XVIII — XIX «deosebesc» Ţara Românească şi Ţara Moldovei, şi Basarabia» (1807); «Valahia, Moldova şi Basarabia» (1782).

În lucrarea «Adevărul asupra trecutului şi prezentului Basarabiei» (1940) N. Iorga ne aminteşte «că în 1484... turcii şi tătarii căzură pe neaşteptate asupra porturilor Moldovei de Sud, întrebuinţând şi trupele conduse de Vlad, Domnul Munteniei, duşmanul Moldoveanului... O altă fâşie de teritoriu a fost dezlipită din Moldova pentru a servi drept ţinut la întreţinerea, ca raia, a acestor noi posesiuni ale «împăratului» turc». Aceasta a fost prima scrijelare de către străini a teritoriului Moldovei. Anume această «lată fâşie de teritoriu, dezlipită din Moldova de

către turci, tătari și trupele conduse de Vlad, domnul Munteniei», a început să fie numită de către cuceritori «Basarabia».

În studiul «Ce este Transilvania?» (Revista istorică română, vol. X, 1940) S. Mehedinți scrie și despre faptul că «Rusia Sovietică a smuls din nou României o jumătate din Moldova, adică o provincie pe care rușii o numesc Basarabia... La 1859 după războiul din Crimeea, Europa i-a silit pe ruși să dea românilor Basarabia (județele Ismail, Bolgrad, Cahul — n.n.), adică partea de miazăzi a Moldovei». Adevărul acesta îl constată pe la 1898 Z. Arbore; «Teritoriul dintre gura Nistrului și Dunăre conservă el singur ca amintire numele de Basarabia».

Mai târziu însă interesele geopolitice ale unor puteri din preajmă au încurajat pe toate căile și mijloacele de influență — presa, literatura de popularizare — să se extindă această denumire — străină, impusă Moldovei — asupra întregului spațiu moldovenesc dintre Prut și Nistru.

NE-A STATORNICIT ÎN ISTORIE ȘTEFAN CEL MARE

Expresia lui Cicero «Historia lux veritatis, magistra vitae...» este confirmată de-a lungul a zeci de secole cu dovezi grăitoare de o tărie impresionantă. Nu ne rămâne decât să (dorim) să însușim învățămintele ei, să (dorim) să ne călăuzim de ele, demonstrând voință și curaj de a fi mai sus de interesele politice de moment, de ambițiile personale sau corporative.

Istoria ne spune că existența de lungă durată a statului — puternică structură politică și administrativ-teritorială — constituie o premisă și condiție decisivă de înrădăcinare și statornicie în memoriia și mentalitatea băștinașilor a conștiinței de sine, ce-și găsește expresie în denumirea statului, în denumirea locuitorilor lui și în denumirea limbii lor materne.

De acum Tucidide cu patru secole înaintea erei noastre ne spune, că numai după ce Elin și feciorii săi, unindu-se cu cei din jurul lor, au format un stat puternic, care și-a apărat neatârnarea, numai după aceea s-a statornicit și s-a impus în interiorul țării și popoarelor vecine, denumirea etnică de **elini.**

Făcând un imaginar salt cronologic peste 19 veacuri, vom constata:

Funcţionarea multseculară şi multilaterală a diferitelor structuri ale Statului Moldova;

— Contribuţia general cunoscută şi înalt apreciată a moldovenilor la apărarea lumii creştine de invaziile păgâne: Chilia, Vaslui, Lipnic, Catlabuga, Jilişte, Cahul ş. a.;

— Aportul oamenilor de artă moldoveni (copişti, miniaturişti, caligrafi, pictori, arhitecţi, zugravi) la dezvoltarea civilizaţiei europene: «izvodul moldovenesc», «sistemul de bolţi moldoveneşti» — «inovaţie tipic moldovenească» (D. Năstase); «Începând din vremea lui Ştefan cel Mare, zugravii inundă cu scene religioase de mare valoare şi pereţii exteriori ai bisericilor moldoveneşti (Moldoviţa, Voroneţ, Arbore, Humor ş. a.), ajungându-se la REALIZĂRI UNICE ÎN LUME...» (V. Neamţu);

— Prinosul de netăgăduit al istoricilor (cronicarilor) moldoveni anonimi, al hroniştilor moldoveni de limbă slavonă Efimie, Macarie, Azarie, precum şi al «Marilor cronicari moldoveni» — Gr. Ureche, M. Costin, I. Neculce (P. Panaitescu), obolul lor la adeverirea originii romanice a limbii materne, la introducerea istoriei Moldovei în circuitul istoriografic european (nu în zadar unele letopiseţe au fost traduse în limbile polonă şi germană, rusă) — toate aceştea şi alte fapte şi acţiuni de rezonanţă europeană au făcut să se înrădăcineze adânc în memoria istorică a băştinaşilor şi să se impună popoarelor vecine, în cronografia şi diplomatica europeană a numelui statului de la est de Carpaţi — **Moldova,** a denumirii populaţiei ei — **moldoveni** şi a limbii lor materne — **limba moldovenească.**

După Dragoş, după Bogdan I Întemeietorul, după Roman I, Petru Muşat, Alexandru cel Bun, dar mai ales **Ştefan cel Mare,** ca nici un alt domnitor din perimetrul carpatic — **a înscris cu tărie** şi **definitiv** — prin fapte netăgăduite de poloni, unguri, de ruşi, ucraineni, chiar şi de tătari, munteni şi turci **numele Moldovei** şi **a moldovenilor în rândul ţărilor cu prestigiu în Europa, în rândurile popoarelor care şi-au glorificat numele în luptele pentru independenţă.**

Istoria nu admite modul condiţional. Cu toate acestea, dacă am alcătui o **Cartă a Moldovenilor,** în care ar fi înregistrate toate încercările din diferite direcţii de a înglooba, de a «uni», — întregi», «alipi» această ţară altor state, ar fi greu să înlăturăm concluzia înfiorătoare: «De nu ne-

ar fi statornicit temeinic în istorie Bogdan I Întemeietorul, Alexandru cel Bun, Ştefan III cel Mare, astăzi nu mai eram pe harta lumii ca stat, nu mai figurăm printre denumirile de popoare şi limba maternă ne-ar fi fost ştearsă definitiv din familia graiuralor vii».

Căci o altă învăţătură a istoriei ne spune, că pierderea neatârnării, independenţei, deci a statalităţii este succedată în mod inevitabil de deznaţionalizare, de pierderea identităţii naţionale, de disparaţia unor întregi popoare. Unde-s aztecii, unde-i poporul maia? ş. a.

BASARABIA — DENUMIRE COLONIALĂ

În perioadele de dezvoltare accelerată a proceselor etnopolitice (de înjghebare a unor noi sau de destrămare a unor vechi structuri imperiale, iar Moldova a fost în repetate rânduri obiectul «pohtelor» diferitelor state şi imperii) problema originii şi denumirii statelor şi a popoarelor devine foarte acută.

Pe de o parte populaţia autohtonă din ţara, care a avut «fericirea» să fie «unită», «alipită» păstrează cu sfinţenie şi abnegaţie însemnele principale ale conştiinţei sale naţionale: denumirea ţării, denumirea sa etnică, istorică, denumirea limbii materne. Aceste însemne, fiind susţinute de convingerea că comunitatea dată alcătuieşte un popor, că face parte dintr-o naţiune cu anumite trăsături individuale, tradiţionalizate, conştientizate.

Pe de alta, structurile imperiale «unitoare», «alipitoare», năzuiesc pe toate căile să şteargă din istorie şi din memoria istorică a băştinaşilor denumirea ţărilor «alipite», «unite», chiar şi autodenumarea populaţiei, care a creat numele acestor ţări, a limbii materne. În toate cazurile «alipitorii», «unitorii» dintr-o prea mare frăţie (frate mai mare) sau din sentimentele materne (patria-mumă) se străduiesc să împingă în uitare denumirea teritoriilor «alipite», «unite», precum şi denumirea populaţiei, «rebotezându-le».

Astfel îşi fac apariţia «etnonimele şi toponimele coloniale — a denumirilor atribuite de către colonizatori popoarelor, locurilor ş. a. sau date de către cuceritorii anteriori, dar folosite pe larg mai târziu de către alţi colonizatori». Această concluzie a etnologului W. Sztratanowicz

caracterizează plenar politica etnică, practicată de colonizatori în toate perioadele şi pe toate continentele: America latină, Africa cu cel mai cunoscut exemplu în acest sens — Rhodezia.

Bătrâna Europă are şi ea performanţe la acest capitol: unde-i statul Moravia (Moravia Mare), unde-s moravienii? Unde-i Dalmaţia, limba dalmată? Nefiind susţinuţi de structuri statale, care ar promova o politică etnoculturală adecvată intereselor naţionale ale băştinaşilor, sunt pe cale de dispariţie aromânii şi «sora noastră muribundă» — limba aromână.

Concluzia etnologului W. Sztratanowici caracterizează cuprinzător şi tendinţele vecinilor de «a ne boteza» teritoriul nostru istoric — Moldova şi «limba cu tot felul de toponime, hidronime, aronime, patronime şi toate celelalte made in...» (E. Axinte). Într-adevăr, unde-s moldovenii din regiunile Herson, Kirovograd? Unde-s moldovenii din spaţiul carpato-prutean? Unde-i denumirea Ţării lui Bogdan I, Petru Muşat, Roman, Alexandru cel Bun? Unde-s moldovenii din cetatea de scaun a lui Ştefan cel Mare? Unde-s moldovenii din oraşul Moldova (Baia)?

Astăzi mass-media de pe Căcăina şi Dâmboviţa, dar — lucruri cu totul de neconceput! — şi de pe Bâc vehiculează cu persistenţă denumirile **Basarabia** şi **basarabeni,** inclusiv gazeta «Moldova Suverană» fondată de Guvernul Republicii Moldova...

Să vedem ce ne spun în această privinţă documentele şi constatările istoricilor români.

...În lucrarea sa «Adevărul istoric asupra trecutului şi prezentului Basarabiei» N. Iorga constata: «Moldovei lui Alexandru cel Bun îi vor aparţine întâile fundaţiuni politice în teritoriul rural de la nord de Chilia şi Moncastro (Cetatea Albă), teritoriu care nu va purta decât după anexarea arbitrară din 1812 făcută de ruşi, numele tot atât de arbitrar sub raport geografic de **Basarabia».**

În aceeaşi lucrare marele istoric menţiona că «anexiunea (1812) vastului şi fertilului teritoriu **procopsit cu numele de Basarabia** fu primit în Moldova cu un sentiment general de revoltă». În «Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe» (1899) N. Iorga scria: «Întinderea numelui **Basarabia** se făcu ilegal şi neistoric în 1812, vor fi speculat ruşii cu cel nume...».

În impunătoarea sa monografie «Istoria Basarabiei» (ed. II, Buc. 1992) Al. Boldur constata: «partea de sud a Moldovei, denumită Basarabia, cuprindea: 1) Bugeacul, unde se aşezaseră cu vremea şi tătarii şi ţinuturile 2) Cetatea Albă, 3) Chilia şi 4) Ismail... Poate că ruşii i-ar fi păstrat (teritoriului dintre Prut şi Nistru) **numele de «moldovenesc», corespunzător cu originea lui istorică moldovenească,** dacă un simplu hazard nu le-ar fi sugerat ideia de a aplica întregii provincii denumirea de «Basarabia». Conform armistiţiului ruso-turc de la Slobozia (august 1807) ruşii erau obligaţi să părăsească Principatele dunărene, dar nu şi Basarabia, adică zona sudică a Moldovei dintre gurile Prutului şi Nistrului. Pentru a-şi păstra în stăpânire cel puţin teritoriul dintre Prut şi Nistru, continuă Al. Boldur, ruşii, imediat după armistiţiu, au început să numească provincia ocupată de ei, în întregime «Basarabia», folosind acel nume, pe care îl avea înainte numai sudul provinciei».

Într-adevăr de acum în 1813 numele «Basarabia» pentru partea Moldovei dintre Prut şi Nistru este oficializat în documentele cancelariei Imperiale Ruse, când au fost întocmite «Pravilele cu privire la administrarea vremelnică a Basarabiei». Începând cu acest an, în toate documentele oficiale ţariste teritoriul anexat în 1812 este numit consecutiv «oblastea Basarabiei» (1818, 1828), «gubernia Basarabiei» (1873).

Aşadar, N. Iorga avea tot temeiul să conchidă (în lucrarea sa «Istoria bisericii româneşti»): «Gavril Bănulescu-Bodoni rămâne exarh pe jumătate de Moldova, care se smulsese de ruşi, cu acest prilej dându-i-se **numele fals şi fără nici un rost de «Basarabia».**

Avem impresia că greşeşte aici Marele istoric al Românilor. Acei care, din 1812 au început a numi Moldova pruto-nistreană «Basarabia», precum şi acei care din 1918, apoi din 1989 au preluat ştafeta ţaristă, reanimând procedeul colonial rusesc de a schimba denumirile teritoriilor ocupate şi a denumirii locuitorilor acestora, ştiau şi ştiu prea bine ce fac şi ce scopuri urmăresc. Şi anume: de a exclude din circuitul informativ denumirea politică, geografică, istorică — **Moldova,** de a da uitării **«Vechiul şi adevăratul nume Moldova»;** de a şterge din memoria istorică

a locuitorilor acestor meleaguri **«conştiinţa că sunt moldoveni».**

Zadarnice aceste sforţări. Căci nimeni nu poate şi nu va putea ascunde denumirea acestei ţări glorioase — «vechiul şi adevăratul nume Moldova». Nimeni nu-l va putea şterge din memoria istorică a băştinaşilor acestei «gură de rai» «cât timp pe ogoarele ei lucrează **braţele moldovenilor** şi-n satele ei răsună aproape pretutindeni **graiul moldovenesc».** (Mihail Sadoveanu).

BIBLIOGRAFELE
(foarte selectivă)

Agrigoroaiei E. Miorița orizont etnografic, folcloric și estetic// Imagini și permanente în etnologia românească. Chișinău, 1992.

Alecsandri V. Poezii populare. București, 1936.

Alexeev V. Legendele etnogenetice, datele lingvistice și materialul antropologic // Istoria etnică și folclorul. Moscova, 1977.

Arbore Z. Basarabia. București, 1898.

Armbruster A. Romanitatea românilor. București, 1972.

Armbruster A. Terminologia politico-geografica și etnică a țărilor române în epoca constituirii statale // Constituirea statelor feudale românești. București, 1980.

Arvinte V. Român, românesc, România. București, 1983.

Aşachi. Gh. Opere. Chișinău, 1989.

Babeș M. Etnogeneza românească între știință și plăsmuire // Alternative. 1990. N 5.

Babii A. Conștiința de sine națională a poporului moldovenesc... Chișinău. 1985.

Balan T. Numele Moldova // Studii și materiale. Istorie. Suceava, 1973 (extras).

Bălcescu N. Cuvânt preliminariu despre izvoarele istoriei românilor // Magazin istoric pentru Dacia. Vol. II, 1845.

Bălescu N. Românii supt Mihai-Voievod Viteazul. Buc. 1967.

Berdan L. Figura Marelui Ştefan cel Mare în epica populară în versuri // Tradiția românească. 1992, N. 1.

Bogaci Gh. În lumea cuvintelor. Chișinău, 1982.

Bogdan I. Documentele lui Ştefan cel Mare. Vol. I—II. București, 1913.

Bogdan I. Vechile cronice moldovenești până la Urechia. București, 1891.

Boldur A. Cronică slavo-moldovenească din cuprinsul letopisei ruse Voskresenski // Studii. Revistă de istorie. 1963, № 5.

Boldur A. Originea numelui Moldova // Revista de istorie, t. 28, 1975, N 6.

Boldur A. Istoria Basarabiei. București, 1992.

Botezatu G. Legende eponimice // Estetica folclorului moldovenesc. Chișinău, 1974.

Byck J. În legătură cu baza limbii noastre literare // Gazeta Literară. 1956. 2. 08.

Brătianu Gh. Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești. Chișinău, 1991.

Brâseachin S. Cultura Basarabiei. 1918 — 1940. Chișinău, 1978.

Bulgăr Gh. Problemele limbii literare în concepţia scriitorilor români. Bucureşti, 1966.
Cantemir D. Descrierea Moldovei. Ed. P. Balmuş. Chişniău, 198E
Cazacu P. Moldova dintre Prut şi Nistru. Chişinău, 1992.
Călinescu G. Istoria literaturii române. Bucureşti, 1980.
Călători străini în ţările române. Vol. I. Bucureşti, 1962.
Caprariu A. Cuvânt înainte la «Miorița». Cluj-Napoca, 1975.
Ciobanu Ş. Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă. Chişinău, 1992.
Ciocanu V. Fiile de istorie literară. Chişinău, 1989.
Cojocaru N. Ştefan cel Mare în legendele populare // Tradiţia românească. 1992, N 1 (Câmpulung-Moldovenesc).
Comoara. Scriitorii moldoveni despre limbă. Chişinău, 1989.
Corlăteanu N. Limba moldovenească astăzi. Chişinău, 1983.
Costăchescu M. Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare. Vol.. I. Bucureşti, 1931; Vol. II. Bucureşti, 1932.
Costăchescu M. Documentele moldoveneşti de la Ştefan cel Mare. Iaşi, 1935.
Costăchescu M. Arderea târgului Floci şi a Ialomiţei în 1470. Iaşi, 1935.
Costin M. Opere. Ed. P. Panaitescu. Bucureşti, 1958.
Costin M. Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aaron vodă încoace. Ed. E. Russev. Chişinău, 1972.
Costin N. Scrieri. Vol. I—II. Ed. S. Korolevski. Chişinău, 1989.
Creangă I. Opere. Chişinău, 1972.
Creaţia populară moldovenească. Eposul eroic. Chişinău, 1983.
Cronici slavo-moldoveneşti (sec XV—XVI). Moscova 1978.
Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare. Bucureşti, 1964.
Densuşianu O. Istoria limbii române. Vol. II Bucureşti, 1961.
Despre termenii «norod moldovenesc» şi «limba moldovenească». Chişinău, 1991.
Dicţionarul Enciclopedic. Vol. I. Bucureşti, 1993, (DE).
Dicţionarul enciclopedic român. Vol. I, II, III, IV. Bucureşti, 1962, 1964, 1965, 1966. (DER).
Dicţionarul limbii române. Serie nouă. Vol. IV. Bucureşti, 1965.
Documenta Romaniae Historică D. Relaţii între ţările române. Vol. I. Bucureşti, 1977. (DRH.D.).
Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. Vol. I. Bucureşti, 1975.
Vol. II Bucureşti. 1976; Vol. III Bucureştti, 1980. (DRH.A.).
Documenta Romaniae Historica. B. Ţara Romanească. Vol. XXIII. Bucureşti, 1969; Vol. XXIV. Bucureşti, 1974. (DRH. B.).
Dorcu A. Problema originii poporului român, a unităţii şi continuităţii sale în spaţiul carpato-danubiano-pontic în opera lui M. Costin, stolnicuil C. Cantacuzino şi D. Cantemir // Hierasus. Anuar "78. Botoşani, 1979.
Eminescu M. Poezii. Chişinău, 1956.
Eşanu A. Dimitrie Cantemir. «Descrierea Moldovei». Manuscrise şi ediţii. Chişinău, 1987.

Eşanu A. Din vremuri copleşite de greutăţi. Chişinău, 1991.
Etnonimele. Moscova, 1970 (în l. rusă).
Folsom F. Cartea limbii. New-York, 1963 (în l. engleză).
Gabinskii M. Un excurs nereuşit în domeniul moldavisticii // Limba şi literatura moldovenească. 1983. N 1.
Gaţac V., Ricman E. Legenda despre Dragoş şi reflectarea în ea a situaţiei etnice medievale în spaţiul est-carpatic // Istoria etnică şi folclorul. Moscova, 1977 (în l. rusă).
Gherman V. Cultura limbii materne. Chişinău, 1984.
Ghibu O. Călătorind prin Basarabia. Chişinău, 1923.
Ghibu O. De la Basarabia rusească la Basarabia românească. Cluj, 1926.
Giurescu C. Istoria românilor în unele lucrări străine // Revista de istorie. 6 (tomul 28), 1975.
Giurescu C. Târguri sau oraşe şi cetăţi moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea. Bucureşti, 1967.
Gorovei A. Înţelesul cuvântului «popor» în folclor // Folclor şi folcloristică. Chişinău, 1990.
Graur A. Baza limbii noastre literare // Gazeta literară. 19. 07. 1956.
Graur A. Puţintică gramatică. Vol. II. Bucureşti, 1988.
Grigoraş N. Moldova lui Ştefan cel Mare. Chişinău, 1992.
Gumilev L. Geografia etnosului în perioada istorică Leningrad, 1990 (în l. rusă).
Gropa A. Primul congres al învăţătorilor moldoveni din Basarabia (25—28 mai 1917) // Cugetul. 1992, N 4; 1993, N 1.
Haşdeu B. P. Scrieri alese. Vol. II. Chişinău, 1988.
Haşdeu B. P. Etimologicum Magnum Romaniae. Vol. II. Bucureşti, 1970.
Herseni T. Sociologia limbii. Bucureşti, 1975.
Hâncu I. Cine sunt strămoşii moldovenilor. Chişinău, 1990.
Hristea D. «Român, românesc, România // Romania literară. 26. 01. 1984.
Hurezeanu D. Ambiguităţi şi servituţi ale astoriografiei în anii dictaturii // Alternative. 1990. N 2.
Imagini şi permanenţe în etnologia românească. Chişinnău, 1992.
Iorga N. Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe. Bucureşti, 1899.
Iorga N. Istoria Românilor. Vol. III. Bucureşti, 1993.
Iorga N. Istoria românilor. Vălenii de Munte, 1908.
Iorga N. Adevărul asupra trecutului şi prezentului Basarabiei. Bucureşti, 1940.
Istoria literaturii române. Vol. I. Bucureşti, 1965.
Istoria literaturii moldoveneşti. Vol. I. Chişinău, 1986.
Istoria Moldovei din cele mai vechi timpuri până în epoca modernă. Chişinău, 1992.
Istoria românilor. Medievală. Chişinău-Iaşi, 1991.
Istoria României în date. Bucureşti, 1992.
Levit E. Studii de istorie literară. Chişinău, 1971.
Literatura şi arta Moldovei. Enciclopedie. Vol. I, II. Chişinău, 1985. 1986.
Lucrările Comisiei ştiinţifice de arhivă din Basarabia. Vol. I.

Chișnău, 1900; Vol. II. Chișinău, 1902 (în l. rusă).
Maciu V. Semnificația denumirii stateior istorice române // Revista de istorie. Tomul 28. N 9, 1975.
Maciu V. Acea parte a Țării Românești numită Moldova // Magazin istoric. X, N 6, 1976.
Madan Gh. Văzute și trăite. Chișinău. 1989.
Malarciuc Ch. Din moș strămoși. Chișinău. 1990.
Malski V. Olăneşti. Monografia sociologică a unui sat de pe Nistru. Cetatea Albă, 1939.
Mama, graiul. Antologie de Gr. Vieru. Chișinău, 1986.
Manolescu N. V. Alecsandri: spiritul cult al folclorului, I—III // România literară. NN 31 — 33, 1991.
Mateevici A. Pagini alese. Chișinău. 1985.
Mateevici A. Pagini alese. Chișinău, 1988 (în l. rusă).
Moldova în epoca feudalismului. Documente slavo-moldovenești. Vol. I — VI Chișinău, 1961 — 1992 (MEF).
Neculce I. Letopisețul Țării Moldovei. Ed. I. Iordan. București, 1959.
Neculce I. Letopisețul Țării Moldovei. Ed. E. Russev. Chișinău, 1974.
Niculescu A. «Țara Românească» // România literară. 25. 08. 1983
Osadcenco I. Relații literare moldo-ruso-ucrainene în secolul XIX. Chișinău 1971.
Pagini de limbă și literatură româna veche. București, 1964.
Panaitescu P. Introducere în istoria culturi românești. București, 1969.
Panaitescu P. Dimitrie Cantemir. Viața și opera. București, 1958.
Panaitescu P. Istoria Românilor. Chișinău, 1992.
Papacostea Ș. Ștefan cel Mare domn al Moldovei (1457—1504). București, 1990.
Papacostea Ș. România, Țara Românească, Valahia: un nume de țară // Luceafărul. 2. 01. 1979.
Parasca P. Condițiile politice externe ale constituirii statului feudal Moldovenesc. Chișinău. 1981, (în l. rusă).
Petrovici E. Studii de dialectologie și toponimie. București, 1970.
Petrovici I. De-a lungul unei vieți. București, 1966.
Piru A. Literatura română veche. București, 1962.
Poezia moldovenească modernă la începuturile ei. Chișinău, 1977.
Popa R. Observații și îndreptări la istoria României din jurul anului **o mie** // Istorie veche și arheologie. N 3 — 4, tomul 42, 1991.
Polevoi L. Schițe ale geografiei istorice a Moldovei. Secolele XIII—XV. Chișinău, 1979 (în l. rusă).
Polevoi L. Moldova feudală timpurie. Chișinău, 1985 (în l. rusă).
Polevoi L. «...Și de atunci a început Țara Moldovei». Chișinău, 1990 (în l. rusă).
Războieni. Cinci sute de ani de la campania din 1476. București, 1979.
Regulamentele organice ale Valahiei și Moldovei. Vol. I. București, 1944.
Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare. București, 1958.

Rosetti A. Istoria limbii române. Vol. II. București, 1964.
Russev E. Cronografia moldovenească din veacurile XV—XVIII. Chișinău, 1977.
Russev E. Cronografia moldovenească — monument al ideologiei feudale. Chișinău. 1982 (în l. rusă).
Russev E. Etnonimul «volohi» e o realitate obiectivă // Limba și literatură moldovenească. 1981. N 3. Extras.
Russo A. Opere. Chișinău, 1989.
Sadoveanu M. Mărturisiri. București, 1960.
Sadoveanu M. Drumuri basarabene. București— Chișinău, 1992
Simoneescu D. Tradiția istorică și folclorică în problema întemeierii Moldovei // Studii de folclor și literatură. București. 1967.
Simpozionul MIORIȚA. Câmpulung — Bucovina. 1993.
Spinei V. Moldova în secolele XI — XIV. București. 1982.
Spinei V. Contribuții la istoria spațiului est-carpatic din secolul al X//-lea până la invazia mongolă din 1241 // Memoria antiqitatis. VI—VIII (1974 — 1976). Piatra Neamț, 1981.
Spinei V. Realități etnice și politice în Moldova meridională în secolele X—XIII. Români și turanici. Iași, 1985.
Spinei V. Terminologia politică a spațiului est-carpatic în perioada constituirii statului feudal de-sine -stătător // Stat. Societate. Națiune. Cluj-Napoca. 1982.
Spinei V. Formațiuni prestatale la răsărit de Carpații orientali // Suceava. Anuarul nuzeului județean. Suceava. 1984 — 1985.
Stahl H. Folclorul și obiceiul pământului // Studii de folclor și literatură. București, 1967.
Stamati C. Opere. Chișinău, 1975.
Stănescu E. Cultura scrisă moldovenească în vremea lui Ștefan cel Mare // Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare. București, 1964.
Stănescu E. Premisele medievale ale conștiinței naționale românești. Mărturii interne // Studii. Revistă de istorie. 1964, N 5.
Stănescu E. Geneza noțiunii de «România». Evoluția conștiinței de unitate teritorială în lumina denumirilor interne // Unitate și continuitate în istoria poporului român. București. 1968.
Stănescu E. Unitatea teritoriului românesc în lumina mențiunilor externe // Studii. Revistă de istorie. 1968, N 6.
Stoicescu N. Continuitatea românilor. București, 1980.
Stoicescu N. De la conștiința unității de neam la conștiința națională // Revista de istorie. t. 37, N 2, 1984.
Ștefan cel Mare. Legende, balade, portrete literare. Ed. S. Moraru. Chișinău, 1989.
Ștefănescu Șt. Mișcări demografice în țările române până în secolul al XVII-lea și rolul lor în unitatea poporului român // Unitate și continuitate în istoria poporului român. București. -968.
Ștefănescu Șt. Originea. continuitatea și unitatea poporului român în concepția lui Dimitrie Cantemir // Studii. Revistă de istorie. 26. N 5, 1973.
Tomuș M. Mihail Sadoveanu. Cluj-Naloca, 1978.
Unitate și continuitate în istoria poporului român. București. 1968.
Ureche Gr. Letopisețul Țării Moldovei. Ed. P. Panaitescu. București, 1958.

Ureche Gr. Letopisețul Țării Moldovei. Ed. E. Russev. Chișinău. 1971.
Ursu I. Istoria României în creația literară. București. 1957.
Vârtosu E. Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești // Documente privind istoria României. Introducere. Vol. II. București. 1956.
Vârtosu E. Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova până în secolul al XVI lea. București, 1960.
Vârtosu E. O satiră în versuri din Moldova anului 1821 // Studii și materiale de istorie medie Vol. II. București, 1957.

P. MOLDOVAN

MOLDOVENII ÎN ISTORIE

Coli de tipar conv. 9,45. Coli edit. 9,80
Tirajul, 10.000 ex. Comanda 3523.
Tipografia Cahul, str. Frunze, 62.